

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 7

BEOGRAD 1938 GODINE

KNJIGA 2

VIII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 11 FEBRUARA 1938 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK
STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ i JEVREM TOMIĆ

SEKRETAR
DRAGOMIR M. STOJADINVIĆ

Prisutni g. g. Ministri: Predsednik Ministarskog šaveta i Ministar inostranih poslova dr. Milan M. Stojadinović, Ministar pravde Milan Simonović, Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković, Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić, Ministar građevina Dobrivoje Stošović, Ministar finansija Dušan Le-tica, Ministar bez portfelja dr. Miho Krek, Ministar bez portfelja Vojislav Đorđević, Ministar vojske i mornarice armijski deneral Ljubomir M. Marić, Ministar bez portfelja dr. Niko Novaković, Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Vjekoslav Miletić, Ministar pošta, telegrafa i telefona Vojko R. Čvrkić, Ministar prosvete Dimitrije Magarašević

POČETAK U 9,30 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje za-pisnika VII redovnog sastanka;

2 — Saopštenje zakonskog predloga Milivoja Isakovića i drugova, narodnih poslanika, o zaštiti zemlji-radničke svojine i odbijanje hitnosti;

3 — Saopštenje izveštaja Verifikacionog odbo-ra o dolasku za narodne poslanike na mesto umrlih narodnih poslanika i to na mesto: dr. Ivana Juriše, za grad Zagreb, Miloša Vidakovića, industrijalca iz Zagreba; na mesto Antona Videca, za Srez čakovački, Ive Škurvca, posednika i gostioničara iz Čakovca; na mesto Branka Ratkovića, za Srez ljubinjski, Pere Kr-stića, građevinskog poduzetnika iz Orahovog Dola; na mesto Živojina Arandelovića, za Srez oraški, Vla-dimira Šulkića, zemlji-radnika iz Velike Plane; na mesto dr. Todora Lazarevića, za grad Banja-Luku, koji je Ukazom postavljen za bana, Hasan-bega Di-nića, posednika iz Banja Luke;

4 — Saopštenje i usvajanje izveštaja Admini-strativnog odbora o pregledu kase, novčanih doku-

menata i knjiga Narodne skupštine za vreme od 30-XI do 29-XII-1937 godine zaključno;

5 — Saopštenje izveštaja o konstituisanju Od-bora za proučavanje predloga Zakona o naknadi šte-te sopstvenicima stoke, kola, vozova i drugih pribora i materijala, rekviriranih za potrebe vojske u toku minulih ratova;

6 — Saopštenje o podnošenju interpelacija na-rodnih poslanika: Velimira Jojića, na Predsednika Mi-nistarskog saveta i Ministra inostranih poslova o na-činu dočeka francuskog Ministra inostranih poslova g. Delbosa u Beogradu, 12 decembra 1937 godine, i usvajanje prvenstva; na Ministra unutrašnjih poslova o postupanju policijskih organa prema građanstvu prilikom dolaska u Beograd francuskog Ministra g. Delbosa, 12 decembra 1937 godine, i usvajanje prven-stva; na Ministra unutrašnjih poslova o rasturanju Središnjeg odbora i Plenuma Narodne odbrane u Beogradu i o postavljenju policijskog komesara za istu, i usvajanje prvenstva; na Ministra unutrašnjih po-slova o ličnostima koje zauzimaju položaje časništva

i službenika Opštine baranske, Srez pečski, i o odlaganju opštinskih izbora u pomenutoj opštini, i usvajanje prvenstva; na Ministra vojske i mornarice o dopuni Zakona o odlikovanim ordenom Karadorđeve zvezde sa mačevima, tako, što bi iste povlastice, koje su predviđene u ovom Zakonu, dobili i oni ratnici, koji su u Crnoj Gori odlikovani Zlatnom i Srebrnom Obilićevom medaljom, kao i oni koji su u Srbiji bili odlikovani u godinama 1876—1878 i 1885 ordenima koji su imali značaj Karadorđeve Zvezde, i usvajanje prvenstva; na Ministra prosvete o penzionisanju dr. Marka Krstića, direktora Učiteljske škole u Beogradu, i usvajanje prvenstva; na Ministra prosvete o regulisanju činovničkog položaja Rusima, našim državljanima, koji su zaposleni u našim školama kao honorarni i kontraktualni činovnici, i usvajanje prvenstva; Mite Dimitrijevića i drugova na Ministra poljoprivrede o davanju pomoći za sanaciju Središnjeg saveza hrvatskih seljačkih zadruga, i usvajanje prvenstva;

7 — Saopštenje o podnošenju poslaničkog punomoćja Franje Novakovića, narodnog poslanika izabranog za Srez durđevački na listi dr. Vladimira Mačeka;

8 — Molbe za odsustva narodnih poslanika;

9 — Saopštenje telegrama zahvalnosti upućenog Narodnoj skupštini od strane Nj. Kr. Visočanstva Kneza Namesnika Pavla povodom izjave saučešća prilikom smrti grčkog princa Nikole;

10 — Odgovor Ministra trgovine i industrije dr. Milana Vrbanića na kratko pitanje narodnog poslanika Mite Dimitrijevića;

Govornici: Vojislav Lazić (primedba na zapisnik), sekretar Dragomir Stojadinović (odgovor na primedbu na zapisnik), dr. Kosta Popović, Ministar pravde Milan Simonović, Predsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dr. Milan Stojadinović, Ministar bez portfelja dr. Milo Krek (tri puta), Ministar vojske i mornarice armijski general Ljubomir M. Marić, Ministar prosvete Dimitrije Magarašević (dva puta), Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković, Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić, Mita Dimitrijević, Predsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (četiri puta).

Dnevni red: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu.

Govornici: Oto Gavrilović (u ime grupe Jugoslovenske radikalne zajednice), Velimir M. Popović (u ime grupe Jugoslovenske nacionalne stranke), Oto Gavrilović (radi ličnog objašnjenja), Fran Zupančić, dr. Riko Fuks, Mita Dimitrijević (u ime grupe Jugoslovenskog radikalnog kluba), Pavao Matić, Vojislav Lazić, Milan Blažić, Predsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (osam puta) Potpredsednik Narodne skupštine Franjo Markić, Potpredsednik Narodne skupštine Jevrem Tomić.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, imam čast da otvorim VIII redovni sastanak Narodne skupštine. Molim sekretara g. Stojadinovića da izvoli pročitati zapisnik prošlog sastanka.

Sekretar Dragomir Stojadinović pročita zapisnik VII redovnog sastanka Narodne skupštine.

Predsednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode poslanika kakvu primedbu na zapisnik. (*Vojislav Lazić:* Molim za reč). Ima reč narodni poslanik g. Vojislav Lazić:

Vojislav Lazić: Gospodo, iz pročitanoeg zapisnika videli smo da je ova sednica zakazana za 8 časova

a da je počela tek u 9 i 30 časova. Zbog toga smo, gospodo, mi narodni poslanici, naročito iz opozicije, sedeli ovde dugo i čekali da počne sednica, ali ona nikako da počne. Zbog toga smo se mi jako zabrinuli: kakvu li muku muči sada ova naša Vlada te ne dolazi u Skupštinu da otpočne sednica. Pitali smo se: šta to treba da znači da se sednica zakazuje za 8 a ona počinje tek posle čitav sat i po. Nismo mogli da zaključimo ništa drugo nego da su tu neke velike muke koje ova Vlada muči, pa nas je to jako zabrinulo. Pomislili smo da se tu nije desio slučaj kao sa Goginom vladom, pa nam je bilo jako žao ako smo izgubili tu Vladu koja tako revnosno radi.

Ja neću više da protestujem protiv skupštinskog nerada, jer smatram da nemam kod koga, nego samo sam hteo da istaknem da je sednica zakazana za 8 časova a da je počela tek u 9 i po časova, i da konstatujem, kako Vlada na taj način sabotira rad Narodne skupštine.

Predsednik Stevan Ćirić: Ima reč sekretar g. Stojadinović.

Sekretar Dragomir Stojadinović: Primedba g. Lazića ne odnosi se na pročitani zapisnik sa prošle sednice, nego bi, u najbolju ruku, mogla da bude primedba na rad današnje sednice za sutra, pa je zbog toga ne mogu primiti. Ovo uopšte nije prvi put da g. Lazić stavlja slične primedbe posle pročitanoeg zapisnika.

Predsednik Stevan Ćirić: Pošto g. Lazić nije ništa konkretno predložio: u čemu bi trebalo izmeniti pročitani zapisnik, — to objavljujem da je zapisnik primljen onako kako je pročitano.

Izvolite čuti jedan zakonski predlog za koji se traži hitnost.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Milivoje Isaković i drugovi, narodni poslanici, podnose Narodnoj skupštini na rešenje predlog zakona o zaštiti zemljoradničke svojine i traže da se oglasi za hitan. (Vidi prilog).

Predsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Kosta Popović, da prema § 63 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini obrazloži hitnost podnetog zakonskog predloga.

Dr. Kosta Popović: Gospodo narodni poslanici, sedamdesetih godina prošloga stoleća seljak u malenoj Srbiji zapao je u tešku finansijsku bedu. Nesretne ekonomske prilike, pogoršane bezdušnošću seoskih zeleniša, doterale su ga do ruba propasti.

Onda je državnička mudrost te male zemlje, još tada prožeta idejama napredne demokratije, a verovatno inspirisana i osećajima socijalne pravde, spasla seljački stalež od sigurne propasti na taj način, što je § 471 u ono vreme važećeg Zakonika o postupku sudskom u građanskim parnicama dopunila tačkom 4) kojom je osigurala i obezbedila da zemljodelac ne ostane bez kuće, zemlje i potrebnog alata. „Imanje zemljodelca sastojeće se od kuće i placa, pet dana zemlje računajući dan na 1.600 kv. hvati, jedan plug, jedna kola, dva vola, dva tegleća konja, deset ovaca, pet svinja, pet koza itd. ne može ni sam zemljodelac prodati ili ma kojim načinom otuđiti” — veli se u ovoj dopuni zakona. „No ako bi se zemljodelac nalazio u nuždi zbog nekog elementarnog slučaja”, koje Zakon taksativno nabroja, — u ovom slučaju „ne može zadužiti dva dana zemlje i kuću s placem”.

Umesto njih uneće se u Zakon o uvođenju Zakona o izvršenju i o obezbeđenju u život propis, da će zakonski propisi, koji u pojedinim pravnim područjima danas postoje u pogledu zaštite minimuma zemljičnog poseda, ostati na snazi sve dotle, dok se ne donese naročiti zakon o tome.

Stanje ovog pitanja nije se otada promenilo. Anketa koju je pre kratkog vremena provelo Ministarstvo pravde kod Saveza zemljičadičkih zadruga i drugih zemljičadičkih organizacija dala je isti rezultat kao i mišljenja dostavljena na prvobitni nacrt Zakona o izvršenju i obezbeđenju. Savezi zemljičadičkih zadruga i ostale zemljičadičke organizacije iz područja izvan Srbije i Crne Gore izjavile su se protiv takve zaštite, dočim su se zemljičadičke organizacije iz Srbije izjavile za zaštitu. Jednaka podvojenost mišljenja pokazala se je na kongresu pravnika, održanom u oktobru 1931 god. u Skoplju. Pravnici iz Područja van Srbije izjavili su se protiv takve zaštite, a pravnici iz Srbije za tu zaštitu.

Prema takvom stanju stvari, preporučuje se ostati pri stanovištu, koje se je zauzelo pri donošenju Zakona o izvršenju i obezbeđenju, t.j. rešenje pitanja zaštite minimuma zemljičadičkog poseda ostaviti za poseban zakon. (*Milivoje Isaković: Mi smo Skupština, a nismo pravnici!*)

Gospodo, iz ovoga, što sam do sada saopštio i pročitao, vidite, da to pitanje ne zanima samo nas sada, nego da je o njemu razmišljano, da je ono raspravljano i ranije, ali da ono sadrži u sebi rešenja čitavog kompleksa pitanja i da zaseca u niz mnogih privrednih i pravnih normi.

Prema tome, gospodo, to pitanje samo po sebi zaslužuje svu potrebnu pažnju. Današnja Kraljevska vlada, na čelu sa g. dr. Milanom Stojadinovićem, dala je dovoljno dokaza, da je ona bila jedna od prvih vlada, koja je najveću pažnju i brigu posvetila našem zemljičadičkom staležu. (Živo odobravanje i pljeskanje na desnici i u centru.)

Za staranje o našem najbrojnijem staležu, nisu potrebne inicijative s drugih strana, jer Kraljevska vlada svu svoju brigu posvećuje nesumnjivo tome staležu. (Jedan glas sa levice: Kao da niko drugi nema prava da se brine o seljaku, nego Vi...) Ovo, gospodo, u toliko pre, što već postoji jedna zakonska norma koja naređuje donošenje posebnog zakona, a ja imam da izjavim u Narodnoj skupštini, da su u moje resoru učinjene sve potrebne prethodne pripreme i još ovih dana ću naimenovati komisiju stručnjaka — pravnika, koja će u smislu čl. 8 doneti definitivni nacrt Zakonskog projekta o zaštiti minimuma zemljičadičkog poseda.

Čim dobijem ovlašćenje za taj zakonski projekat, ja ću biti slobodan da se obratim Narodnoj skupštini i da je umolim da hitno uzme u pretres i rešavanje ovaj projekat.

Sa tih razloga predloženu hitnost ne mogu da primim. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, Narodna skupština ima da odluči, prema tome, da li prima hitnost ovoga zakonskog predloga ili ne. Gospoda, koja primaju hitnost, neka izvole sedeti, gospoda koja ne primaju hitnost, neka izvole ustati. (Većina ustaje). Objavljujem, da Narodna skupština nije prihvatila traženu hitnost. (Protesti i graja na levice. — *Milivoje Isaković protestuje.*)

Gospodine Isakoviću, molim Vas da budete mirni. (Protesti, graja, i objašnjenja između levice i narodnog poslanika Mihaila Lukarevića).

G. Lukareviću, budite mirni još nekoliko dana, dok sedite u Narodnoj skupštini, vežbajte se za do-stojanstveniji Senat. (Medusobna objašnjavanja i dalje traju, — Stamenko Stošić protestuje). G. Stošiću, opominjem Vas na red. (Graja). Gospodo, molim Vas za mir, a levicu molim, da ima poverenja u Predsednika. (Graja i protesti sa levice traju i dalje).

Gospodo, ne razumem zbog čega se unosi ovaj nemir još u početku rada. Ima svako pravo da glasa po svojoj savesti i svome najboljem uverenju. (Sa levice protesti i uzvici: Tražimo poimenično glasanje. — *Milivoje Isaković: Dajte poimenično glasanje!*)

Da je Vama ozbiljno stalo do poimeničnog glasanja, Vi ste mogli podneti predlog sa deset potpisa. Pa čak i u tome slučaju bi ostalo predsedniku da predlog primi ili ne primi. Ali, budite uvereni da sam uvek pošteno proglašavao rezultat glasanja i verujem da g. Isaković ne sumnja u Ćirićevu ispravnost.

Izvolite čuti izveštaj Verifikacionog odbora.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): Verifikacioni odbor podnosi Narodnoj skupštini na rešenje svoj izveštaj o dolasku za narodne poslanike:

Na mesto umrlog narodnog poslanika dr. Ivana Juriše, izabranog u gradu Zagrebu, Miloša Vidakovića, industrijalca iz Zagreba; Na mesto umrlog narodnog poslanika Antona Videca, izabranog u Srezu čakovečkom, Ive Skvurca, posednika i gostioničara iz Čakovca; Na mesto umrlog narodnog poslanika Branka Ratkovića, izabranog u Srezu ljubinskom, Pere Kristića, građevinskog preduzetnika iz Orahovog Dola; Na mesto umrlog narodnog poslanika Živojina Arandelovića, izabranog u Srezu oraškom, Vladimira Šulkića, zemljičadičnika iz Velike Plane; Na mesto narodnog poslanika g. dr. Todora Lazarevića, izabranog u gradu Banja Luci, a koji je Ukazom od 25 decembra 1937 godine postavljen za Bana Vrbaske banovine, Hasanbega Džinića, posednika iz Banja Luke. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, do sada je bio običaj da Narodna skupština odmah primi na znanje naknadne izveštaje Verifikacionog odbora. Međutim, iz ovoga izveštaja vidi se, da on nije bio jednodušno donesen, jer u ovome izveštaju za izvestioca većine određen je g. Dimitrije Mirković, a za izvestioca manjine g. dr. Ljudevit Auer. Zbog toga moramo ovaj izveštaj staviti na dnevni red, da o njemu Narodna skupština ima priliku da donese svoju odluku. Ali, pošto § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini nalaže da se za vreme budžetske rasprave mogu staviti na dnevni red samo oni predlozi, za koje je Narodna skupština primila hitnost, to sam slobodan predložiti Narodnoj skupštini da primi hitnost pretresa ovoga izveštaja.

Prima li ovo Narodna skupština? (Prima). Objavljujem da je Narodna skupština primila hitnost, i ja ću biti slobodan da ovaj izveštaj Verifikacionog odbora stavim na dnevni red za sutrašnju sednicu.

Izvolite čuti jedan izveštaj Administrativnog odbora.

Sekretar Dragomir Stojadinović (čita):

„Narodnoj skupštini

Administrativni odbor Narodne skupštine, preko svoja tri člana, izvršio je pregled kase, novčanih dokumenata i knjiga Narodne skupštine za vreme od 30 septembra do 29 decembra 1937 zaključno i na

osnovu § 128 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini ima čast podneti svoj izveštaj o nadenom stanju.

I

O stanju kase

Da je po izvršenom pregledu kase i dnevnika kase za budž. 1937/38 ukupan saldo državne i depozitne gotovine na dan 29 decembra 1937 god. Dinara 1,482.048,27 koji se sastoji iz:

1) državne gotovine dinara . . .	719.037,90
2) depozitne gotovine dinara . . .	212.295,22
3) privremenih izdataka dinara . . .	550.715,15
<u>Ukupno dinara</u>	<u>1,482.048,27</u>

Po izvršenom pregledu novčanih dokumenata, kako primanja, tako i izdavanja, utvrđeno je da su knjige pravilno vođene sa unosom tačnih suma, dokumenata, kako lične tako i materijalne prirode, ispravno i pravilno knjižena, a sume pokazane u dnevniku kase i ostalim novčanim knjigama pravilno unete i tačno sabrane. Kaucije i povremeni izdatci su ispravni.

Kako su isplate izvršene po zakonu, budžetu, odnosnim rešenjima i naredenjima, to su u potpunosti odobrene.

II

O stanju partijalnih računa

a) saldo po kreditima za budžetsku 1937/38 na dan 29/XII-37 Din. . .	1,236.593,55
b) primljeno po kreditima za budžetsku 1937/38 od 30/IX-30-XII-37 D. . .	13,368.817,—
<u>Ukupno primljeno Dinara</u>	<u>15,605.410,55</u>
v) izdato po budžetu za 1937/38 od 30/IX—29/XII-37	
1) na narodne poslanike Din. . .	9,442.522,80
2) na osoblje Nar. skupštine Din. . .	1,074.589,97
3) na materijalne troškove Din. . .	2,818.535,73
a ostalo na dan 29/XI-37 kao saldo državne gotovine Dinara	1,269.753,05

III

O stanju depozitne gotovine

Depoziti na dan 29 decembra 1937 godine iznose Dinara	212.295,22
---	------------

IV

Ukupno stanje državne i depozitne gotovine

Kad se saberu salda ova dva partijalna računa:	
1) Saldo državnog novca Dinara . . .	1,269.753,05
2) saldo depozitnog novca Dinara . . .	212.295,22
<u>dobije se saldo od Dinara</u>	<u>1,482.048,27</u>

koji je pokazan u dnevniku kase na dan 29 decembra 1937 godine kao ukupan saldo. Prema tome su i sume partijalnih računa ispravno pokazane.

Svi rashodi kako lične, tako i materijalne prirode, učinjeni su na Zakonu, budžetu odnosnim rešenjima i naredenjima, stoga ih u potpunosti odobravamo zajedno sa rešenjem III br. 2967/37, 2968/37, 2970/37, 3081/37, 3119/37 i 3145/37 kao i svima onim izdancima po čl. 21 Pravilnika o organizaciji službe u Narod-

noj skupštini i skupštinskim službenicima bez primene uredbe Br. 37420/I-1935.

Administrativni odbor na sednici svojoj od 9 februara 1938 godine primio je ovaj tromesečni pregled kase, novčanih knjiga i dokumenata kao ispravan, te je stoga Administrativnom odboru čast predložiti Narodnoj skupštini da izvoli odobriti stanje u ovome pregledu, i samim tim izdati razrešnicu odgovornim licima, pošto su svi računi od 29 juna do 29 septembra 1937 zaključno odobreni od strane Narodne skupštine na svom 63 redovnom sastanku, održanom 19 otkobra t. g.

Potpredsednik Administrativnog odbora.

Dr. Ljutica Dimitrijević, s. r.

za Sekretara,

Stevan Kačanski, s. r.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština pročitani izveštaj? (Prima!) Objavljujem da je Narodna skupština primila pročitani izveštaj Administrativnog odbora.

Izvolite čuti jedan izveštaj o konstituisanju.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): Odbor za proučavanje predloga zakona o naknadi štete sopstvenicima stoke, kola, vozova i drugoga pribora i materijala, rekviriranih za potrebe vojske u toku minulih ratova, izveštava Narodnu skupštinu da se konstituisao i izabrao za predsednika g. Ljubomira Božinovića, za potpredsednika g. Marka Ružičića i za sekretara g. Dimitrija Mirkovića, narodne poslanike.

Pretsednik Stevan Ćirić: Pročitani izveštaji uzimaju se na znanje.

Izvolite čuti interpelacije za koje se traži prvenstvo.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): Gospodin Velimir Jojić upućuje interpelaciju na Gospodina Predsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova o načinu dočeka francuskog Ministra inostranih poslova g. Delbosa u Beogradu, 12 decembra 1937 godine i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč Predsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova g. dr. Milan Stojadinović da se izjasni o traženom prvenstvu za ovu interpelaciju.

Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dr. Milan M. Stojadinović: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo za ovu interpelaciju.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Velimir Jojić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova o postupnju policijskih organa prema građanstvu prilikom dolaska u Beograd francuskog Ministra inostranih poslova g. Delbosa, 12 decembra 1937 godine i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Umesto odsutnog g. Ministra unutrašnjih poslova ima reč Ministar bez portfelja g. dr. Miho Krek da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Velimir Jojić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova o raspuštanju Središnjeg odbora i Plenuma Narodne odbrane u Beogradu i o postavljanju policiskog kome-sara za istu i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Umesto odsutnog g. Ministra unutrašnjih poslova ima reč *Ministar bez portfelja g. dr. Miho Krek* da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Velimir Jojić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova o ličnostima koje zauzimaju položaje časništva i službenika Opštine baranske, Srez pečki, i o odlaganju opštinskih izbora u pomenutoj opštini, i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Umesto odsutnog g. Ministra unutrašnjih poslova reč ima *Ministar bez portfelja g. dr. Miho Krek* da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar bez portfelja dr. Miho Krek: Čast mi je izjaviti da primam prvenstvo za ovu interpelaciju.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Velimir Jojić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra vojske i mornarice o dopuni Zakona o odlikovanim ordenom Karadordeve Zvezde sa Mačevima, tako, što bi iste povlastice, koje su predviđene u ovom Zakonu, dobili i oni ratnici, koji su u Crnoj Gori odlikovani Zlatnom i Srebrnom Obilićevom medaljom, kao i oni koji su u Srbiji bili odlikovani u godinama 1876—878 i 1885 ordenima koji su imali značaj Karadordeve Zvezde i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč *Ministar vojske i mornarice armiski general g. Ljubomir Marić*, da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar vojske i mornarice armiski general Ljubomir Marić: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Velimir Jojić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra prosvete o penzionisanju dr. Marka Krstića, direktora Učiteljske škole iz Beograda, i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima *Ministar prosvete g. Dimitrije Magarašević* da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar prosvete Dimitrije Magarašević: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Velimir Jojić, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra prosvete, o regulisanju činovničkog položaja Rusima, našim državljanima, koji su zaposleni u našim školama kao honorarni i kontraktualni činovnici, i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč *Ministar prosvete g. Dimitrije Magarašević* da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar prosvete Dimitrije Magarašević: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti dalje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Mita Dimitrijević i drugovi, narodni poslanici, upućuju interpelaciju na g. Ministra poljoprivrede o davanju pomoći za sanaciju Središnjeg saveza Hrvatskih seljačkih zadruga, i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč *Ministar poljoprivrede g. Svetozar Stanković* da se izjasni o traženom prvenstvu.

Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković: Čast mi je izjaviti da primam traženo prvenstvo.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima!) Objavljujem da je traženo prvenstvo primljeno. Izvolite čuti jedno saopštenje.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Franjo Novaković, izabran za narodnog poslanika u Srezu durdevačkom, na listi g. dr. Vladimira Mačeka, podnosi Narodnoj skupštini svoje poslaničko punomoćije.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ovo će se punomoćstvo uputiti Verifikacionom odboru. Izvolite čuti molbe g g. narodnih poslanika za odsustva.

Sekretar Dragomir Stojadinović (saopštava): G. Kosta Aleksić, narodni poslanik, moli odsustvo do 1 marta o. g. zbog bolesti u porodici; g. Stanko Hočevanar, narodni poslanik, moli 10 dana odsustva zbog bolesti i g. dr. Milenko Marković, narodni poslanik, moli dva dana odsustva.

Pretsednik Stevan Ćirić: Odobrava li Narodna skupština odsustva? (Odobrava!) Objavljujem da je Narodna skupština odobrila tražena odsustva.

Gospodo narodni poslanici, Pretsedništvo Narodne skupštine dobilo je od Nj. Kr. Visočanstva Kneza Namesnika Pavla ovaj telegram:

„Toplo zahvaljujem na saučešću

PAVLE”

(Čitanje ovog telegrama svi narodni poslanici saslušali su stojeći).

Pre prelaza na dnevni red ima reč Ministar trgovine i industrije g. dr. Milan Vrbanić, da odgovori na kratko pitanje narodnog poslanika g. Mite Dimitrijevića.

Ministar trgovine i industrije dr. Milan Vrbanić: Gospodo narodni poslanici, narodni poslanik g. Mita Dimitrijević uputio mi je preko Predsednika Narodne skupštine 7 februara ove godine pitanje o penzionom osiguranju činovnika Privilegovane agrarne banke na koje želi usmen odgovor.

Na ovo pitanje čast mi je g. poslaniku dati sledeći odgovor:

Pitanje izuzimanja iz obaveze penzionog osiguranja činovnika Privilegovane agrarne banke nikada nije bilo sporno, jer je regulisano samim Zakonom o penzionom osiguranju službenika. Tačka 7 § 3 ovog Zakona propisuje uslove za ovo izuzimanje. Privilegovana agrarna banka ispunila je zakonske uslove i rešenjem Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja od 5 januara 1938 godine St.br. 95160 saopšteno je izuzimanje iz obaveze socijalnog osiguranja činovnika Privilegovane agrarne banke svima zainteresovanim t.j. Privilegovanoj agrarnoj banci, Penzionom fondu činovnika Privilegovane agrarne banke i Penzionom zavodu za službenike. Penzioni fond činovnika Privilegovane agrarne banke aktom svojim već je i prijem rešenja potvrdio. Prema tome su činovnici Privilegovane agrarne banke pomenutim rešenjem izuzeti, kako su to oni i sami želeli i kako to odgovara odredbama Zakona iz obaveze osiguranja kod opšteg Penzionog zavoda u Ljubljani.

Predsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Mita Dimitrijević.

Mita Dimitrijević: Zahvaljujem g. Ministru trgovine i industrije da je dao ovaj odgovor i meni je bilo stalo da dobijem jedno autentično tumačenje kako bi ovim povlasticama mogli da se koriste i činovnici u drugim državnim institucijama, oslobodavajući se od obaveza predviđenih Uredbom a koji već na izvesnim preduzećima državnim imaju svoje stvorene penzione fondove. Ovde je važna stvar i to što često puta administracija uzima doslovno odredbu zakona, kao što je ovde slučaj, i trebalo je da dode ovo pismo, ovo objašnjenje g. Ministra trgovine, da se mogu koristiti povlasticama ovog Penzionog fonda Privilegovane agrarne banke i oni činovnici koji dosad nisu bili članovi njegovi. Sa ovakvim autentičnim tumačenjem data je mogućnost da se i na drugim mestima u državnim preduzećima činovnici mogu poslužiti sličnim privilegijama i povlasticama. Odgovorom g. Ministra zadovoljan sam.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, prelazimo na dnevni red: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za budžetsku 1938/39 godinu.

Upotrebljavam ovaj momenat da uputim gospodi narodnim poslanicima tri molbe: prvo, da svoja izlaganja održe u okviru vremena koje je Zakonom o Poslovnom redu dopušteno; drugo, da ne čitaju svoje govore nego da govore slobodnom reči kako to Zakon o Poslovnom redu u Skupštini naređuje, i treće, molim gospodu poslanike da odmah posle svršenog govora izvole ići u Stenografski biro da poprave svoje stenograme, da bi bilteni mogli na vreme izići

iz štampe. Samo se po sebi razume da očekujem od gospode narodnih poslanika da će nivo budžetske debate držati na visini na kojoj dostojanstvo ove Kuće treba stalno da stoji.

Gospodo narodni poslanici, čim budem sastavio listu govornika, ja ću je razdeliti po svima klubovima, i staviću je na vidnom mestu i ovde u dvorani tako, da će gospoda poslanici znati kako dolaze na red. Sada kao prvi govornik ima reč u ime grupe Jugoslovenske radikalne zajednice narodni poslanik g. Oto Gavrilović.

Ото Гавриловић: Господо народни посланици, Влада, која се задеси на управи земље приликом расправе буџета, у положају је да чује речи и мишљење Народног претставништва о њеном раду. Ако је то Влада скорог датума онда је њен положај лакши, јер не постоје за моменат никакви стварни елементи за оцену њеног рада сем политичког става појединих парламентарних група.

У другом случају, ако је Влада дуже времена на управи земље, по њеним актима и радњама може се дати оцена као и претпоставка за оцену њеног будућег рада. Случај Кабинета др. Стојадновића спада у ред влада, које имају за собом приличан период времена и преко тога рада немогуће је прећи ћутањем.

Оцена њеног рада и нови задаци који пред њом стоје дају огроман материјал Народном претставништву. Да ли је потребна нарочита речитост и вештина да би се добро постављеним речима и фразама Влада бранила и одбранила за оно што је урадила. Мислим, да то није потребно ма колико год да је ораторска вештина импресивна, већ су потребна факта која ту одбрану чине стварном. А где налазимо ова факта? Налазимо их непосредно у државном и народном животу и односу Краљевске владе према њему.

Због тога, а поводом предлога буџета расхода и прихода за 1938/39 годину улазим директно у ову материју, у живот државни и народни, а желим да се позабавим само једним делом рада Владиног, а то је привредном и финансијском њеном политиком.

За време начелне дебате у Финансијском одбору оцртана је привредна и финансијска ситуација са пуно песимизма. Пунта буџетске дебате била је: „осиромашени народ“, „исцрпљен привредни организам итд.“ док на супрот томе прекјучерашњи експозе Министра финансија има једну ноту оптимизма. Где је истина? Ко је правилно оценио привредне прилике у земљи? Министар финансија или његови критичари. Нама је сигурно свима стало до истине, а не до престижа и дијалектике. Због тога је важно да се изнесу сигурни елементи, који ће нам олакшати оцену прилика, те да добијемо одговор на питање у каквом се привредном положају налази Југославија? Од неobicне је важности да као одговор на ово питање дамо реалне чињенице из приватног живота, којима ћемо најсигурније оцртати нашу економску ситуацију, а ти елементи јесу:

Спољна трговина. Наша спољна трговина ојачала се за последње три године са 100%. У 1936 години износио је увоз и извоз 8,307 милиона динара, а у 1937 години 11.500 милиона. Дакле вољумен послова спољне трговине већи је према прошлој години за 3 милијарде и 200 милиона динара.

а вишак извоза над увозом 1 милијарду динара. Ове цифре показују ретку експанзију и сем тога значајно уновчавање рада и труда с једне стране и обнављање потреба као и подизање стандарда народног живота с друге стране.

Цене земљорадничких производа. Оне су скочиле са 15 до 18% а цене сточним производима са 15%. У вези с тим цена оранице скочила је према ранијим ценама до 400%. Нарочито у Војводини, где она претставља извор народног богатства и благостања, те је ово само знак да земљишна рента задовољава. Од каквог је значаја тај скок за солвентност, потрошачку снагу пољопривредника, као и за његово лично расположење, није потребно нарочито подвлачити.

Запосленост радника такође је у скоку, не само у извесним крајевима државе, већ свуда без мало равномерно. Просечно повећање запослености износи 12%. Пораст запослености налази свога узрока у јавним радовима и полету привреде. Прошле године било је више запослено и то: 40% на зидању железница и путова, 22% у шумској индустрији, 17% у индустрији камена, 25% у индустрији папира, 19% у индустрији коже и гуме, 65% у рударству. Наднице су скочиле са 17% и према статистичким подацима, упоређена са скоком цена, реална надница није се умањила. Али оно, што је овде најважније лежи у томе, да је број радних дана запослености порастао. (Један глас са левнице: То је врло важно!) Саобраћај се појачао код железница за 20% а код бродарства за 37%. Пошта, телеграф и телефон дају врло интересантне податке: 1935 год. било је обичних пошљака 250,000.000, а 1937 год. за 9 месеци 346,000.000 или 430,000.000 апроксимативно за целу годину. Чековни промет износио је у 1935 год. 14,000.000, а у 1937 год. 20,000.000 за 9 месеци, односно 25 милиона за целу годину. Исте такве цифре дају и остала пословања у пошти, телеграфу и телефону. Господо, кад се погледа тај факт и те цифре, оне врло много говоре. (Глас са левнице: Оне ништа не говоре!) За онога ко не уме да чита и схвати, драги мој.

Државни приходи скочили су за 20% према приходима од пре 3 године. Тржиште новца било је обилно и дозволило, са једном лакоћом, пласирање државних бонова. Промет на Београдској берзи био је у 1935 год. 1.169 милиона, а 1937 год. 2.546 милиона.

Државни кредит у земљи био је врло повољан, јер су се државне хартије врло добро котирале. У иностранству наш кредит се побољшао, нарочито последњим аранжманом са портерима у Паризу. Томе морамо додати, да су се улози на штедњу увећали у прошлој години за 1.300 милиона динара.

У нова индустријска предузећа инвестирано је 1.200 милиона, а број предузећа повећан са 307.

Егзекуција било је врло мали број према онима, које смо забележили у ранијим годинама, а стечајева било је свега 15 у месецу новембру.

Господо посланици, сем ових цифара, које илуструју нашу привредну ситуацију, морам додати још и ово, да би слика била потпунија. У привреди свако време има свој „речник“, који се нештедице употребљава у оцртавању привредних прилика једне средине. За време кризе имали смо свој специјални „речник кризе“. Мени бар изгледа, го-

сподо, да је овај речник за моменат заклопљен. Терминологија кризе не употребљава се више. У јавности, дневној штампи и стручним часописима, па и у свакидашњем разговору не чују се више теорије о новцу, о валутарним експериментима као леку кризе. Не чују се више ни „инфлација“ ни „дефлација“, не читају се више обимни чланци о односу дужника и повериоца, о законским новелама, које би изузетним методама решавале извесне проблеме да би се из кризе изашло.

Ето, господо, у грубим линијама оцртан наш привредни положај. Изнети подаци барометар су за оцену сваке привредне ситуације па и наше. Да ли они показују очај и беду? Да ли они показују назадовање или напредак? Јасно је, да се напредак осећа на свима секторима. Осећа се у производњи, у потрошњи, у спољној трговини, у запослености радника, на пољу, у руднику, у шуми и у фабрици. (Гласови на десници: Тако је!) Замрзнута река привредног живота Југославије кренула је, и хвала Богу. Свуда су људи запослени и свуда људи раде. (Пљескање у центруму и на десници). Очигледно је, да се осећају нове конструктивне снаге у народним масама и велики елан јавне руке. Најзад, господо, привреда се налази у добром и здравом стању, ако даје извештај преко расхода, а ове цифре најречитије говоре о напретку у нашој земљи. Оно што је пак најважније, то је: да ми данас не трошимо резерве већ их стварамо. (Пљескање у центруму и на десници и повици: Тако је!)

Све су ово факта, а лаж би била, кад бих тврдио, да је цео свет у Југославији постао богат у баналном смислу речи. То нико од нас не тврди, али је истина и то да се стандард живота у Југославији подигао (*Милан Петковић*: Код извесног броја богатих, а гро нашег народа је и даље сиромашан!) Сада ћу вам и то рећи.

Претседник Стеван Ђирић: Господине народни посланиче, ја Вас молим да ако се и не слажете са мишљењем господина говорника ипак озбиљно слушате, јер господин говорник озбиљно излаже своје мишљење и треба узајамно поштовати мишљења, јер дискусија само тако може стајати на високом нивоу.

Мислим, господо, да се демократија баш у томе састоји, да се поштује туђе мишљење (*Милан Фред Пашировић*: Ми ћемо све ово читати у новинама, а наше говоре нећемо читати!).

Ото Гавриловић (наставља): Претпостављам, да све ово што сам до сада изнео неће нико оспорити ни са једне ни са друге стране, јер су то факта, али са извесних страна може се рећи:

За измењену привредну ситуацију Краљевска влада користила се само општом коњунктуром у свету, и то опште побољшање у целом свету приписује себи у дело и као своју заслугу. (Гласови са левнице: То је тачно!)

Због тога долазимо у положај да одговоримо на питање: А шта је Краљевска влада урадила својом економском и финансијском политиком, да би из опште коњунктуре извукла максимум користи за нашу привреду? (*Др. Мирко Косић*: Немогуће је, господине Гавриловићу! Сви економисти целога свега то не могу да утврде!) Ево видећете!

Дакле, господо, да поновим, ја желим да утврдим шта је Влада урадила да би извукла максим-

мум користи својим мерама, акцијама и актима из опште коњунктуре света! (Јосип Цветић: То је друга ситуација!)

Активност Краљевске владе била је врло обимна и обилна на свима пољима. Њену активност доминирала су два фактора: један материјални, а други психолошки, и тим факторима руководио се кабинет г. др. Стојадиновића у својој привредној и финансијској политици.

Спољна трговинска политика. — У времену, када су границе свих држава затворене и за робу и за људе, када постоје тако огромне тешкоће између држава, изазване полицијским, валутним, привредним, политичким, и социјалним мерама, несумњиво је за Краљевску владу била врло велика брига како и под којим условима отворити страна тржишта за наше извозне артикле: пољопривреде, шумарства и рударства, и на тим тржиштима наћи купце и постићи најбоље цене.

Дакле, није, господо, довољно имати само добру жетву, него, и те како, важно то што се има за продају и продати под најповољнијим условима. (Пљескање у центруму и на десници.) Даље, како данашњи систем међународне трговине служи свима државама за одбрану економску и валутну, пред нас се иставио још један проблем, који је требало решити: како наплатити оно што се продало, — питање клиринга.

И, баш због тога, а ради решења свих ових питања, видимо у 1936 години ретку активност Краљевске владе у склапању трговинских уговора, споразума и платних аранжмана. Закључено је 18 уговора и споразума у тој години. Они су основа и полуга, која је омогућила пласирање наших производа. Али, безмало, сви ови уговори имају своју одлику да се плаћање врши клириншким путем.

Клиринг. — Клириншко обрачунавање и наплата није идеал међународне трговине, а то није ни циљ ни идеал наше трговинске политике. Због тога, Краљевска влада у току 1937 године, приликом нових преговора, то схватање јасно потврђује. У тој години наша трговинска политика показује нарочиту виталност, па и отпор, у одбрану наших економских интереса. Економско-финансијска политика показује неколико важних момената. Пре свега, тенденцију и напоре, да се изиђе, колико год је то могуће, из клириншког стања, или да се спречи повишење клириншког салда или да се салда у клирингу ликвидирају. Из тих разлога сви уговори и аранжмани, закључени у 1937 години, имају у погледу начина плаћања сасвим други карактер, него они у 1936 години. Уговори са Француском, Румунијом, Белгијом, Шведском, Енглеском и Холандијом, кроз све ове уговоре провлачи се тенденција у погледу начина плаћања, враћање на режим слободног девизног плаћања уместо клириншког обрачуна. (Пљескање у центруму и на левици.)

Ову политику нарочито је подвукао господин Претседник Владе у својој изјави од 27 новембра 1937 године, а поводом закљученог уговора са Белгијско-Луксенбуршком Унијом. У тој изјави између осталог се каже: „У циљу бољег регулисања међусобног платног промета закључени уговор претставља продужење оне трговинске и монетарне политике, коју Краљевска влада спроводи већ годину дана, и чије се начело састоји у поступном напуштању клириншког система плаћа-

ња.” Па затим: „Основна линија наше трговинске политике јесте излаз из клириншког екстрема”. Као што видите, господо, постављени су извесни принципи, постављена су извесна начела и та начела Влада спроводи... (Војислав Лазич: То није ништа ново!)... Сем ових спољно-политичких мера, које би урадила и друга влада, како наш уважени друг Војислав Лазич каже, Влада је и својим унутрашњим мерама нешто урадила, што не знам да ли би друга која Влада урадила. Краљевска влада донела је значајну одлуку од 6 априла 1937 године, којом се уводи контрола увоза с обзиром да ли роба долази из клириншких земаља или не. Ова мера има више девизно-платни карактер и допринела је врло много, да би клириншки рачуни и њихова салда били у извесним границама одређени. Овим мерама учињено је, да наши извозници дођу до наплате свога потраживања из клириншких земаља, а нови уговори дали су могућности извоза за слободне девизе. Услед свих ових мера потраживање у клириншким рачунима боље се наплаћује данас, него раније, и најзад пред крај 1937 године Министар финансија је донео решење, према коме извозници имају предавати Народној банци само једну четвртину, а не једну трећину примљених девиза од извоза, као што је то до тада било.

Далеко би ме одвело, када бих по свима трговинским уговорима цитирао све оне ставове, који су нам пружили могућност нашег извоза. То није овде ни потребно у детаљима излагати, јер је очигледан и позитиван успех наше спољне трговине. Извоз је већи за 70% него у 1936 години, а увоз за 50%. Вишак извоза над увозом износи у 1937 години једну милијарду динара. Напори Краљевске владе, да освоји пијаце у данашњој међународној ситуацији, успели су потпуно с обзиром на рестрикције и тешкоће данашњице, а наплата функционише боље него у прошлој години.

Индустријализација и јавни радови. — Активност Краљевске Владе није била ограничена само у домену спољне трговине, цена итд., о којима сам до сада говорио. Општа коњуктура и повољни моменат у нашој привреди Влада је искористила и ишла један корак даље. Она је сматрала да држава, као најјачи економски фактор, не може остати ван привредног живота. Отуда њена акција и делатност у јавним радовима, привредној, социјалној и војно-одбранбеној политици. Јавни радови у нашој земљи узели су знатног замаха с обзиром на наше могућности. Прошле године израђено је стотине километара путева и стотине километара железница пуштено је у саобраћај, пошто је утрошено стотине милиона динара. Ови радови запослили су хиљаде радника и дали нове могућности за полет привреди.

Индустријализација. — Међутим, као аграрна земља, принуђени смо да постепено вршимо индустријализацију. Она нам се намеће јачим темпом, него што су могућности наше слабе капиталистичке средине. Нас на подизање индустрије нагонил демократски разлог, однос села према граду, подизање културног нивоа становништва, и у ово време специјални разлог општег наоружања у свету. Подизање индустрије, у колико је оно везано директно за одбрану земље, ушло је у фазу хитног решавања и подизања. Поука из рата лежи у откривању велике опасности, која се састоји у за-

висности државе од других земаља, а у основним ратним потребама. Због тога намере и тенденције Владе, да подигне индустрију земаљске одбране, одговарају само највишим интересима државе и нације. Наоружање у свету узело је огромног маха, а државни буџети и зајмови за те сврхе пењу се у астрономске цифре. Ови кредити нису само кредити за набавку материјала, већ и кредити за оснивање и субвенционисање индустрије, потребне земаљској одбрани. Енглеска је привукла општу пажњу на начин како изводи своје наоружање, које је било толико заостало. Енглеска, земља слободне трговине, где су слобода рада и личности сигурно суштаствени део енглеског јавног мњења, даје нам добре поуке. Заштитна царинска политика Велике Британије нема никакав порески или финансијски карактер. Она је диктована само разлозима одбране земље. Данашњи ратови траже огромне количине муниције и техничког материјала. Због тога морају се имати или огромне ратне резерве или да се индустрија тако организује да у случају рата може најбрже приступити фабрикацији ратног материјала. Енглеска се је одлучила за ову другу алтернативу тј. за подизање и проширење индустрије. Она проширује државне арсенале, приватној индустрији, која израђује муницију, дат је налог да своје инсталације прошири, и стављено им је у дужност да своја подuzeћа уреде тако, да би у случају рата могла бити употребљена. Држава пружаће им потребна финансијска сретства и са таквим фирмама склопљени су уговори и споразуми и дате поруџбине за време мира. Фирмама које су добиле ове налоге олакшава се и код немања довољног посла, да могу издржавати у својим радионицама стручне инжењере и раднике. Енглеска влада је спремна да оваква предузећа помаже и она прима на себе гаранцију да ће давати довољне и сталне поруџбине.

Код нас на томе пољу индустрије земаљске одбране учињени су знатни подухвати, па и успеси. Краљевска Влада може се данас обрнути и погледати пут који је прешла и шта је урадила. Она може говорити о питању челика, гвозђа, алуминијума, бакра, азотне киселине, експлозива, фабрике муниције, о тенденцији ка бржој моторизацији итд. Све су ово напори за време мира и спремање независности земље за рат и одбрану. Ова политика мора бити јасна целој земљи, народ мора знати и мора се упознати да се све ове жртве чине за његову безбедност, али исто тако и бирократија, како војна, тако и цивилна, којој је извођење ове политике стављено у дужност, мора се томе духу саобразити и извршивати планове Краљевске Владе са највећом готовошћу и еланом, одбацујући навике инерције. Јер, сваки изгубљени дан, ко зна какав је губитак у будућности. Потенција индустрије Народне одбране, поред оног, што је већ учињено, мора се врло брзо и по плаћу изводити. Зато су потребни људи широке културе и храбрости ради извођења овога задатка. Они морају бити у духу експедитивности да изводе постављене планове, не плашећи се одговорности и због тога одлажући решење. Краљевска Влада, која показује огромни смисао за индустрију Земаљске одбране, а која уједно апелује на велике материјалне жртве, не може и не сме дозволити да буде укочена духом бирократским.

Државе које најбоље буду решиле питање индустријског потенцијала и сировина, те државе биће најбоље наоружане.

Господо народни посланици, све ово доведе у најкраћим потезима изнето је колико је рада, смишљености и свакидашње опрезности требало да би се наш привредни брод водио успешно. Али све ове рефлексije и цифре сумарно изнете показују у главном напредак привреде Југославије као целине. Нас, међутим, интересује да ли је политиком — односно продајом аграрних производа коњукуру искористио произвођач — земљорадник. На тај начин отварамо најважније питање привредне политике, политику цена и морамо се запитати да ли је сељачки свет ову коњукуру искористио?

Неоспорно је, да је један од најважнијих фактора за добре цене била повољна коњукура у свету. Али сем тога, од утицаја на наше цене били су важни и други фактори. Ови други фактори то су трговински уговори и преференцијали, и они су били од основног и битног значаја за цене. Преференцијали (за житарице, воће и стоку), које смо добили по уговорима закљученим у 1937 години са Француском, Чехословачком, Немачком и Италијом од највећег су значаја. Ови уговори и преференцијали дали су нам могућност да произвођачима плаћамо веће цене за њихове производе, него оне цене које су биле у то време у иностранству. Вишак цена код нас кретао се у 1937 години за пшеницу 20—50 динара. У томе циљу Влада је донела Уредбу о државној интервенцији на тржишту пшенице, која је омогућила „Призату“, и захваљујући преференцијалним уговорима, да плаћа веће цене него оне које су биле у Ливерпулу. Исто тако донете су Уредбе за опијум, уљано семе, памук, свиларство итд.

Цена стоци одржавала се целу годину на повољној висини. Овим интервенцијама, без штете по државну касу, и мимо редовних државних средстава, но само организацијом извоза кроз и преко државе одржаване су цене на повољној висини на нашем унутрашњем тржишту. И то треба подвући. Исто тако, овом организацијом постигли смо рентабилније цене на страном тржишту. Овим ценама нису се користили страни посредници, нарочито трговци из иностранства, који су раније куповали наше производе и самим тим износили најбољи део зараде из наше земље. И ово је требало рећи.

Вештим искористићењем уговора и преференцијала користио се земљорадник, и он је од тога имао несумњиве користи. Извозна трговина у рукама државе донела је у 1937 години не само користи привреди као целини, но баш и самом земљораднику (*Милинко Милутиновић*: Нарочито је донело користи „Призату“. Користи се „Призад“ а не произвођач).

Преко ових чињеница често се прелази, претпостављајући да су цене код нас оне исте које су на страни или у паритету са страни ценама. Или, да су цене остављене игри спекулације као што је то раније бивало. Међутим, из свега што је досад речено, види се, да то није тако. Владина политика и њено планско интервенисање, као и концентрација извоза стоке и пољопривредних производа, били су услов да се овакве цене постигну и одрже. И у Народној скупштини, а специјално у буџетској дебати, сматрао сам за потребно да ову политику Владе нарочито истакнем.

Има још једно питање, које је од интереса да се осветли, а које је покренуто и у Финансиском одбору, а то је ово: ако су цене скочиле, остаје отворено питање да ли се стандард живота у Југославији подигао. У почетку свога говора истакао сам да се стандард живота подигао. Да ли је овакво тврђење оправдано? За овакво тврђење на расположењу су нам не само скок цена, који управо не би могао послужити као доказ да се и стандард живота подигао, већ нам стоје на расположењу и други подаци и појаве, који сви скупа дају на ово питање позитиван одговор.

Пре свега продаја индустријских артикала потребних за живот и обнову показује много већу прођу, него прошле године. Исто тако повећани увоз истородних артикала такође нам је једна индикација за наше тврђење. Индустрија емаљираних посуђа продала је ове године за 30—40% више него раније. Индустрија коже радила је са 25% боље него у 1936 г. Метална индустрија радила је јаче са 70%, текстилне индустрије са 25%. У опште узев просечна потрошња основних индустријских артикала за потребу живота повећана је са 20% (Милинко Милутиновић упада).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine Milutinoviću, nemojte upadati govorniku u reč. Imaćete prilike da kažete svoje mišljenje.

Ото Гавриловић (наставља): Ако томе додамо увећану потрошњу шећера у овој години, вишак прихода код трошарине, онда сви ови подаци доказују интензивнију потрошњу, бољи живот и обнову. Као потрошач на тржишту може се јавити само онај ко има куповне снаге. Куповна снага добивена је на тржишту увећаним радом и зарадом. Тежња и могућности ка обновни газдинства и бољи живот показују нам продаје основних артикала широких слојева народних као и његова потрошачка снага. (*др. Василије Јовановић:* То нису докази!). Кад то нису докази ја не знам шта бих вам могао да изнесем као доказе. (*др. Василије Јовановић:* Изгледа да немате шта да дате као доказе!) Слушајте самб пажљиво. Сем тога, примећује се отварање врло великог броја нових радњи, занатских и трговачких. Не отварају се мењачнице и посреднички бирои, но баш оне радње које имају директно снабдевати потрошача, чији се број увећао и постао интересантним. (*др. Српко Вукановић:* Шта ће вам толики жандарми?) Ми смо се угледали на демократску Чехословачку, која је унела у овогодишњи буџет 150 милиона чехословачких круна за повећање жандармериског кадра. Потребно је, господо, скренути пажњу још на једну чињеницу. Ако по малим градовима посматрамо ритам живота у пазарне дане, како по трговинама, тако по јавним локалимa, забавама, приредбама, видеће се, да је ове године много живље, него лањске године. Али, уз то треба нагласити једну важну промену, да то није чиновнички свет, који се тамо јавља, као до сада у виду потрошача, већ се као потрошач јавља средњи сталез, који је раније био потпуно нестигао са пијаце. Разлика у врсти потрошача слободних професија и чиновника јавне управе, од огромног је значаја, јер први стварају своја сретства радом на слободном тржишту, и оспособљавају себе за потрошача, док други добијају своје принадлежности из јавне благајне, путем пореза, а на терет пореских обвезника.

Сем тога, ваља нагласити још и врло важан факат, да се сем увећане потрошње јавио и фактор штедње, који је лањске године забележио нових улога од милијарду и три стотине милиона динара. Дакле, нису се само цене подигле, већ се и стандард живота у нашој држави и код нашег народа подигао. (*Др. Српко Вукановић:* Како држава плаћа, је ли плаћа уредно све што лиферује?) Плаћа, господине Српко, уредно, али молим Вас да ми више не упадате у реч, јер ће Вам се опет десити да дођете да ми се извињавате!) Најзад, господо, ако се отварају фабрике и ако се људи ангажују у послове, сматрам да је много корисније, него базати и ништа не радити. Уосталом, ја нећу више одговарати на упадице, и хоћу да завршим ову своју мисао констатацијом, да је Краљевска Влада створила пијаце, дала услове да се искористе боље цене у земљи и иностранству, учинила да клиринг боље функционише, а овом политиком користио се земљорадник. То је резултат једне смишљене и успеле политике. (Одобравање у центруму и код већине).

Несумњиво је, господо народни посланици, да Владина привредна политика носи обележје једне активности, која жели и хоће пре свега другога да југословенском народу створи могућности рада и зараде. Основни и првостепени циљ Владине политике јесте, да привреду подигне, разграна и да сви југословенски грађани осете, да у њиховој земљи има могућности за добар живот и добре зараде. То је тенденција Владине политике. Она због тога апелује на милионе вредни руку и интелигентних глава, да са чврстом вером, несаломљивим ентимизмом приону и буду на послу. Кроз све друштвене редове осећа се импулс који Влада чини, да би се раду одало пуно признање. Држава, као најјачи фактор економски предњачи. Њена активност свуда се осећа. Посматрајући привредну политику пада уочи извесно дејство по оној подели: слободне и везане (дириговане) привреде. По једним принципима води се политика у сектору аграра, по другим принципима по сектору индустрије. Држава се ангажовала, и има пун утицај у погледу продаје аграрних производа на страним тржиштима, у питању цена и начина плаћања. Ту смо се одвојили од индивидуално-либералне концепције и препустили вођство држави. С обзиром на ситуацију која у свету влада и с обзиром на дезорганизованост тржишта аграрних производа, ангажовање државе била је потреба и велики интерес целине. Влада је морала да се прихвати овога само за то, да би земљорадник од тога имао највеће користи. Држава се о пласману аграрних производа мора старати, јер слободног тржишта нема. Препустити све ово приватној иницијативи, немогуће је.

Другу политику води Краљевска Влада у сектору индустрије. Ту се остало на капиталистичкој либералној концепцији. Па ако би се ове две политике или ова два правца површно посматрали, онда би се олако дошло до закључка: или нам дајте дириговану привреду или оставите слободу за цео свет. По моме мишљењу такав се закључак не може поставити, а не може због тога што смо видели какве тешкоће постоје за продају аграрних производа, и како је с друге стране Југославија слабо развијена индустријска земља, јер је капиталом

слаба. Југославија почиње тек свој ход ка капиталистичкој привреди и индустријализацији. Свако кочење и ометање штетно је и одлаже за деценије овај процес. У погледу капитала, мислим дугорочног, ми смо слаби, и само држава уз велику помоћ приватне иницијативе у стању је да изгради свој систем. Оно што су друге земље створиле кроз векове у повољним приликама и дужим мирним периодом времена рада, ми имамо да стварамо у овом тешком добу после једног рата, велике економске кризе и друштвених поремећаја и назора, који тресу стару Европу и нови континент. Али ни у овој индустријској политици није примењен у целини принцип: *Laisser faire*. Постављају се извесни захтеви, и то у погледу биографског положаја индустрије, радне снаге, капитала, контроле рада итд. Морамо бити начисто с тим, да се без капитала не може очекивати никакав напредак. Нема земље која може без њега. Совјетска Русија, једна социјалистичка држава преставља данас једну од најјачих капиталистичких земаља тиме, што је капитал у државним рукама.

Капитализам и социјализам, према томе, нису супротни већ су фактори који се у привредном и социјалном животу допуњају. Не може се замислити ни једна социјалистичка држава, која не би применила капиталистичке методе, а не може да постоји ни једна капиталистичка земља, која би могла избећи утицају социјалистичких стремљења. Као што рекох, Совјетска Русија је изразито капиталистичка земља, али ни она није успела да створи ону жељену равнотежу, онај идеал од равнотеже између капитала и рада. Поред свих оштрица и сукоба које капитал носи, са капиталом се мора рачунати. Стајати на гледишту да се капитал сузбије, као и његово стварање омета, није ништа друго но, своју рођену привреду бацити у пуну зависност, туђе руке. Напротив Влада је дужна да својом политиком форсира стварање капитала, а нарочито дугорочног, као и да подиже индустријске центре, водећи строго рачуна о социјалним схватањима и потребама данашњице, као и концепцији фискалне правде нашега времена. Према томе, то својство у привредној политици, везаној у аграру и слободној у индустрији, диктовано је привредном структуром Југославије и њеним основним виталним интересима.

Господо народни посланици, никако пак ово није диктовано неким берзанско-банкарским менталитетом у оном негативном смислу те речи, како се то често са извесних страна пребацује. Сем ове ситуације, у којој се налазимо, као и то да Влада која решава питање земљорадничких дугова, која доноси у својој социјалној политици низ мера о осигурању радника, чиновника, Закона о минималној надници, арбитражи, и мирењу у сукобима капитала и рада, Влада која смањује каматну стопу, несумњиво спроводи политику за заштиту слабих. (Пљескање и одобравање у центруму и на десници). Таквој политици не може се пребацити да је инспирирана другим менталитетом, до само бригом за највећом духовном и материјалном равнотежом. Према томе напори Владе упућени су на одржавање националне егзистенције, благостања и напретка. Основа, правац и тенденција привредне политике јесте: осигурати селу добре цене за његове производе, као основном привредном фактору наше земље. Створити могућност рада малом

човеку за живот и благостање и најзад учинити све да би се индустрија подигла ради циљева војно одбрамбених демографских и културних.

А сада да видимо психолошке факторе, који су играли улогу у финансијској политици Кабинета др. Милана Стојадиновића.

Колико год је материјални фактор важан у привредној и финансијској политици о коме сам до сада говорио, толико је од исте важности и психолошки фактор. Нарочито данас, када је питање поверења или враћање поверења у свим акцијама јавног живота најактуелније питање. Кр. Влада обратила је своју највећу пажњу на овај моменат, јер је поверење одлучујући фактор у свакој привредној и финансијској политици. Поверење у домаћу валуту, поверењем у домаће хартије од вредности, поверењем у новчане индустрије, независан положај Народне банке, ред у државним финансијама, све то скупа чини један комплекс питања од огромног значаја. Поверење се не стиче, господо, на мах и на прескок, већ дужим периодом времена, које је испуњено смишљеним радом без експеримената и без изненађења.

Новац је био одувек најосетљивија тачка привредне психологије у свакоме народу, јер на њега свако наилази и о њему свако говори. Тај психолошки момент од пресудног је значаја за поверење, а то поверење опет за стабилност народног новца. Нема законодавца, нити ма какве санкције, које могу натерати грађане, једне земље, да имају веру у новац слабе. Један од основних фактора поверења у домаћу валуту јесте стабилност њене вредности. Није важно колика је та вредност, употребљена са другим валутама и према злату, но важно је да је та вредност иста била јуче, данас и сутра.

Стабилност новца зависна је још од много других компонената. Зависна је од биланса плаћања, од кредитне политике, од реда у јавним финансијама, од буџетске равнотеже, независног положаја Народне банке према државној благајни. Сви ови елементи повољно су дејствовали.

У својој валутној политици Краљевска Влада није ни једним актом показала, а камо ли учинила ма какав валутни експеримент. Јасно је, да су сви ови елементи, које сам навео, били у рукама Краљевске Владе и да је она, водећи смишљену политику, одржавала стабилност народног новца. Отуда и поверење у динар.

Ми смо могли прошле године да подигнемо вредност нашем новцу услед повољног биланса плаћања. То нисмо учинили и добро је што смо тако поступили, јер би тиме само отежали наш извоз. Исто тако нисмо се повели ни са дефлацијама у Европи у прошлој години, и оставили смо динар на својој вредности.

Данас је динар једна од најстабилнијих валута у Европи, а његово покриће никада није било тако чврсто и јако, као данас. Подлога злата се знатно повећала и проценат покрића новчаница у оптицају никада није био јачи, него данас. Ми се данас појављујемо у Лондону, као једни од највећих купаца злата, с обзиром да нам то обиле девиза дозвољава. Ми смо као такви тамо и запажени.

Стабилизован динар.... (Јован Здравковић: Зашто купујемо наше злато у Лондону?) Видите на такву једну примедбу зашто куповати наше злато у Лондону, то значи оставити девизе код куће. А нестабилност прилика може довести да те девизе падну и услед девалвације могли би да изгубимо силне наше милијоне. И због тога купујемо злато, да се отресемо девиза. (Одобравање у центруму и на десници).

Стабилизован динар, господо, даје могућности и услов да се наш државни кредит побољша и да се улози на штедњу повећају у току прошле године. Државни кредит оличен у курсу хартије од вредности никада није имао таквих ситуација као прошле године, све хартије од вредности, достигле су завидну висину и тиме утицале на смањивање и ефективне каматне стопе. Улози на штедњу морам поновити достигли су цифру од једне милијарде и три стотине милијона динара прошле године. Овај нови национални капитал и тражиња државних хартија од вредности гласећих на динаре, само показују апсолутну веру становништва у динар. Штедише имају непоколебљиву веру у динар у који улажу свој труд, а тиме врше велику дужност према југословенској привреди. И ја мислим, господо, да би са овога места требало упутити неколико речи захвалности томе маломе човеку штедиши, који улаже свој уштеђени новац у приватне или државне банке, и тим малим потцима ствара огромну реку југословенског националног капитала. (Пљескање у центруму и на десници). Томе малом човеку штедиши ја мислим да са трибине Народне скупштине треба да кажемо једно искрено хвала. Кад је реч о банкама, сматрам, да би у томе погледу требало нешто учинити. Банке би требало третирати не као поседнике капитала већ као скупљаче капитала, као установе у којима се капитал скупља и у којима се капиталом диригује. Треба донети закон да се о банкарству мало више рачуна поведе, не само о способности и сигурности, него и о томе куда то банкарство диригује капитал југословенског штедише. Господо, ове уштеде су омогукиле да југословенска привреда крене напред. Овде желим да кажем једну доста важну ствар. Са стабилним динаром, испуњавањем својих обавеза, подизањем државног кредита, нашој кредитној политици и Југославији предстоји врло велики задатак. Југославија је земља која до 1921 године није емитовала ни један зајам на унутрашњем тржишту. Ми смо емитовали државне облигације, ради ликвидације својих обавеза из аграрне реформе, ратне штете, али на тржиште капитала нисмо излазили ни пре ни после 1921 год. (Јован Здравковић: Изгледа да се спремамо!). Међутим ми смо земља, која стоји пред великим инвестиционим радовима, који треба да задовоље велике потребе за железничким путевима, индустријом, изушењем мочварни. Све су то велики радови који чекају капитал. На иностранство не можемо рачунати. Међународно тржиште капитала је растргнуто и од нас одсечено. Због тога морамо рачунати на наше домаће тржиште. Из целокупне делатности, владине у кредитној политици, а то су чврст динар, курс државних хартија од вредности, регулисање земљорадничких дугова, деблокирање замрзнутих улога код банака, Краљевска влада спрема услове да наше тржиште оспособи те да постане тржиште капитала, а то треба да буде једна од најважнијих

преокупација њене политике у томе домену. Нама су потребна дугорочна средства за наше потребе, напредак и благостање. Из ових излагања ви сте видели, господо, колико је било потребно планскога рада да би машина економско-финансијска функционисала и дала ове позитивне резултате.

Дакле није све учинила општа конјунктура, но је Влада свим овим мерама њу искористила и створила нове повољне могућности. А да тога рада није било, ко зна како би прошли и колико би губитака претрпели.

Успех у привредној и финансијској политици зависи од иницијативе, предузимљивости, духа и схватања прилика код нас и око нас. Исто тако све мере и радње морају бити повезане и да координирају једна са другом. Ми можемо рећи да су све привредне активности, мере, подухвати и решења Краљевске Владе биле инспирисане духом њенога Претседника, а исто тако вођене искусном руком њенога Претседника др. Стојадиновића.

Ми можемо рећи, да су све привредне активности и мере Краљевске Владе биле инспирисане духом и вођене искусном руком Претседника владе г. др. Милана Стојадиновића. (Бурно и дуготрајно одобравање у центруму и на десници. — Приговори на левици.) Ово није кажњиво, ово су истине. За три године, ја г. др. Стојадиновићу нисам учинио ни један комплимент.

Господо, на тај начин ја сам изложио у главним линијама нашу привредну политику, а сада ми дозволите, да се у неколико речи задржим на нашој буџетској политици.

У оваквим привредним приликама, као што сам ја оцртао малочас, рађен је и буџет за 1938/39 годину.

Господо, два гледишта, посве опречна, постоје између извештаја већине Финансијског одбора и његове мањине, и то у следећем питању. Мањина Финансијског одбора у своје извештају налази да пораст буџета расхода у последњим годинама није у складу са пореском снагом народа. На супрот томе, већина оснива своје закључке и тврђења, да предложени буџет почива баш на привредној бази.

Ова два овако супротна гледишта била су узрок да сам посветио толико времена привредном стању земље и привредној политици Краљевске владе. Понаособ пак посветио сам најњу оним елементима који могу дати јасну слику привредног стања. Закључци по њима, по моме мишљењу, повољни су за тезу већине.

Повећање расхода главно је обележје буџетске политике за последње две године. Ово повећање расхода казује, да су извесне народне и државне потребе добиле такву хитност и прешност, да се не могу одлагати. Увећање расхода не би се могло одобрити, ако би то био резултат једне расипничке, а по своје циљу, некорисне политике. Расходи пак, који увећавају предложени буџет, по својој намени то нису. Мерило за оцену ових расхода јасно је. У питању су били основни државни интереси. Влада је своје напоре уложила на покривање потреба националне државне егзистенције и њене будућности. Из повећања расхода не може се учинити ни најкритичнијем оку да су они намењени одржавању режима, или његових интереса. У политици расхода јасно и рељефно се види брига за испуњење најважнијих функција државних,

Али, господо, када смо већ истакли као карактеристику буџетске политике повећање расхода, морамо констатовати и другу карактеристику буџетске политике а то је: да повећање расхода није пратило у равном опсегу и повећање старих пореских терета или завођење нових дажбина. Сем подигнуте царинске ажије и извесних такса, смањена је за читаву једну трећину пореза на земљиште и реформисана пореза малих занатлија.

У главном Министар финансија очекује веће приходе по садашњем систему прихода, рачунајући на јачи ритам привреде. Према томе наша финансијска политика не бори се данас са привредним тешкоћама — мислим на партију прихода — већ са порастом расхода, који се јављају у виду државних и народних потреба. Ту је централно питање и тежиште наше буџетске политике. Но ипак редовни расходи морају се покривати редовним приходима, а то су порески обвезници. А ванредни расходи путем кредита и расхода тј. апел на тржиште капитала — на штедиште и улагаче. То су два стуба на које се једино можемо ослонити и због тога је свака опрезност пожељна, како се не би прешла граница у искоришћавању ова два извора.

Захтеви администрације за расходима били су много већи али су они по изјави Министра финансија сведени на суму од 12.180.000.000.— динара и у томе износу поднет је буџетски предлог за 1938/39 годину.

Предложени буџет расхода већи је од номиналног буџета за 1937/38 г. за 1.270 милиона динара. Стварно повећање предложеног буџета према буџету који је у извршењу износи само 846 милиона, пошто је данашњи буџет већ увећан са 424 милиона динара ванбуџетским расходима и то за потребе саобраћаја, војске и повишење припадљивости државних чиновника. Према томе буџет за 1937/38 г. стварно износи 11.334.000.000 динара према предложеном од 12 милијарди сто осамдесет милиона. Повећање буџета од 1.270 милиона динара у главном је намењено 670 милиона динара инвестицијама за саобраћај, национализирање шумских предузећа, стварање домаће металургијске индустрије. Друго, 320 милиона динара намењено је за народну одбрану и најзад 270 милиона динара одређено је за повећање чиновничких плата.

Оволико у најкраћим потезима објашњења цифарског повећања расхода и њихове намене.

Министар финансија поднео нам је предлог буџетски уравнотежен. Његова предвиђања, колико је то у људској моћи, таква су да ће се предвиђени приходи наплатити и према томе расходи покрити. Морамо истакнути да нам је Министар финансија поднео уз буџет и завршни рачун за 1936/37 год. Буџетска година за 1936/37 годину завршена је суфицитом и омогућила је ликвидирање старих обавеза. У ранијим приликама када флукуација прихода није била тако нестална као данас, завршни рачуни истекле године служили су као врло важна индикација и мерило за оцену прихода у будућој буџетској години. Завршни рачуни томе циљу данас не могу послужити с обзиром на несталност привредних прилика и према томе прилива прихода. Ипак он је за нас знак великог реда у финансијској администрацији која овога пута, први пут у нашој држави, подноси завршни рачун истекле буџетске године уједно са предлогом буџета наредне године.

Ради тачног или тачнијег предвиђања прихода нама стоје на расположењу много свежији подаци. То су месечни извештаји Министра финансија о приходима и расходима који се публикују сваког месеца. То су подаци књиговодствено тачни.

На основу ових података види се да је за осам месеци буџетске године наплаћено непуних 8 милијарди динара. Девети месец буџетске године донео је прихода 1.022 милиона динара. То је пети месец где приходи премашају месечно милијарду динара. Овако замашну цифру неби могла никаква егзекуција да наплати. Напротив наплата прихода у оваквом износу једино је могућа без егзекуција у већој мери. Прошле године када смо расправљали буџет који је сада у извршењу, било је мишљења да се он неће остварити и да расходи немају свога покрића услед повећања од 600 милиона динара. Сада пак не само ових шест стотина милиона већ нових 424 милиона имају своје покриће у редовном буџету.

Хоћели се овогодишња предвиђања остварити и оћемо ли имати фактивну буџетску равнотежу? Резултати буџетирања текуће године до месеца децембра прошле године дају заправо Министру финансија да своје процене по буџетском предлогу сматра потпуно реалне и да финансиској политици пруже најпунију подршку. Приходи су добро предвиђени а буџет је реалан и уравнотежен. Његова равнотежа није само касена но и привредна.

Господо, нема егзекуција..... (Жагор и приговори на левици). Да се разумемо, господо. (Жагор на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, molim vas da saslušate gospodina govornika u miru.

Ото Гавриловић (наставља): Дакле, господо, кад сам почео фразу и кад сам казао да нема егзекуције, ја нисам то казао као коран, али кажем да се једна милијарда државних прихода путем егзекуције не може наплатити; напротив тамо где има егзекуције приходи падају, а тамо где нема егзекуције, тамо приходи расту.

Најзад, господо, ми не треба да се заносимо и да тражимо Министра финансија који би смањивао терете једном руком, а широко и галантно трошио другом руком. Таквог Министра финансија, господо, нема, нити га може бити у срећеном државном газдинству. У финансијама мора бити реализма и само истинитост и искреност најбољи су услов за добар рад у њима. Само тако може се ићи напред. Финансијска демагогија никад није народу користила.

Па, господо, обратимо се на друге стране, погледајмо пример буџета Чехословачке данас, па ћемо видети да Чехословачка уводи повећање пореза на плате, на приходе физичких и правних лица, посебне порезе на маргарин, пиво, шећер, бензин, затим порез на пословни промет, специјалан порез на народну привреду.

Италија заводи порез на акцијске капитале, општи порез на пословни промет, порез на некретности и повећање трошарина.

Француска данас преставља земљу великих финансијских тешкоћа не само пореских него и валутних.

Енглеска заводи такође нове порезе које су не мало по свом првом пројекту узнемириле јавно мишљење.

Све ово сам навео не због тога да би и ми пошли овим путевима него да истакнем како расходи с обзиром на прилике појединих држава траже нова покрића. Сматрам да се не треба заносити никада финансијском демагогијом јер се она доцније или раније свети баш онима тј. народу због које је и вршена.

Најзад, господо, да завршим. Одајем пуно признање раду, вредноћи и чеситости нашег Министра финансија г. Душана Летице, који води јавне финансије већ толико времена. (Милинко Милутиновић упада у реч).

Pretsednik Stevan Ćirić: G. Milutinoviću, ja Vas poslednji put opominjem na red. (Graja. — Josip Cvetić nešto dobacuje govorniku). Gospodine Cvetiću, Vi služite na čast govornici, i ja bih Vas molio sa svoje strane da svoju spremu na njoj pokažete i da ne upadate u reč tako često. G. Gavrilović govori ozbiljno i ja mogu da konstatujem da upadice nisu odjek onoga što g. Gavrilović govori. Ja molim gospodu poslanike sa leveice da saslušaju govornika sa desnice.

Ото Гавриловић (наставља): На крају се мојој упитати да ли је време од две и по године од како земљом управља Кабинет г. др. Стојадиновића изгубљено у нераду и експериментима. По нашем дубоком уверењу оно заслужује наше највеће признање. То раздобље добиће своју објективну оцену доцније и од данашњег противника, јер што више времена прође, перспективе ће бити јасније, јакоје тупље а оцена објективнија. У име Југословенске радикалне заједнице у чије име имам част говорити, изјављујем да ћемо моји другови и ја гласати за овај предлог буџета, задовољни што и овом приликом можемо дати своје поверење и лично Претседнику Владе др. Стојадиновићу. (Бурно и дуготрајно плескање у центруму и на десници са повицима: „Живео“!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima u ime grupe Jugoslovenske nacionalne stranke gospodin Velimir Popović.

Велимир Поповић: Господо народни посланици, ево по четврти пут Влада г. др. Милана Стојадиновића излази пред Народну скупштину са предлогом државног буџета! Народна скупштина је у три ранија случаја, својом већином, одобравала државне буџете и тиме омогућила овој Влади да настави свој рад у духу и правцу којим је пошла још од почетка своје владавине. Ми смо сви били сведоци како се у ранијим буџетским дебатама понашала Влада а како Народна скупштина, односно њена већина и мањина. Ми смо слушали изјаве владине и посматрали њено држање у Скупштини при буџетским дебатама и у вези са тим, пратили и упоређивали њен рад у државном и националном животу. Ми смо исто тако пратили рад и држање Скупштине, како владине већине тако и свих опозиционих група.

Потребно је, стога, да поводом ове буџетске дебате, осмотримо и оценимо рад, како Владе тако и Народне скупштине. Јер и она, као и Влада, има за собом већ једну прошлост, која се, истина, не огледа толико у раду јер је врло мало радила, колико у ставу и понашању, али коју ипак и по томе треба оценити. Ово у толико пре што се период Рада ове Скупштине ближи крају и што су став и

понашање ове скупштинске већине специјални и особени, и сасвим различити од свих досадашњих наших Скупштина.

И како је Скупштина за нас непосреднији и важнији чинилац, јер црпе снаге свога постојања из поверења народног, то ћемо се прво на њој задржати.

Ја се нећу упуштати у детаљна испитивања рада и држања Народне скупштине и њених група, али потребно је, једним сумарним погледом, прегледати однос њен према народу и његовом поверењу као и њен став према Влади. Скоро је три године како скупштинска већина подржава једну политику и омогућава сва њена настојавања, на стога ми смемо да тврдимо, да је и њена приврженост тој политици стална и сигурна, оно што се у ранијим буџетским дебатама можда није смесло позитивно потврдити. Стога нам је прва дужност да упоредимо ову политику, којој је тако одано привржена скупштинска већина са оном политиком, по којој је она бирана, и оценити, да ли је Скупштина, односно скупштинска већина морално квалификована и по поверењу народном била могућа да овако ради?

Свима нам је знано, да је ова Народна скупштина бирана по одређеним програмима. На једној страни постојала је листа г. Богољуба Јевтића, тадањег Претседника Министарског савета; на другој страни листа г. др. Мачека. Било је још две листе, које су се у политичким схватањима по основним националним и државним проблемима, по свему судећи, ближиле листи г. Јевтића, али које по својим снагама у народу нису могле утицати на састав Народне скупштине, па стога на њих нећемо се ни освртати. Прва листа била је у знаку националног и државног јединства, у знаку шестојануарске политичке идеологије. Друга листа била је против такве националне и државне линије. Она није имала одређен позитиван програм; она је имала више један негативан став. Политички чиниоци који су састављали ту листу, били су сагласни и одређени само у томе да се противставе национално-политичкој основи прве листе и да исту руше. Али, они нису били одређени, сагласни и изражени, шта и како треба насупрот тој политици стварати.

Пред таквим политичким оријентацијама били су стављени бирачи наше земље на дан 5 маја 1935 године. У процени тих листа и њихових програма грађани Југославије једном огромном већином изабрали су, подвукли и одобрили политику шестојануарског Манифеста. Али, петوماјски избори не само што су ову политику одобрили него су је и одбранили од онаквог става оне друге листе. Та црта је најважнија у петوماјским изборима: Одбрана политике националног и државног јединства од свих рушилачких тенденција! Стога, то је био и најглавнији задатак новоизабране скупштинске већине, да, стално и одано, остане у знаку одбране шестојануарске националне линије, и да, бранећи је, исту учвршћује и употпуњује оним што јој је до тада недостајало. (Плескање на левици). У томе и само у томе треба тражити оправдање и смисао ове Скупштине односно њене већине, која је дошла са листе г. Б. Јевтића. Ово у толико више што су изабрани посланици са друге листе, доследни своме ставу, остали ван учешћа у раду Скупштине, чиме су још одлучније нагласили свој став према политици прве листе, па тиме још

више наметнули јединство већине и одлучну одбрану њене политичке линије.

Међутим, скупштинска већина није умела да се снађе у ситуацијама које су после избора настале и брзо је побегла са позиција на које је народ поставио. Заведена изјавама и обећањима у декларацији тада новообразоване владе, а с друге стране, заплашена изјавом, да ће петوماјски избори бити ликвидирани, скупштинска већина је из дана у дан пристајала све одлучније и упорније политици која је унижавала и омогућавала разарање основних тековина оне политике по којој је скупштинска већина бирана. Она је пришла једној влади, која је додуше изјавила приврженост шестојануарској политичкој идеологији, али која је ту исту идеологију својим радом и ставом напустила, унизила, растројила.

Али ако је у почетку и могло бити речи о злонамерном завођењу већине са правога и народним поверењем одређенога пута, доцније, а нарочито сада, о томе не може бити говора. Сада може бити речи само о томе, да скупштинска већина, не само да није узела у одбрану политичку идеологију у знаку у коме је дошла у Скупштину и коју је тим истим поверењем имала истрајно и одлучно да брани, но је повлашћивала, одобравала и бодрила Владу у раду на унижавању и рушењу те политике. (Одобравање на левици). Сада скупштинска већина налази се на једном програму за који није добила поверење својих бирача. Став скупштинске већине је, према народном поверењу, у знаку издаје, а према Влади, у знаку слепе оданости и послушности. Сада се већина не може бранити неистинитим и недоследним изјавама Владе о државном и народном јединству, јер су данашњи хаос и расуло у народном животу израз скоро трогодишњег рада Владе и сагласног држања скупштинске већине.

Учинимо ли ма и један летимичан осврт на догађаје у земљи од изгласавања прошлогодишњег буџета па до данас, ми ћемо са стравом и зебњом уочити колико је скупштинска већина, у несхватљивој покорности и оданости, олако прихватала и одобравала чак и такве мере које су страховито унижавале и рушиле оне елементе, на којима сигурно и позитивно почива и расте национални живот. У тим смеровима, ни поверењем народним ни својим датим обавезама при кандидацији и у почетку вршења својих посланичких дужности, већина није овлашћена. Таквим својим држањем она је изгубила смисао и разлог свога постојања. Гурнута на низбрдицу оном обесном изјавом Претседника Министарског савета у Сенату, да је дошао да ликвидира петوماјске изборе, скупштинска већина, у стрепњи да не буде разјурена, подавала се и покорно служила чак до те мере, да се одрицала основних дужности једне Народне скупштине.

Зашто је г. Стојадиновић најавио тада ликвидацију петوماјских избора? Зато што су они објавили сталност и одбрану једне велике народне политике, која њему није годила. Свима нам је сада јасно, да разлоге, тада објављене ликвидације петوماјских избора, не можемо тражити у каквом терору одозго, приликом тих збора, јер је тек овај господин савршено развио тероре одозго и одоздо за ово време своје владавине; нити пак у завади тадање владе са црквеним великодостојницима свих вера, јер је овај политичар, не само завадио две наше највеће вере, но је изазвао отворено ратно стање између Владе и

Православне цркве. (Гласови са деснице: То није тачно! Ви сте довели до тога!)

Њему, према томе, петوماјски избори ни по чему другом нису могли бити тешки до једино по суштини политике због које су провађани, и по реду и поретку, заснованом на тој политици.

Зашто, онда, није извршио ликвидацију тих избора? — Зато што је скупштинска већина напустила мисао, која ју је изнела на изборе, и ставила се у службу ликвидације оне политике, коју је морала упорно и одважно да брани! (Пљескање на левици).

Као што видите, господо, однос скупштинске већине према народном поверењу је нелојалан и немогућ; однос Народне скупштине према Влади је нездрав, јер и ако Влада за овакву политику има подршке од скупштинске већине ипак нема за то поверење народа. (Гласови са деснице: Има! Има! — Ви га немате! — Гласови са левице: Нападет говорите ви!). Према томе једна влада са часним, одређеним и искреним намерама морала је, и поред оваквог понашања скупштинске већине, да распусти скупштину, и затражи од народа одобрење и сараднике за овакву своју политичку акцију.

А, сем тога, и у самој Скупштини су односи и стања нездрав и растројени. Одмах по образовању ове Владе Скупштина је почела да изражава збуњеност и растројство и тиме убијала веру у народу у њене снаге и моћи за здрав и нормалан живот народа и државе. Прелистајмо само за који часак односе и стања у Скупштини од њеног формирања па до данас, па ћемо одмах увидети висину достојанства њеног. У овој Скупштини су вршена најсрамнија поткупљивања народних посланика да би се само придобили за овакве политичке сврхе које се већ две и по године безобзирно приводе у дело. (Граја и протести на десници).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslaniče, ja Vas zbog toga opominjem na red! To je jedna insinucija, koju ja najodlučnije odbijam. (Glasovi na desnici: To je sramota! — *Velimir Popović:* Ne, nije od mene sramota!)

Gospodo narodni poslanici, Pretsedništvo je tu stvar ispitalo i objavilo rezultat u Narodnoj skupštini. Narodna skupština primila taj rezultat na znanje, a i Pretsedništvo kluba, kome pripada govornik g. Velimir Popović, uzelo je tu odluku na znanje kao pravednu odluku Pretsedništva.

Велимир Поповић (наставља): Ова Скупштина није умела да прибави поштовање својих одлука, којима је у неколико махова одрицала поверење овој Влади. У овој Скупштини говори народних посланика цензуришу се, и ако треба да је свакоме познато, да ми нашим говорима пружамо историјска сведочанства по којима ће будућност ценити ову тешку садашњицу и свачији рад у њој. У овој Скупштини достојанство посланика је унижено а права посланика остала незаштићена, и у томе духу врше се претресни, прогони, хапшења. Ова је Скупштина примала све и дозвољавала све; она је у Финансијским законима озакоњавала чак и она решења Министарског савета за која није била сигурна да ли уопште постоје, и ако постоје, на шта се односе. (Пљескање на левици). Она се путем овлашћења, датих влади, одрицала својих основних права и дужности — доношења важних и прешних политичких закона. (Један глас са десни-

це: Ако пиштиш и за невољу ти je!) Јесу ли то здрава стања и је ли то високо достојанство једне Народне скупштине? Довољно је само уочити ове страшне и запрепаштавајуће односе па дисквалификовати ову скупштину за ма какав рад. Она је као таква неспособна да даде подршке чак и оваквом раду ове Владе, јер тек овакав рад и став Владе, који у основи мења једну политику и један поредак, мора бити одобрен и подвучен, путем избора, од народа.

Такве ситуације, господо, историја нашег политичког живота не памти. Из њих ништа здраво не може да потекне. Такве ситуације стварају метеже и расула. Стога сваки трезвен политичар и државник уклањаће што пре то основно и најтеже зло. Нарочито демократија, коју је тако охоло ова Влада често наглашавала, не трпи тако тешке и лажне ситуације. Она тражи чисте и одређене односе, који ће потицати увек из народа. Према томе, господо, не само животни интереси земље и народа, но и оно што је свима нама исто тако свето, морал и исправност у раду, а, затим један здрав и чист однос између народа, Скупштине и Владе, одричу пуним својим гласом способност и могућност ове Скупштине за даљи рад. (Пљескање на левици).

Пут ка нормализацији, који тако радо сви ме-родавни наглашавају, па и наш уважени Господин Претседник, у своме говору од 1 јуна 1937 г. упућеном преко Радиа нашим исељеницима у Северној Америци, закрчен је оваквом Скупштином и треба га стога што пре рашистити.

Тај пут требало би да одведе до потпуног демократско-парламентарног система, како бар замисљају они, који га предлажу. Али, после оваквог односа Народне скупштине према бирачком телу; после оваквог става и рада Владе и најзад после оваквог стања у Народној скупштини, може ли се уопште рећи, да се иде ка нормализацији?

Пут ка нормализацији је одређен и јасан! Кренути тим путем значи, у првоме реду, имати здраве и исправне односе Народне скупштине према бирачком телу; нормална стања у Скупштини и парламентаран однос према Влади. Само од такве Скупштине могу се очекивати сигурни и прави резултати у духу оне политичке оријентације, коју буде народ прихватио. Само таква Скупштина може сигурно кренути даље путем нормализације.

Али, то ова Влада не може да изведе! Она је, поред свих тешких ситуација, које је створила у народном и државном животу, до те мере унизила и растројила основне принципе и схватања здравих односа у Скупштини и Скупштине према народу и Влади, да је она сада морално немоћна да све те преправке и обнове изведе. Стога, треба прво уклонити зло и ону клицу, која је све ове односе затрвала и разорила. Треба уклонити Владу и омогућити формирање нове владе, која ће по свом исправном раду и по свом јасном и одређеном политичком схватању и програму моћи да поврати веру грађана да са вољом и оданошћу бирају Народну скупштину и са поверењем у исту гледају. Само од једне такве владе може се очекивати исправан и одређен апел на народ и отуд правилно и здраво формирана скупштина.

Прелазећи на испитивање и оцену рада Владе, ми, у погледу њене финансијске политике и у погледу овога пројекта буџета, можемо рећи, да су

они израз целокупне активности ове Владе, и да, према томе, оцена владиног рада у свима правцима њене делатности уједно је и оцена њене финансијске политике и овога буџета. Ја ћу, стога, као и прошле буџетске дебате, задржати се на раду Владе у току минуле године и покушаћу да га у потребним цртама аналишем и оцинем са становишта југословенскога националисте.

Ја знам, господо, да је основна дужност једнога политичара, не само да брани и намеће своју политичку концепцију, но да схвати и разуме концепције свога политичког противника, за кога мора имати увек поштовање Али, имајући баш то у виду, ја морам одмах рећи да је Влада г. др. Стојадиновића скоро већ при крају треће године управљања земљом, а ми ни до данас не знамо, које су њене политичке смернице у унутрашњем животу земље и какву политику Влада води и развија у спољним односима земље?!

У унутрашњем животу земље, за објективног посматрача, јасно је само то, да је Влада и у току прошле године, насупрот свима својим изјавама, рушила и омогућавала рушење шестојануарске политичке идеологије народног јединства и државне целине. (Одобравање на левици.) И да је систем шестојануарског режима, који је имао, осигуравши народно јединство од свих насртаја, да припреми и уведе здрав парламентарни систем владања, претворила у систем обести и ђефа. Али, она ни до данас није ништа предузела из чега би се могло бар у контурама назрети шта жели изградити на почињеним рушевинама у унутрашњем животу земље? И који је тај систем управљања којим жели да иде у својим стварањима?

Истина, ми имамо изјаве и обећања Владе, али ми немамо дела сагласна тим изјавама. Још од првог дана Влада изјављује и обећава једну политику у погледу националног живота, али у свом раду она спроводи и изводи сасвим другу политику. У погледу система управљања, она се уби вичући, да је за демократско-парламентарни систем, али у пракси она руши демократију и изиграва Парламентат. (Одобравање и пљескање на левици). Према томе изјаве владине, које она и данас раскошно расипа о југословенском народу јединству и о прелазу на демократско-парламентарни систем, нису више смешне; оне су опасне и злонамерне. Иначе, ако је у истини ова Влада била и јесте за југословенско национално јединство и за парламентарну форму, она је морала да зна, да се све то могло, једино и сигурно, без трзавица и потреса, извести само у наставку шестојануарског политичког реда. (Јован Здравковић: То је банкротирало!) Тај ред не само што је сигурно обезбеђивао јединство, но је неминовно упућивао ка развоју здравих односа у народу и ка пуном парламентарном систему управљања. Свако отступање, чак и добронамерно, извађано у онако тешким и судбоносним тренутцима нашега народа, ствара оне узбуне и метеже погодне за сва подривања и разарања. Одлике једнога државника су не само да располаже једним довољним и потребним знањем, но у истој мери, да има искуства, надахнућа и вештину одмеравања свих чињеница, како би у створеној ситуацији могао продупсти истине и одредити праве путеве народног и државног живота.

Стога, г. Стојадиновић, ако је у истини један државник, и као такав одан југословенској нацио-

налној мисли, морао је, одмеривши све чињенице по своме искуству и надахнућу, да зна да је свако одступање кобно, и да је величина његовог државништва лежала не у отступањима но у брзим и доследним извађањима оних елемената који су имали да употпуне и заврше шестојануарски политички ред. Не може се претпоставити да г. Стојадиновић све то није знао! И када је ипак преко свега тога прешао, значи да свесно и са планом све ове погресе изводи.

У рашчлањивању и процени рада Владе у току прошле године појмимо од изјава, које су дали г.г. Претседник Министарског савета г. Стојадиновић и Министар унутрашњих послова г. Корощец у Сенату приликом прошлогодишње буџетске дебате. Ове изјаве г. г. Претседника Министарског савета и Министра унутрашњих послова дате су на седници од 22 марта прошле године приликом претреса буџета Министарства иностраних послова и Министарства унутрашњих послова.

Почећемо од ова два говора јер су врло важни и као мерило за дотадањи рад владин и као мерило за будући рад владин. Јер ова господа дајући један сумаран преглед тадашње буџетске дебате, покушавају да одбране рад владин од оне критике, а, с друге стране, наговештавају њен рад и наступ у будуће.

Ови нам, дакле, говори нарочитом светлошћу осенчавају рад владин до тада и показују пут владин од тада до данас. А сем тога, ови говори имају и ту важност што откривају и обелодањују државничку исправност и политички морал ова два човека, који су стуб овога режима, који управља земљом у најсудбоноснијим тренутцима њенога живота.

У почетном делу овог говора, г. Претседник Министарског савета вели, да је Краљевска влада продужила у потпуности извршење свога програма, објављеног у првој њеној декларацији, да је остала верна овој декларацији, у којој је принцип народног и државног јединства био довољно истакнут. Али да не би народно и државно јединство остало мртво слово на хартији, Влада је пустила у пуну примену начело једнакости и равноправности. „Зато смо, — вели г. Претседник, — још онда обећали да ћемо не само нову изразу него и примену постојећих политичких закона прилагодити тежњама и жељама народа. Зато смо и истакли жељу да се омогући истинско учешће најширих слојева народа у управи државној, бановинској и општинској“. Ето, у томе правцу, по речима г. Претседника Министарског савета, развијана је сва активност Владе. И, како каже г. Претседник, ако само метнемо руку на срце, ми ћемо сви морати признати да је све то тако било и да је Влада одржала своју реч!

Оно што прво имамо да констатујемо, то је, да је овај говор г. Претседника Министарског савета пао после оне дуге и исцрпне дискусије у Сенату и у Скупштини о раду владином и о њеном ставу према националној целини и државном јединству. Сви смо ми сведоци да је у тој дискусији показано и доказано документима, како се народно јединство разрива, како се државна целина унижава и слаби, како се подрива парламенат, како се слаби ауторитет државних власти, како се народ растројава и деморалише, како се закони изигравају, како се стварају забуне, растројства, расула. И после свега тога, г. Претседник Министарског

савета нашао је за исправно да изјави у Сенату, да је Влада наставила свој рад у духу пуног националног и државног јединства и да га је још и употпунила. На ону тешку и свестрану критику владиног рада која је за свакога мисаоног човека једна очајна оптужба пред историјом, г. Претседник је, у наставку свога говора, додао, да у опште стварне критике на рад владин нису ни пале. „Говорено је, вели, само о томе да ли смо један народ или нисмо“.

Као што видите, господо, она и онаква дискусија у Народном претставништву, која је изазвана радом и ставом Владе, није критика рада Владе! Смемо ли да претпоставимо да г. Претседник владе чак ни толико разумевања нема да је она и онаква дискусија у Скупштини и Сенату вођена у знаку одбране народног јединства од разорног и штетног рада и држања Краљевске владе?!

Зар то није најтежа критика рада једне владе која својим радом доведе у тешку неизвесност биће народно и садржај народне целине и тако нагна и Скупштину и Сенат да највећи део свога времена у буџетској дебати посвети томе? (Милан Лазаревић: Пили сте крв народу за време ваше владе!) Ипак ћете се, г. Деветка, после скупштинске седнице, смешкати на мене! Не брините, знам ја то.

И на крају свега тога, претседник владе, прелазећи преко такве критике, изјављује да је Влада наставила рад у духу своје прве декларације! Зна ли г. Претседник шта је рекао у својој првој декларацији, и је ли свестан, с друге стране, шта је све починио за ове две и по године, када тврди да је његова Влада остала верна тој декларацији? Ми сви знамо да је принцип народног јединства довољно истакнут у првој владиној декларацији, али исто тако сви знамо да је радом Владе за ово време народно јединство напуштено, изиграно, унижено. И то, унижено и изиграно баш услед ове и овакве примене и поштовања начела једнакости и равноправности, које г. Претседник владе везује са народним јединством. Примену и поштовање овог начела, којему нико од нас није порицао ни актуелност ни важност, Влада је изводила тако да је заиста — да употребим фигуру Претседника владе — народно јединство остало реч без садржине. А примена постојећих политичких закона прилагођавана је оним жељама народним које су на целину народну деструктивно дејствовале. Та је примена дотле дотерала да је хрватство, терором одоздо, свестрано по племенском обележју и гурано против народне целине и државе; а српство терором одозго унижавано и растројавано! Које су то жеље народне о којима г. Стојадиновић води рачуна и којима хоће да прилагођава и примену закона и своје поступке?

Жеље хрватског дела народа које је г. Стојадиновић пустио да се развију, и да се изразе, претставља г. др. Мачек, и он их је саопштио путем спораума са Удруженом опозицијом. Мисли ли г. Стојадиновић на те жеље? Али онда не диже галаму и нека приступи извршењу спораума. А оне жеље у хрватском делу народа, које су у знаку целине и јединства, г. Стојадиновић је пустио да се гуше и растројавају.

Жеље српског дела народа од увек су скромне! Оне су одређене још од Карађорђевог Устанка и изражене су морем крви за уједињење Југословенског народа и за стварање срећне Југославије,

да би браћа живела слободно, равноправно, срећно, и да би, тако живећи, створили ону снагу, која би изразила величину и лепоту духа југословенског. А те жеље г. Стојадиновић је гушио и растрзао. Он их никад није могао да разуме! У жилама својим г. Стојадиновић нема крви добошара из Првог Устанка.

Тешко је, господо, кад један Претседник владе не може да доведе у склад свој рад са својим изјавама и обећањима, јер се у томе огледа морална слабост да отклони све препреке које томе складу сметају. Али је још теже када он тај склад неће, јер то открива оно што је најстрашније, умишљену и припремљену издају и пропаст.

Слично овом говору г. Претседник владе у Сенату, дао је и свој говор г. Министар унутрашњих послова. И он је једним делом свога говора потврдио, да је Влада у свему остала при својој првој декларацији и да у знаку таквог рада сви наши суседи, и даљи и ближи, цене наше напредујуће нормализовање унутрашњих прилика и све већи и потпунији ред и мир у свима крајевима наше домовине.

Видите, господо, и г. Министар тврди, да се код нас нормализују прилике и да се тој нормализацији диве сви, и ближи и даљи, суседи. Али, из истог говора назире се један приказ тешких прилика на територији Савске бановне.... (Јован Здравковић: Он вас је претекао.... Граја).... где је беснео а и сада бесни терор одоздо у свима видовима а нарочито у виду паљевина. На то стање, г. Министар изјављује само то, да се Влада „којој није у интенцијама терор одозго не слаже ни са терором одоздо“. Господо моја, кад једна влада призна да се у земљи развија један страховит систем политичке борбе, који није далеко од анархије и безвлашћа, и процеди кроз зубе, да се она са тим не слаже, онда њена изјава, да се прилике нормализују, у најблажијој форми речено, знак је или тешких слабости или злих намера.

Г. Министар вели, да терор одозго није у интенцијама Владе, па зато не одобрава ни терор одоздо. Али, господо, прилике и стање у земљи друкче говоре! У једном делу земље, где је српство доминантан елемент, ту је терор у пуним владиним интенцијама, а тамо где је хрватство претежнији елемент Влада се у потпуности слаже са терором одоздо.

Други један моменат у овоме говору г. Министра је важан због тога што оцртава будући рад Владе. Г. Министар се нарочито задржао на закону о изборима за народне посланике. „Закон о изборима народних посланика донећемо онда, кад мислимо да нам је потребан тако, да нам не лежи израђен на столу, већ кад га донесемо да онда одмах идемо са њим на терен. Па зато молим господу сенаторе, да поклоне Краљевској влади толико поверење и да јој оставе да она заједно са компетентним факторима одлучи када треба ићи на изборе.“ Тако дословце вели г. Министар!

Из овога става, господо, јасно се види, да Влада већ има и изборни мандат и остало је само још да се са компетентним факторима споразуме и одлучи кад треба ићи на изборе! По таквом мандату она ће и изборни закон донети онако и онда кад јој буде и какав јој буде требао, јер за то, с друге стране, има овлашћење од Народне скуп-

штине. Заиста, срећна Влада! И са те тачке гледишта г. Стојадиновић је потпуно у праву, кад је, поред многих надимака које је себи присвајао, натерао штампу да га ту недавно прозове: „срећним“. Највећа поверења и с једне и с друге стране! С једне стране, да влада како хоће па и да врши изборе, а, с друге стране, да доноси изборни закон кад хоће и какав хоће!

Ми не знамо да ли је све ово тачно. Али ако и јесте, сматрам да је врло тешко и опасно толико се самохвалирати па једну заиста ретку и до сада непознату повластицу на овакав начин пркоса и заједња објављивати.

Тако се не служи ни стишавању ни смиривању политичких страсти, нити реду и поретку у земљи, а најмање оним највишим интересима које сви ми сматрамо непогрешивим и узвишеним.

Господо народни посланици, пут ка нормализацији наглашава и г. Министар унутрашњих послова и то баш у овом говору. Али ви видите, господо, да је г. Министар тај пут баш оваквим назорима затрпао.

Један министар унутрашњих послова, нарочито онај који тако лепо уме да проповеда са кадионом у руци о демократији, поштењу и цивилизацији, мора да зна да пут ка нормализацији значи у првом реду осигурати оне основе са којих ће се једино моћи нормално и здраво чути прави глас народа. Ти основи су: изборни акт и партијско-политички живот. Изборни закон је онај елемент који легитимише власт. Стога тај акт мора бити тако конструисан да власт која буде дошла помоћу њега буде прави и непосредан израз народне воље. А то значи да њиме мора бити осигурано бирачко тело, да слободно и сигурно, по својој вољи, бира између разних партија и програма, који пред његов суд излазе по подједнаким условима. А да би изборно тело могло по својој оцени бирати мора бити правилно и нормално обавештено и упућено. То пак може бити, поред слободне штампе, путем партијског живота. Слобода речи, слобода организоване и огарантоване пропаганде дозвољених партијских програма, основни је елемент здравог партијско-политичког живота. То су услови за сигурно и нормално вођење јавних послова по демократско-парламентарном систему.

Једна влада, према томе, која у овоме знаку хоће да нормализује наше прилике, мора не само организовати и омогућити партиски живот своје политичке формације но у истој мери дозволити и омогућити уопште организовање партиско-политичког живота, да би политичке оријентације биле одређене и јасно изражене пред народ, како би се у даном моменту бирачко тело могло определити. Само тако могу у демократско-парламентарном систему доћи до изражаја она два основна момента која праву нормализацију заснивају: сарадња и међусобна контрола. У раду опозиције мора се увек видети, у једном демократском режиму, и сарадња и контрола, јер владавински методи и политичка контрола два су неразводјојна елемента за здраву управу. Да се, пак, до тога дође, изборни закон не може и не сме бити елемент једне владе. Он је у првом реду елемент Круне на основу кога, преко једне одређене владе, пита народ за поверење овоме и ономе политичком програму. Стога тај изборни закон мора бити конструисан тако да се на њега с пуним поверењем могу ослонити све позитивне и организоване политичке снаге у народу.

Ко ће од тих организованих и дозвољених снага политичких добити већину и владу, а ко контролу и опозицију, то је ствар народног поверења. Али и већина и мањина морају бити резултат здравих односа у партиско-политичком животу народа како би ти здрави односи били пресађени и у Парламенту.

Г. Министар је у овоме говору дао и једну изјаву да ће Закон о штампи, зборовима и удружењима, бити чим пре донети. Нажалост ми их још немамо. Наша штампа је још увек унижена, окована и поробљена а партиски живот скупен и привилегован.

Господо народни посланици, ово рекох да би само могли, упоредивши истински пут ка нормализацији у знаку демократије са оваквим изјавама и радом г. г. Претседника владе и Министра унутрашњих послова, констатовати, са каквим схватањима и са каквим политичким исправностима ове Владе имамо да рачунамо. Ово ће нам бити још јасније, кад овим изјавама упоредимо рад Владе у току прошле године. Јер ова два говора не само што дају јасну слику о томе, како је Влада реагирала на онаку дебату буџетску, но исто тако свечано потврђују оданост и приврженост првој декларацији Владе. Што значи, да је Влада требала да остане и у току прошле године верна и одана политици народног јединства; политици мирења, стишавања и окупљања; и политици прилагођавања свих политичких закона жељама и тежњама народним.

Ми смо у току прошле буџетске дебате видели како је Влада остала верна и доследна у дотадањем своме раду овој својој првој свечаној декларацији. Да видимо сада како је Влада у току прошле године поштовала своје изјаве и да ли их се бар у овоме периоду држала?

Сетимо се само свих догађаја, који су се одиграли у току прошле године, па, пошто метнемо руку на срце, како нас на то упућује г. Претседник владе, рецимо искрено, да ли је могло горе и теже бити повређено и унижено народно јединство; да ли се могу још веће и срамније омразе распирити у хрватском делу народа против српства, а нарочито против Шумадије; и да ли се је могло више нанети срамоте и увреде српству и православној цркви, као једном од најпозитивнијих елемената у животу народа? Ми сада можемо констатовати само то, да акција на растројавању народне целине није израз случајних стања, нити је то моментано пуштње вентила сигурности, како се још у почетку изразио г. Претседник владе, већ један систем смишљен и плански примењиван од Владе.

Није то, господо, случајност, а најмање добронамерност или далековида државничка мудрост, да се Влада још од прве своје декларације па све до најновијих изјава и говора стално лупа у прса и потврђује, отсечно и изрично, да је за народно јединство, док га у ствари доводи дотле да је сада тешко повратити га и освежити га нормалним путем из ове несвестице. Влада је вешто, виком и дреком, стварала магле и забуне, да би под заштитом тих стања рушила и уништавала. То је један сатански план свирепо извођен.

Јер, има ли свирепији начин рушења народног јединства него овако посувраћеном применом начела једнакости и равноправности, којим је ова Влада, не како рече г. Претседник, употпуњавала принципе јединства, већ издизала изнад јединства и стављала пред јединство.

Ја ћу вам скренути пажњу на један одељак малочас цитираног говора г. Претседника владе у Сенату, да би нам тако сам Претседник потврдио како он гледа на јединство народно а како на равноправност. Ево шта каже г. Претседник: „Али без обзира на то, да ли смо један народ или нисмо, мени се чини, да је данас много важније, да сви Хрвати буду задовољни у овој држави, да учинимо све што до нас стоји, да се Хрвати осећају равноправним са другом својом браћом, да и они искрено и предано и топло воле ову нашу државу као што је воле Срби и Словенци. То има да буде циљ наше политике”.

Као што видите, господо, за г. Претседника је важније да се Хрвати осећају равноправним и да буду задовољни, од тога, да ли смо један народ или нисмо. Ја, међутим, мислим да је за ову земљу и за све нас важно и једно и друго. Као што је важно да Хрвати буду задовољни и равноправни, исто је тако важно, и важније чак, да се зна да смо један народ. Важно је и једно и друго, поред осталог и због тога, што права задовољства и истинске равноправности могу доћи до изражаја само у јединству. Свако одступање од овага води тези Мачековој, који тражи равноправност ван јединства. Стога, ако је Претседник Владе веран овој својој изјави, он мора ићи путем споразума. А ако је за равноправност у јединству, он онда мора знати да је и једно и друго важно, и да баш ради равноправности и задовољства свих мора да истакне национално јединство, да му нагласи сву важност, и да исто чува и развија. Он се при томе не може бранити каквом политичком толеранцијом, јер политички експерименти да се овим или оним захтевима попусти, или, да се ови или они односи слабе и напуштају у једном народу не огарантоване и несрећене националне целине и неодређене политичке структуре, не значе политичку толеранцију, већ слабљење народа и уништавање државе. Пре сваке примене политичке толеранције мора да се има једно основно схватање, а то је да политичка толеранција може ићи само до оних граница, које штите национално јединство и правни поредак. Ако толеранција наруши те границе па се равноправност развија и стиче на рачун јединства и целине онда се та и таква равноправност претвара у разједињавање и међусобно прогањање. За сваког државника југословенског мора да буде јасна једна основна истина, да у данима лутања и сналажења, кад се читава нација тресе од неодређених и злонамерних супарништва; када старе навике још нису порушене, а нове, заједничке и опште, још нису засноване, намеће се неминовна потреба да се заведе и чврсто спроводи ред и национална дисциплина. Јер права и истинска једнакост и равноправност може бити само у јединству и целини, а због тога јединство мора бити чувано, развијано и употпуњавано тако, да би се створиле сигурне једнакости и равноправности племенске. То је пут ка пуном развоју нашег националног живота и ка правој срећи и напретку свих. Чувати јединство од свих напада и држати га чврсто, а у тим границама радити да се племена сналазе, мире и прилагођавају. Али, никако сналазити и мирити племена на рачун јединства.

На нећу да говорим о томе, да ли је било и да ли има у нашем животу неједнакости и неравноправности и на којој су

страни. На то ће питање најбоље да одговори време. Али, под претпоставком да их има и то онамо где се оне траже, оне нису израз разноводности а још мање неких намера, како се то са планом представља већ су израз сналажења, прилагођавања и уопштавања. Стога, борба за равноправност и једнакост не сме да иде ван граница јединства и целине. Она мора и може да се креће само у тим границама. И у колико су тенденције, ма из којих разлога потицале, агресивније, да се те границе разоре, у толико чврстине и одлучности са стране водећих државника морају бити изразитије и непосредније да се границе сачувају.

То је, господо, проблем садашњице! А то, уједно, има да буде и једини циљ југословенске политике.

У решавању тога проблема, ми морамо да издвојимо оне елементе државног и народног живота, који изражавају, држе и развијају јединство од оних, који омогућавају, оспособљавају и задовољавају локални живот. Оне прве осигурати и развијати од центра; ове друге препустити локалним настојањима. Ту поделу и сва та осигурања, како јединства, тако и здравог локалног развоја има да изведе Закон о банској управи и о бановинској самоуправи. Сигурном и правилном применом његовом постићи ћемо и једно и друго. Национално јединство ћемо осигурати, равноправност ћемо обезбедити.

Тај законски пројекат Влада још није изнела пред Народну скупштину! И то је највеће зло у целокупном раду Владе; зло које открива моралне слабости и незрелости Владе за праву југословенску државну политику.

Дужност једног југословенског националног државника је, не да слуша површинске дреке, мржње, заблуде, које није створила душа народна, но разни непријатељски утицаји, нити да се поводи за тим, но да дубоко и видовито зарони у дубине народног живота и да тамо по својим надахнућима открије судбину и прави смисао садашњице.

Ова је Влада подлегла свима забунама и дрекама, па је дозволила и помогла, да се у име равноправности и једнакости развију у Хрватском делу народа такви односи, који су не само у знаку племенског окупљања, него, много више, у знаку отворених непријатељства против државе.

Ја нећу да се упуштам у детаљна излагања свих случајева, који се тамо посведневно одигравају. То је, уосталом, све познато свима нама, како на левици тако и на десници овога дома. Али хоћу једним сумарним погледом да обухватим све оне појаве, које тешко подривају државну целину. Тамо се не развија само и брижљиво гаји дух сепаратизма, подвојености у националном погледу. Тамо се томе сепаратизму дају форме, које директно супротстају државној организацији. Тамо се ништа није учинило, да се онемогуће, чак се одобравало, да се изведу организације, које, као систем, по својим дејствима, дају слику почетних фаза организације самосталних власти и установа у државноправном погледу.

Господарска слога, Хрватска заштита, Суд добрих људи, Хрватски раднички савез и друге, све су то организације, које по форми служе социјално-привредним циљевима, али по својим суштинама развијају административну, војну и

судску службу. У томе погледу ми смемо смело рећи, да су дејства ових организација потпуно укочила државни апарат. Оне утичу на административну службу; оне утичу на персоналну чиновничку службу; оне развијају нарочиту судску службу; оне стварају самосталну војну организацију. Општинске власти смеју и могу радити само оно, што им ове организације одобре и дозволе. Општине су сада најмање под утицајем и надзором државних власти. Сва упуства, сва поверљива наређења и све друго што надзорне државне власти траже или наређују општинским управама, достављају се претходно месним хрватским организацијама, по чијим се саветима дају одговори државним властима и по чијим се упуствима извршују наређења државних власти. Мимо тих месних организација општинске управе не смеју ништа да предузимају.

Само понашање и држање д-ра Мачека у опхођењу према тамошњем живљу, према тамошњим властима и претставницима највиших власти, као и његово опхођење према Београду, открива тенденције пуне самосталности и независности. Његова појава на белцу, на дан његова рођења, пред којом су дефиловале упарађене масе народа — иако је све то било више за болницу но за апсу — открила је сву немоћ и обезглављеност државног ауторитета.

И да би била већа срамота и унижење целог народа, то се десило баш онога дана, када се по београдским улицама скривавила највећа светиња народна — молитва Божија. Тај се господин не претставља више само као вођ народни, већ као прави и једини властодржац. И у томе својству развија свој утицај.

И оно, што је у свему томе најсрамније, сви, од највиших па све до наших честитих али немоћних старца, таквим га сматрају и према њему тако се понашају.

Тамо се наставља са терором путем палевина, убијања, прогањања свих оних који се не покоре хрватском покрету и који су одани држави и народној целини. А све то у циљу да би се, с једне стране, хрватство преставило као организована, ауторитивна и моћна целина, а, с друге стране, како би се држава преставила као немоћна и непотребна. Случајеви, који се тамо свакодневно одигравају, откривају ону последњу и најтежу ситуацију, када су масе потпуно разуздане и гледају на власт и организовану силу са потсмехом и презрењем.

У Словенији прилике нису нимало боље. За разлику од Хрватске, тамо се сепаратизам развија иза копрене, коју држи др. Корошец. Дволичну улогу, коју смо ми већ одавно увидели, др. Корошец је у току прошле године развијао и усавршавао. Док овде у Београду др. Корошец прича о јединству и целини, дотле у Словенији ради пуном паром преко својих људи и организација у духу оних чувених пунктација из 1933 године.

Овде наређује, да се осуђује споразум удружене опозиције и г. др. Мачека, тамо га слави и уздиже. И колико овде са г. др. Стојадиновићем прети фашизмом, у толико тамо путем вајних незадовољстава и подвојености у својој странци развија политику сепаратизма. Упамтите, господо, то је најопаснији човек за ову земљу. Он се гура свуда не да помаже, но да руши. Он се угурао у шестојануарски режим, да би га рушио. Он се гу-

рао у владу г. Јевтића да би је рушио. Он је ушао и у ову Владу и ЈРЗ да би рушио. Ви ћете, господо, све увидети али ће, бојим се, све бити касно.

А у српском делу народа разоравају се и прогоне баш оне снаге које су једини спас народни за најкритичније ситуације у животу. Ту је Влада брутално и са планом једнога издајника подвајала, завањала, рушила.

Да не говорим о Босни, где се Срби осећају потиштени и унижени но икада у тешким временима робовања. Да не говорим о Јужној Србији, где се по признању г. Министра унутрашњих послова развијају бугарашки и арнаутски покрети, иако тамо Бугара никад није било, а Арнаута у незнатној мањини.

Задржимо се само на оним неразумним настојањима Владе да пошто пото спроведе Конкордат кроз Скупштину, и на свима последицама које су отуда проистекле, да би увидели како је Влада мирила и окупљала. Са једном упорношћу, која не значи ни постојаност ни храброст државничку, спровађан је Конкордат у часовима када је православно Патријарх умирао од болести, која је уносила у народ сумње и тешке оптужбе.

Господо, нема, мислим, никога од нас а нарочито међу нама националистима, који не схвата важност и прешну потребу једнога уговора између наше државе и претставника католичке цркве, јер од тих односа можемо само очекивати благотворна и пуна верска дејства, тако потребна за живот појединаца, породице, друштва и Отаџбине. Ми смо свесни улоге наших вера у нашем животу, па стога и желимо свако добро и сваки напредак њихов. Вера је један од битних и непосредних чинилаца живота; она је дошла са човеком и биће је докле је човека на земљи. Човек се рађа са вером као саставним делом свога бића, живи у њој као основним елементом живота, одлази са њом као сигурним и јединим наслоном преко прелаза из једнога живота у други. За живот пун сумњи, неизвесности и неодређености, потребна је једна велика нада и сигурна оријентација, а за онај страховито тежак прелаз у други живот потребна је једна велика утеха. И ту наду и ту утеху пружа само вера. У свима временима свога развика, душа човекова осећала је бескрај, у којем само по вери може да се одржи, да се не изгуби и не утоне. Вера, стога, није измишљена нити је то творевина људска; она је само обрађена и изражена од људи у разна времена на разне начине. Она је у нама по једној вишој вољи и дошла је да употпуни наше биће, и даде сигуран смисао животу. Она је ослонац душевне равнотеже и највеће поуздање у животу. Само кроз њу и њеним откровењима, човек као више биће, добија утешно одговор на она питања, која свакога од нас тако често потресају: Ко сам ја? Како да проживим овај живот? Куда идем?

Наука, највиша манифестација човекова ума, није могла да умири човека по овим питањима. И не само што није могла да одговори, но ни сама не би могла доћи до ових развоја да није имала сигурног и позитивног ослонаца у вери. Јер као што човек живи у вери, тако исто вером и у знаку вере ради и ствара. Она диже дух, крепи га и упућује ка истинама. Ја сам пут, истина и живот; нико неће доћи оцу до кроз мене"! — рекао је распети мученик својим ученицима и тиме објавио преко њих целом хришћанском свету, да се у вери

живи и ради, и да се кроз њу иде као најсавршенијем.

Али, вера не само што употпуњава личност, она је исто тако и уопштава и окупља. Она је најважнији чинилац у прикупљању личности, у организовању друштва, и у стварању заједничке свести и заједничке воље. Друштво је у првом реду један духовни поредак, који је стога резултат нашег религиозно-етичког схватања. Кроз њу и њеним помоћима постиже се хармонија у друштву и стварају сигурни темељи организованог друштвеног живота. Она је у истини један органски закон друштва. Проучите ма који одељак историје човечанства, па ћете видети одмах, како сва делатност човека и друштва иде упоредо са вером и да стога чини са историјом готово једно исто. Тај однос и смер историје и вере остаје и данас исти. Она је стога једна снага друштва и државе, и као таква позвана по Божијим законима, да служи друштву и држави као и појединцу у духу великих религиозно-етичких истина и откровења, до којих је дошла.

У томе правцу филозофија сваке религије истоветна је са филозофијом државноправне политике, чија се суштина своди на то, да нема друштвеног поретка, нема мира и среће, нема правилне управе, ако се грађанин не покори и не потчини целини и њеној организацији; ако не утоне у нешто више и јаче од њега. А то је у основи и филозофија сваке религије која се у хришћанству изражава најбоље у проповеди Христовој о Царству Божијем на земљи.

Ми истински желимо да сваки син наше Отаџбине буде надахнут и просвећен вером својих отаца, као што желимо да и наша Отаџбина буде верна и одана верама својих синова. Али исто тако тражимо да наше вере служе одано и предано истинским и правим интересима нашега народа и његове отаџбине. Изрека Христова: „Подај Богу божије а Цару цареву“ је једно од основних начела у стварању Царства Божијег на земљи, јер нас опрема да у вршењу својих дужности будемо исправни како према Богу тако и према Отаџбини. Хришћанска, дакле, мисао има своју мисију и у државном и у националном животу. У нашем националном животу хришћанство ће испунити своју мисију ако религиозно етичким настојањима, а нарочито путем братства, хришћанске љубави и међусобних оданости снажи национално јединство и уздиже националну мисао. У државном, ако своје верне учи да путем истине, правде, оданости и часним радом служе Отаџбини и њеним интересима. Тако ће црква испунити проповед Христову да даде Цару цареву.

Али, да би наше вере а нарочито наше хришћанске цркве испуниле ову своју мисију у нашем националном и државном животу, потребно је не само здрав и непомућен однос државе према црквама и обратно, но у много већој мери, и однос хришћанске толеранције међу самим црквама. Кад ово кажем ја не мислим на догматску толеранцију, јер дирати у догме, значило би дирати у верске истине, које су за сваку веру бескомпромисне. Ја мислим на практичну, или боље рећи, на тактичну толеранцију. Не дирајући, дакле, у догме, наше хришћанске цркве треба да живе у знаку pune практичне толеранције, у добрим међусобним, сестринским односима, како би свака по својим

догмама, ишла истом хришћанском циљу. У извођењу те и такве толеранције, држава има своје нарочите дужности, које мора са пуном пажњом и обазривости да спроводи. Она, прво, не сме ни једним својим поступком да допринесе да се несугласице међу нашим црквама развију; друго, не сме да дозволи да ма која наша црква својим држањем и својим ставом ремети верску сношљивост и верски мир. Само у пуној практичној толеранцији можемо тражити најјаче залог за правилан и несметан развој наших вера као и за праву и одану службу наших цркава нашем национално државном циљу.

Господо, ја изложих све ово да бих изразио у потребном обиму схватања једног југословенског националисте по вери, о односима државе према вери и обратно, и, најзад, о односима вере према вери. У регулисању свих тих односа држава мора да буде и остане доминантан чинилац. Међутим, у решавању питања здравих и правилних односа између државе и католичке цркве данашња Влада није умела или није хтела да поштује ауторитет државе и да штити интересе народа и државе. А, будите уверени, онај ко не уме да поштује интересе своје отаџбине, тај не уме да поштује ни интересе свога саговорача. И као што је данас напао православље, сутра ће напасти католичанство. Једна влада мора увек бити свесна да нема ни једно добро, које би се могло добити по цену униженог ауторитета државе и распарчаног народног интереса. Наша Влада занемарила је то основно схватање, па је у решавању овога деликатног питања, које је изискивало свестране оцене и испитивања, поред унижења државе и њених интереса, унизила православну цркву и изазвала је на отпор и борбу; унела пометње у српство и створила могућност за све пароле и сва окупљања. Она је бесомучно налетела и рушила оне светиње пред којима и мрак пакла устукне. Напала је на молитву и оскрнавила светиње не само православља, но и светиње српства, које је под знацима тих светиња расло, борило се и стварало. У оној пакленој навали на молитву православну поломљена су најсветија знамења: поломљен је Христов крст и поцепана света тробојка.

А тај крст и та тробојка не само да су знак Христове вере и молитве Богу, но исто тако и знак српске борбе и истрајности кроз све патње и невоље. Згазити њих значи насрнути на част и достојанство једног нашег племена. А, господо, упамтите, нема ништа страшније и опасније но кад се част народна осрамоти и достојанство његово гази. Ту су реакције страшне и неизбежне, јер кад се и после тога не би реагирало значило би да је народ смрвљен и изгубљен.

Је ли то храброст и доследност што је чинио г. Стојадиновић када је овако свирепе призоре приређивао православљу и српству?

Величина духа једнога државника није у томе да себе сматра непогрешивим и свезнајућим, већ у могућности да на време увиди своје грешке. А храброст једног државника није у бруталном и тврдоглавном наступању, но у могућности да себе обузда и своје грешке брзо исправи. Г. Стојадиновић није могао да увиди своју грешку иако је она била и обичном оку јасна, јер се тичала оних елементарних снага, које држе живот народни.

Нити је имао моралне снаге да те грешке на време и брзо исправи. Зато је он гурао све дубље у грех. На сав онај пир пакла над православљем и српством. Влада је одговарала, да се богомоља није смела одржати, јер је забрањена зато што су је хтели искористити субверзивни елементи. Али, господо, за једну присебну и добронамерну владу, а нарочито за једног Министра унутрашњих послова, који је, поред остале своје наобразбе, још и добар свештеник своје вере, која није далеко од ове овако унижаване, мора бити јасно да се једна богомоља не сме и не може забранити зато што хоће неко да је злоупотреби. Један Министар унутрашњих послова, који зна шта хоће и уме да види и процени стање и покрете у народу, има увек толико снаге да свету богомољу, као узвишену манифестацију људске душе, издвоји од свих злоупотреба и исту заштити. Ако је, дакле, ко хтео да злоупотреби богомољу, власт је морала њега да издвоји из богомоље и да га прогони, а не да богомољу растура. То је права и истинска дужност једнога родољубивог Министра унутрашњих послова. А то је била и још већа дужност једног хришћанског свештеника. На нашу жалост, сви смо увидели да ми пред собом немамо ни родољубивог министра, ни истински хришћанског свештеника. Изгреди ове врсте, под најтежом претпоставком да их је хтела црква, не угушују се бајонетима. Ту бајонети не постижу мир и покорност но управо оно што је сада створено између православља и Владе. И кад једна Влада ни то није хтела или умела да увиди и изведе, значи да је она или немоћна и незрела или злонамерна и рушилачка.

Уз такво понашање Владе према православљу и српству дошла је и тешка и загонетна смрт Патријарха српске православне цркве. А та смрт унела је још веће пометње и забуне у српство баш чудним и необјашњивим држањем Владе. У току тешке и мучне болести Блаженопочившег Патријарха и после смрти Влада је заузела једно држање које је изазвало сумњичена и произвољна тумачења на штету Владе. Ја, господо, нећу и не могу да за ову смрт оптужим никога, али цео народ и сви ми питамо се: како је умро Патријарх и, ако има кривице, ко је крив за његову смрт? На то питање Влада мије одговорила јасно и одређено. Зна се да је умро тровањем, али ништа даље. А то је један сигуран основ да народ произвољно и на свој начин изводи све могуће закључке. У интересу свога угледа и умирења узнемиреног народа једна Влада није смела такву ситуацију да створи. Она је била дужна да ту ствар чисту и јасну објави народу. Колико се у тој ситуацији Влада понашала без ауторитета и достојанства, види се и по томе, што је она онај шапат о смрти Патријарха, који се на све могуће начине развијао у народу, употпуњавала својим шапатам преко својих агената и летака и тако стварала ситуацију мучнијом и тежом.

Тако не ради једна влада чистих побуда и одређених погледа на државни и народни живот. Тако ради влада чија је савест помућена и која иде на то да разбије моралне основе једнога племена, које је најсигурнија залога за јединство народно и целину државну.

И после свега тога, Влада, уместо да уочи своје грешке па да их исправља, газила је све

даље и даље. Једанпут се само склизне а за грехом грех се ваља! Као што је схватила да ће путем бруталности и насиља да скрха све што јој не годи, тако је мислила да ће путем интрига и неистина своје грехе бацити на другога. Свима је нама још свежа у памети она навала готово свих министара у народ да тамо за ово ужасно мрцварење православлја и српства оптуже Ј.Н.С. и остале опозиционе странке.

И кад прегледамо ову чудну најезду министара после изгласавања Конкордата у Скупштини и после смрти Блаженопочившег Патријарха Варнаве ми морамо готово обесхрабрити да констатујемо како се свирепо и брутално ишло за тим да се овако унижено и осрамоћено православлје и српство сада разједини и поцепи. И то је најтежи моменат у целој овој мучној ситуацији. А ту интригу о завади унео је сам Претседник Владе. Својим говором у Шибенику, августа прошле године, г. Стојадиновић оптужује његове политичке противнике да су намерно појачали заблуде православне цркве и хотимично претворили Божји Храм у арену политичке борбе. Уз такву тврдњу убачену од стране Претседника Владе, почеле су да се нижу интриге свих оних министара који су, по налогу, јурнули у Шумадију да објаве како је за све ове несреће у православлју и српству крива Ј.Н.С. А да би та жива реч оваквих министара била подвучена и наглашена као истинита — јер сами говори Министара нису довољни да послуже као истина — у то исто време кад су Министри подизали овакве оптужбе, у Шумадију су се растурали летци, лиферовани из Министарства унутрашњих послова, којима се потврђују оптужбе против опозиционих странака да су злоупотребиле православну цркву.

У свима говорима министара, одржаним по свима већим местима Шумадије, наглашавало се стално, да се цела опозиција удружила да, поводом Конкордата, обори Владу. Али, баш таквим подметањима Влада је оптужила саму себе. Пре свега, опозиционе странке нису се удружиле поводом овога питања! Ако је цела опозиција осудила на лојалан начин и достојанствено овакво држање Владе против православлја и српства, то је само знак, не да се отима власт, но да је Влада у своје безумљу напала на оно добро народно у чију су одбрану морале да устану све народне снаге.

У одбрану Конкордата Министри су се нарочито бацили на претставнике Ј.Н.С., тврдећи да су они побунили православну цркву, како би тим путем збацили са себе ону мржњу народну, која их покрива од шестојануарског режима и због које мржње они не смеју да сићу у народ.

Господо, Ј.Н.С., поред осталих својих јасних и одређених политичких схватања и концепција, има своје одређене погледе на веру уопште, као и на однос једне вере према другој, и на однос вере према држави и нацији, о чему сам ја малочас говорио. Ти погледи су узвишени и чисти. Као што смо одани и неустрашиви носиоци народне целине и њене среће, тако смо одани свом синовљевом љубављу нашим верама. Јер у тој оданости и љубави можемо очекивати да ће се раскривити све топлине великог југословенског срца и да ће тада престати да брат брата мрзи и оптужује, и настаће

време цветне и плодне Југославије. Стога, не допуштамо ни себи ни коме другом да вере наше употребљава и уплиће у наше партиско-политичке акције, а најмање да се оне злоупотребљавају и мрцваре. Чак не дозвољавамо да се оне уплићу ни у оне политичке акције које се тичу наше националне мисли.

Ми тражимо да свака наша вера служи овој мисли, као највишем интересу народном... (Бурно плескање на левици)..., али својим путевима и у границама својих дужности, које морају бити далеко од свих партиских политика. Стога, сваки националац је далеко и од помисли, да ма коју нашу веру гура на путеве који су по нашем мишљењу опасни исто толико за народне колико и за верске интересе. У овом знаку ми смо одмеравали наше држање у Скупштини приликом дискусије о Конкордату, и вај Скупштине, приликом оних тешких потреса у православлју. Ми нисмо ни бунили ни бодрили! У одбрану националних и државних интереса ми смо ишли до оних граница које чувају ред и поредак. Даље не!

На супрот таквом нашем држању, шта је Влада радила? Она је обесно претрчавала све границе и све могуће назоре! Од безобзирног инсистирања да се Конкордат пошто-пото донесе, „као највећа потреба народа“, сјурила се до потпуног одрицања од тога и „свих других“ конкордата! Од крволочног иступа према православлју, ево је пузи на колена пред том истом црквом и покорно моли за милост! (Плескање на левици).

Влада вели да је повукла Конкордат! Али, ми у то сумњамо. Онај који је способан на све, способан је и да не говори истину. Јер, Конкордат може бити правоваљано повучен само тада, ако се редовним дипломатским путем откаже наш потпис на томе документу. А, друго, јавно се прича, да је Влада благонаклоно дозволила примену Конкордата у живот, како би се сутра дан могао протумачити „створеном праксом“. Ако је то истина, онда знајте, оваквим радом Влада не мири вере, већ распирује страховити пожар. Јер није опасност толика од племенских нетрпеливости. Снаћи ће се ипак браћа јер су рођена на истој грудни. Али верске нетрпеливости и прогањања сигурно ће створити најтеже потресе овој земљи и народу.

А шта да речем о оној неистини да су прваци Ј.Н.С. омрзнати у народу и да не смеју да силазе у народ! Господо, свима нама је добро познато да су сви ти прваци стално у народу и ништа им се до данас од стране народа није десило. Свуда су примани срдачно и пријатељски и свуда их и сада очекују као пријатеље, од којих има да добију утехе и наде. Док данашњи министри не смеју без јаке полициске пратње ни до првог села од Београда... (Одобравање на левици)... а Претседник Владе не сме ни кроз Београд без блиндираног аутомобила. Ко је омрзнат према томе? Шестојануарци или данашњи властодржци?! Је ли то љубав народна када један министар мора да се крије по кафланским собама да би избегао гнев народа?! Случаји у Крагујевцу, Ваљеву, Младеновцу, Ужицу, Шапцу и другим местима јасно сведоче како је народ расположен према данашњој Влади. (Одобравање на левици). Када се дотера дотле да се министри дочекују онако како је то, рецимо, било у Ваљеву или Крагујевцу, онда, господо, за сваког мисаоног и трезвог човека јасно је, да је Влада изиграна и да је својим поступцима довела дотле

да се у народу стварају бунтовничка и револуционарна расположења, која су директно уперена против Владе. Ово је тешка констатација, и ја је са болом чиним као патриотску опомену, јер нема ни једног од нас националиста који би желео да то стање храбри или да се оно устали.

У духу оваквог свога држања према православлу и српству, Влада је развила сличне акције и према осталим удружењима и удруженим снагама са чисто југословенским националним обележјем. Према Учитељском удружењу понаша се разорно и убилачки, иако је то једна установа која је и класно и просветно дејствовала корисно и родољубиво. Свима нама познате су сцене са прошлогодишње скупштине тога удружења у Скопљу, где се безобзирно настојавало да се у слогу учитеља унесе раздор и неслога. Тада се није успело, али се од тада стално ради на томе, да се или данашња управа тога друштва отера, ко непоћудна Влади, или да се Удружење поцепа.

У ту сврху зивкају се стално учитељи, и било милом било силом, наговарају да се изјасне против данашње управе.

Са професорским удружењем влада је поступила још ружније! Само зато што претседник тога удружења није хтео да се покори партизанским прохтевима ЈРЗ пензионисан је, и ако је то, како сви веле, стручно спреман и исправан радник као наставник.

Влада је исто тако напала и Народну одбрану! И ову нашу високу патриотску установу, са једном великом прошлешћу, Влада је готово разорила, само зато што се њена управа није могла да солидарише са оваквим радом данашње Владе. У истом духу Влада се понашала и према Удружењу резервних официра, и према другим установама и удружењима.

Господо, вара се сваки онај ко мисли, да се оваквим радом и овим путем могу постићи крајна и сигурна окупљања и придобијања за једну политичку концепцију. Окупљања под страхом и силом увек су привидна и трају док је силе и страха. Онога момента кад нестане било силе, било страха, настају сасвим друга окупљања. (Један глас са деснице: Као што је био случај са Вамал!) И много је теже ако пре силе престане страх, који се тада претвара у противсилу и води до оних ситуација, које нико од нас не жели. Влада мора да зна мере које сме да употреби и границе, до којих може да наступи ма у ком правцу своје делатности. Пређе ли те границе или злоупотреби мере, којих се латила, или неупотреби погодне мере, излаже себе и земљу тешким опасностима, јер све то ствара расула, у којима се отпор појављује као последица. (Јован Здравковић: Доле диктатура!) Ви сте силан човек, г. Здравковићу!

У томе духу наступали су и поједини министри у своје политичком раду у народу. Њихова реч, неодређена и незрела, унижавала је и њих и Владу. По често организованим зборовима од полиције, на којима је народ присуствовао по наредби, говорили су шта им је падало на памет. Ја ћу само да се дотакнем неколико момената из говора једног министра, који је недавно смењен са положаја, али који ипак игра водећу улогу у ЈРЗ. На збору, одржаном у Ужичкој Пожези маја прошле године, овај господин вели: "... За људе који чувају постојећи правни поредак има довољно слободе" ... Прво,

што има да осветлимо, то је, на који правни поредак мисли овај господин? Ако мисли на правни поредак заснован Уставом ове земље, који је, гарантујући јединство народно, давао могућности за задовољење свих правих и здравих интереса народних и свих делова отаџбине, онда је тај правни поредак разорен и унижен баш од саме Владе и од овога господина. Ако је пак мислио овај „мудри и трезвени“ господин на ово што је данас у земљи, онда се то најмање може назвати правним поретком. Правни поредак је стање у земљи, засновано Уставом и регулисано законима и законим наредбама и важи свуда за све крајеве земље и за све грађане подједнако. Ми тога стања немамо! У Хрватској и Далмацији постоји један поредак али заснован ван закона и који најмање зависи од Владе. За тај поредак брине се и стара се др. Мачек. А у Шумадији ми смо мало пре изнели како је тамо стање, и шта се све тамо изводи. И ту не влада закон! Ту влада самовоља Владе као што то на територији Хрватске влада самовоља др. Мачека.

Овај господин је свакако мислио на овај поредак, јер као што тај поредак почива на самовољи Владе исто тако и слобода за тај поредак се самовољно одређује. Да је мислио на поредак који почива на законима не би требало овоме господину да се изражава, да ли има довољно слободе или нема, пошто је за тај поредак самим законом одређена слобода и њене границе.

Затим, тај господин вели на том истом збору, да у Енглеској када се сврше избори за Народну скупштину, не говори се за читаве четири године о промени владе. Нека је и тако! Али, у томе случају, господо моја, овај господин био би још и сада неки секретар неке заложне банке а не Министар на расположењу. Јер она влада, која је добила на изборима народно поверење, и по овом рецепту требала да остане на управи земље, отерана је интригама, поред других, и овога господина, да би се могло да изведе и створи ово стање које сада имамо у земљи.

Која је то партија добила народно поверење; је ли то Ј.Р.З. са г. др. Стојадиновићем на челу? Али г. Стојадиновић не само што тада није имао партиду но, што је много горе, није смео да се кандидује, као, у осталом, и овај господин.

А врхунац трезвене мисли, коју је овај господин у име Владе изговорио том приликом, ево како гласи: „Браћо, шта је политика? Политика је ствар начела, а начело то је гаранција успеха доброг живота" ... Ја се кладим да овај господин заједно са Владом, не зна шта је казао.

Овај је господин, на другом једном збору, рекао да Ј.Н.С. води опозицију не ради добра народног већ ради министарских фотеља.

Када, господо, једна влада изгуби у неколико махова поверење Народне скупштине па преко тога пређе; када у Хрватској дозволи безвлашће да не би само била узнемиравана и обарана; када се и после оваквог става и отпора православне цркве задржавају министарске фотеље; када се и после онаквог дочека појединих Министара у народу остаје на власти, и, најзад, када се ћутке прелази преко свега овога што је у народном и државном животу почињено за ово скоро 3 године, само да би се остало на власти, онда може бити говора само о томе да господа из Владе воде борбу да пошто пото сачувају своје министарске сто-

лице, а никако о томе да им неко отима фотеље. Треба упамтити добро, да Ј.Н.С. не води борбу за власт но за триумф велике југословенске националне мисли и оне политике, коју та мисао захтева.

У допуну ових „зрелих и трезвених размишљања” једног од водећих људи из редова ове Владе вредно је споменути и размишљања другог члана владе. Овај господин стално сеца демократију и са њом размахује и лево и десно. Он чак обећава да ће ова Влада повратити оно старо Пашићево време. Тврди стално да је ова Влада народнога поверења; да она нема карактер монополисаног политичког рада и према томе напада и осуђује све политичке зеленаше.

Ми смо, господо, видели како се несретна демократија проводи поред ове господе, али за нас је теже што се у име те тако растрзане демократије растрже и унижава овај несрећни народ, коме Бог даде ту тешку судбину да му и ово друштво кроји капу.

Да ли ова Влада ужива поверење народно или не ми то не знамо. Можда ужива, а можда и не ужива. О томе народ се још није изјаснио. Знамо само то да се Влада скоро већ три године наслања на једну скупштинску већину, која није бирана ни по оваквом раду Владе ни по неком програму Владе (*Милан Лазаревић „Деветка”*: Али има корена у народу!) Преко тебе, је ли?

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, molim vas da ne upadate u reč, a gospodina govornika molim da skрати svoj govor, jer za deset minuta ističe mi vreme, predviđeno Zakonom o poslovnom redu.

Велимир Поповић (наставља): За овакав рад и став Влада је морала да тражи путем нових избора поверење народно. И тек тада ми би знали сигурно, да ли Влада ужива народно поверење или не. На то је упућивала Владу не само суштина њенога рада и става но у истој мери и сам систем демократско-парламентарни, којим се она тако лепо кинђури и у чијем знаку све нас назива политичким зеленашима. Тај систем тражи да се за све важније проблеме и питања а нарочито за овако тешке обрте и преокрете, који тако тешко утичу на народни живот, пита народ и затражи његова одлука. И кад се не поступи тако и не иде пред народ, путем једног демократског изборног акта, но се заведе једна Скупштина, па се на основу њеног поверења изводи лажан закључак о поверењу народном, и са тим узбуркава и тресе читав народ и земља, онда не може бити речи ни о поверењу народном, ни о демократско-парламентарном систему, но само о једном монополисаном политичком раду политичких зеленаша и шпекуланата.

Pretsednik Stevan Ćirić: Za ovaj izraz opominjem Vas na red.

Велимир Поповић (наставља): А колико се овај господин заноси демократијом види се по томе што вели да ће ова Влада повратити старо Пашићево време. За једног зрелог политичара и за трезвеног државника стидно би било да ово и помисли, а камо ли да каже. Враћати живот народни уназад, или боље рећи, враћати стара времена у садашњицу, то је исто толико здраво као кад би човек зажелио да дуби на глави и да иде главом а не ногама. (Један глас из већине: То го-

вори шеф Кабинета Пашићев!) Ја имам веће поштовање за Пашића него ви.

То је могуће видети само у циркусу и то изводе циркуски жонглери. Не знам да ли смо већ ушли у циркус, али знам да смо на вашару! Ето, господо, како се обећавало, говорило, радило и није ни чудо што се у народу овакво стање створило. Није онда ни чудо што смо доживели такве ситуације, да народ толико изгуби поверење у ауторитет министарски и пошту према личности Министра, па да насрне на министра као на последњег политичког штребера и шарлатана. Догурало се дотле да се сада у народу о положају министарском са потсмехом говори. Ја знам да у свему томе има злонамерних и умишљених тенденција свих оних који не воле ову земљу и желе пад њен, али, господо моја, министри не смеју да својим радом и понашањем дају повода свему томе, ако су достојни и истински желе да служе своме народу.

Уочимо став Владе у изборима за сенаторе, обављеним 6 овог месеца. Колико је ту смешних и лажних ситуација. Влада је објавила, путем своје штампе у земљи и плаћене штампе у иностранству, своју велику победу и нагласила ону своју стару жељу да је она та која претставља српски део народа. Да, стога, у земљи постоје свега две странке: Ј.Р.З. и Мачекова странка. И то је опет нека понуда др. Мачеку за преговоре! Али, господо, кога је то победила Влада? У Савској бановини где је имала противкандидата претрпела је пораз. У другим бановинама она није имала противкандидата из које организоване политичке снаге. (Узвици код већине: Што нисте створили? То је најбољи доказ да не постојите!) На кога је онда јуришао овај наш Дон Кихот? Влада се, истина, труди да увери и себе и цео свет да је листа г. Бирчанина у Дунавској бановини израз целокупне опозиције. Али, цео свет зна да је та листа далеко од тога да она претставља целокупну опозицију, а најмање ЈНС. Ипак ми и то разумемо. Дон Кихот требао је да има пред собом једну ветрењачу.

Бацимо сад један поглед на изборни период за општинске часнике, који се протеже у редовном поступку од октобра 1936 године па све до краја маја прошле године, а нередовна смењивања општинских часника врше се и дан дањи. Сам тај факат довољан је па одмах рећи да је у земљи нередовно стање. То у једној правно уређеној земљи, где се воља грађана уме да поштује и где Влада зна шта хоће и уме да држи високо ауторитет свој и свих власти, и поштује ред и поредак, не сме и не може да се дешава. Дешавало се да се у појединим општинама, чији број није тако мали и неупадљив, по шест пута вршили избори за општинске часнике. Управо вршили се све дотле док није пошто-пото победио кандидат Владине странке. Господо, не може се претпоставити да је у једној уређеној земљи, где је власт на висини свога позива, свих шест пута било таквих неправилности да се морало стално ништити изборе.... (Гласови из већине: Управни суд решава о изборима! Не решава полиција него Управни суд!)... а ако их је било, значи да су болесна стања и код власти и у народу. Ти случајеви могу се само тако протумачити, да је Влада преко својих власти водила формално рат против грађана, јер је хтела по сваку цену да им наметне своју вољу, а грађани, и поред тако бруталног настојавања власти, одупирали су

се и бирали онога који им је по вољи. Колико је та отпорност била непоћудна Влади види се по томе, што је за постојање исте и за њену јачину окривила и само чиновништво. Поводом тога званични лист странке, у априлу прошле године, доцео је један чланак под насловом: „Велика метла”, у којем се оптужује чиновништво и прети му се великом метлом, јер је непослушно и издајничко према Влади. Кад знамо шта је све чиновништво радило и спроводило у току ових избора и после избора и шта је у опште наш чиновнички кадар способан да уради за Владу у знаку субординације и дисциплине, — онда је ова тешка претња чиновништву израз немоћи и тешког пада Владиног ауторитета.

У допуну ових претњи и става Владе према чиновништву, важно је подвући и један распис Министра унутрашњих послова упућен свему чиновништву, у коме се на један прилично нескривен начин наређује да се чиновници међусобно шпијунирају и један другога достављају и оптужују. А у току ових дана чиновницима се достављају спискови за упис у Ј.Р.З. и чланске карте на реверс.

Као што видите, господо, све срамнији и срамнији призори! Ово су подвизи који откривају тешке помућености у нашем моралном животу. Такве подвиге може предузети само онај коме је стало до тога да чак и чиновништво минира, или онај кога је изневерило све, на чак и сопствене снаге. Чиновнички апарат у сигурним рукама не може и не сме да врда. Али исто тако и онај који има чврсту руку зна да поштује и уме да процени шта сме и може а шта не сме и не може, да тражи од таквог компликованог и осетљивог тела, као што је чиновнички апарат. А кад се и то деси да чиновништво изневерава, онда се при тако тешкој појави прво траже узроци свему томе и исти испитују, па се према томе одређују и мере за отклањање тих узрока. И у случају да се ти узроци нађу у чиновништву, онда се најмање прети и шпијунира, јер тек то показује слабост и незрелост. Тада се предузимају мере које непосредно и брзо чисте ситуацију.

Али, господо моја, пре но што се предузму те мере и пре него што се завири у чиновнички апарат, дужност је свакога Министра, па и целе Владе, да прво прегледа своју торбу и да види да ли је у њој све у реду. И ако се ту пронађу неисправности, онда се ту прво и чисти. И у овом случају јасно је за свакога, да узроке оваквог става чиновништа треба тражити у паду ауторитета и у слабости Владе. Само својим радом и својим понашањем Влада је сејала неповерење чак и тамо где оно у мало здравијим приликама не клија — у чиновничком апарату. Стога овако понашање Владе према чиновништву и овако предузете мере појачавају и поостравају она дејства која Влада хоће да отклони. Први и непосредни лек свему овоме је да се поврати и поправи ауторитет највише државне власти, па тек после тога предузимати даље сходне мере.

Ради јасне слике како Влада чува свој ауторитет према чиновништву, ја ћу вам скренути пажњу на једну сцену, која се тако често дешава. У Савској бановини Влада не само што не може да спроведе једно постављење чиновничко, које је нежељено од тамошњих организација тако званог „Хрватског покрета”, но под притиском тих организација повлачи своју одлуку о поста-

вљењу. Зар је редак случај да се један чиновник србијанац, постављен од надлежног министра у Савској бановини, не може да уведе у дужност због тога што је тако наредио претседник тамошње организације; и, под притиском тога, министар је дужан да повуче своју одлуку о постављењу. Шта може, господо, тамошњи народ да мисли о таквом Министру, а шта тај чиновник, то пресудите сами!

У наставку таквога става и понашања према чиновништву, вредно је, господо, анализирати борбу Владе противу бољшевизма. Ту се Министар унутрашњих дела нарочито испрсавао, у току прошле године, и то у времену од априла па све до изгласавања Конкордата у Скупштини.

Конкордат у Скупштини и борба против црвене опасности! Једна интересантна коинциденција! Требало је борбом против црвене опасности бранити Конкордат у Скупштини, јер у борби против бољшевизма католичка црква биће нам савезник! Зато је потребно да наш народ увиди непосредно тешке опасности од бољшевизма па су хапшени чак и они против којих ни најмањи основ подозрења није постојао. Борба је, дакле, вођена не толико против бољшевизма, него ради других сврха. Борба против бољшевизма је једна велика наша брига и она мора ићи другим путевима. Јер, ако се удубимо у стања и односе која ствара у нас бољшевизам доћи ћемо до интересантних закључака. Бољшевизам у нас је најопаснији у нашем национално-државном животу. Он рашичлањава наше национално јединство и цепа нашу унитаристичку државу. И, у том погледу, он је на страни свих сепаратиста. У тим његовим акцијама ми га прво имамо енергично сузбити и онемогућити. Али, господо моја, у тим акцијама његов најбољи савезник је Влада. Влада у том правцу најбоље развија темељ бољшевизма, јер нико није боље омогућио разједињавање и сумњичење државне целине до Владе. Стога ако Влада хоће борбу против бољшевизма, мора поћи прво од себе, и кад ту буде начисто и заузме јасан и одлучан став у нашем националном и државном проблему, може да пође даље у лечењу ове заразе. А ту заразу треба, после овога, тражити у првом реду у нашој кући и у нашој школи, у друштву, на улици, у канцеларији, у суду. Господо моја, треба ли да кажем колико је наша кућа болесна! Прегледајте спискове младих људи који су бољшевици па ћете одмах видети где је болест. Видите шта нам ради омладина! Зар онај пример који се десио пре непуна два месеца, где је један љак петог разреда гимназије ножем убио друга који је бранио сестру, не открива тешке болести у кући и у школи? Слични случајеви дешавају се готово посведневно и они су наставак оног тешког случаја који се десио пре годину и нешто више, где је један родитељ са дететом отишао у смрт а један млад човек на робију. И тај систем распадања, кога бољшевизам храбри и развија, добија из дана у дан нагавештаје на свима странама живота. Прочитајте само по дневним листовима наслове чланака из унутрашњег нашег живота, па ће вам бити јасно, како нас тешка болест већ хвата за гуцу! Покрађена црква од турског; син убио оца због метресе; жена отровала мужа због љубавника; сестра подвела онаху и тако све црње и горе. Отшкрините

завесу са школе наше и осмотрите професоре и ђака; завирите у суд, који у име правде треба да држи земљу и градове, па ћете упознати тешке сцене. Из апсана двају Првостепених судова беже на један загонетан начин окорели разбојници и власти су немоћне да онога који је осуђен на смрт пронађу. Из воза краду се новчане пошिल्ке; из поштанских кола краду се велике новчане суме, и све то на начин који сигурно открива болест у свима редовима, и код чиновника, и код послужитеља, радника, железничара, грађанина; свуда и на сваком месту. Ја нећу више да наводим, али хоћу да нагласим да је све то у складу са системом управљања. Зар то све није у складу са расписом овога министра о међусобном шпијунирању у чиновничким редовима! Или са радом другог једног министра, кога оптужује један угледан члан скупштинске већине за корупцију! Или са оним гласовима који круже у једном крају Шумадије, да је један министар потстрекач за убиство свога политичког противника.

Заведимо, стога прво ред и дисциплину у државном и народном животу и осигурајмо један одређени поредак, јер ћемо само на тој бази моћи да развијемо успешно лечење у свима другим правцима живота. Отргнимо се, господо, и уочимо опасности које су свуда око нас и које страховито прете. (Живо одобравање и плескање на левици).

Дозволите ми, господо, да се сада мало позабавимо радом Владе на партиско политичком пољу, где се такође могу открити интересантна схватања данашњих водећих људи.

Ја ћу одмах да почнем са једном појавом која исто толико открива и обелодањује прилике у Савској бановини колико и један интересантан начин успевања ЈРЗ.

Један орган Владине партије у једном од децембарских бројева прошле године јавља да су — свакако мисли на редакторе своје — имали прилике да завире у срце Хрватског Загорја и да тамо иако нису нашли ни једну од својих организација ипак су нашли огроман број својих присталица. „Ми смо, вели лист, разговарали с њима и сви они траже од нас да се поштују закони, да их непозвани елементи не тероришу, да се свачије уверење поштује, да престану оне аномалије са играњем војника и судова итд. За себе не траже ништа лично. . . .”

Ето, господо, како пише један владин лист! Господу обузима радост што се чак и у Хрватском Загорју појављују њихове присталице, а не виде како тешке прилике баш по њиховом писању тамо владају и не схватају ко је све за то крив. Требало је тамо разорити законе и законити поредак; требало је дозволити терор; требало је дозволити да се нарочита војна служба тамо заведе од непозваних и да се установе судови насупрот државних судова; требало је све то и још много друге горе ствари дозволити, да би тамошњи народ јакнуо и позвао ЈРЗ у помоћ! Ето по коју се цену развија једна партиско-политичка снага!

У низу таквих акција у народу и задобијања „широких слојева народа” за ЈРЗ, вредно је споменути ону неозбиљну па и смешну сцену о приступању т. зв. самосталне демократске странке уз ЈРЗ. Ми сви знамо судбину СДС. Знамо све угледне и

водеће личности те странке и знамо где се оне сада налазе. Али сумњам да је и један од нас знао да су у вођству те заиста некад угледне и од свих нас поштоване и цењене странке била и она господа која су се онако лепо сликала са г. Претседником владе. (Смех на левици). Част и поштовање тој господи, али верујем да је један велики број од нас који смо овде и који пратимо политички живот ове земље прилично одавно, није знао да су та господа уопште припадала тој странци, а већ да они нису могли да воде прву реч у тој странци то је свима нама знано. Нити су опште та имена до данас у нашем политичком животу ма по чему позната нити су ма кога за собом икад имали. Али, ето и то је требало господи из ЈРЗ да послужу као један јак и непобитан доказ како под „притиском маса” и „исправног рада Владе” прилазе целе политичке организације!

Али све то још није довољно Влади и њеној политичкој формацији. Уме она и друге трикове да измишља ради попуњавања својих иначе „густих” редова. Сви ми готово сваког дана слушамо како се у народу са планом шири прича да се ЈРЗ и ЈНС спајају, јер вели се, воде исту политику. (Гласови из већине: Охо!) Тенденције су јасне! Треба народ који је сав против ЈРЗ и потпуно националистички настројен, убедити да између ЈНС и ЈРЗ нема никаквих разлика и да је боље бити у оној која је на власти, нарочито кад се, ето, и сама вођства споразумевају! (Одобравање на левици).

Али ја ћу вам, господо из ЈРЗ, отворено казати једну истину, коју уосталом и ви сви добро знате, а то је, пре ће народ из Шумадије у све друге политичке тачке отићи по што ће и помислити да се вама, после свега што сте за ово две године починили, приближи. Ви сте вешто умели да ископате непремостив јаз између вас и народа!

Ето, господо, да употребим стару фразу: „народ се листом уписује у ову странку; упис још траје, весеље неописано”! И природно је да овако „гломазну и огромну” политичку организацију треба уредити и сврстати и потпуно је оспособити за „тешке функције” које из дана у дан постају све веће. Зато је вођство формирало политичку школу са задатком да омладинце опреми за борбени политички живот, за организациони и пропагандни посао. Тада се очекују фашистичке кошуље па да ствар буде потпуно у реду! (Одобравање на левици). И тада ће г. Стојадиновић самопрозвани „лав” стати на чело „лавова”, јер како рече овај „лав — вођа”, тамо негде на приморју црногорском: „ја јесам лав али није истина да водим зечеве већ лавове”. И тако свом лавовском снагом грунути у ову прашину коју је сам подигао и развејао на све стране. (Живо одобравање на левици).

Ви сте чули, господо, да се већ увелико спрема да се у нас заведе фашистички режим и да је Претседник владе све то лепо проучно приликом недавне посете Риму и Берлину.

Ја не знам да ли је то тачно, али судећи по окретним играма, у којима је г. Претседник вешт, може и овај окрет да изведе. У толико пре, што, према сликама из италијанских листова, г. Претседник одлично фашистички поздравља. Ова земља може и та чуда доживети. Могуће је чак да и Коршоц и Спахо престану на то. Коршоц је бар

способан и спреман за све улоге. Ми смо у доба сталних потреса и свих изненађења, па нас ни то не би много зачудило. Све је сада могуће! Али, ако је то истина, онда се морамо питати, који су то разлози који гоне Владу да се овога система лати, и да се лиши својих „великих демократских схватања” и да напусти „прелаз ка демократији”. Ако су на то натерале Владу тешке прилике у земљи, онда ко је тај што дотера прилике дотле, да се сада мора прибегавати овоме систему! И зар томе систему да прибегне онај који је баш своју владавину правдао и условио борбом чак и против измишљених покушаја фашизма и који је тога ради све разарао, а нарочито оне елементе без којих ни један просвећени систем а нарочито фашизам, не може да постоји, као што су морал, честитост, исправност, и оданост. Господо моја, онај ко сроза све и изигра све и доведе земљу у тешке неизвесности, и приређује сталне потресе, тај, макако се надувао и прсио, не може да има снагу лава и руку Мандушића Вука, па да једним таквим системом поправи све и исправи све.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, Vaše vreme je isteklo, molim Vas da završite.

Велимир Поповић (наставља): Ето, господо, како је Влада радила и стварала у току прошле године и све до ових дана. Она је за национално јединство и против националног јединства; она је за демократију и против демократије; она је против фашизма и за фашизам; она је за конкордат до крвопролића и против конкордата до клечања. Ми не знамо да кажемо где је Влада и за шта је Влада. Али са сигурношћу можемо рећи, да је Влада својим радом испољила систем самохвалисања, безидејности, корупције, хаоса и анархије. Она је успела да отвори питање националног јединства и државне целине и да узбурка дубине народнога живота. Споразум удружене опозиције са г. др. Мачеком јасно потврђује да је питање националног јединства отворено; непријатељства између православне цркве и Владе, сврставање Хрвата против целине, расуло у Босни, издајство у Јужној Србији, јасно потврђују до које су мере узбуркане дубине народнога живота.

Овај споразум између удружене опозиције и др. Мачека претставља тежак моменат, за који се морају установити кривице и све одговорности. Пометње и забуне које је овај акт створио не би биле ни тако тешке ни тако поразне, да га нису учинили људи према којима ова земља и сви ми морамо да имамо једно поштовање. Њихова прошлост нас на то обавезује. Г.г. Аца Станојевић и Љуба Давидовић припадају оној генерацији која је страдала за овај народ. Њихова бунтовна младост, која је морално крепила Србију за велика дела, озаривала је благотворно целу нашу генерацију. Њихова трезвена зрелост, која је водила Србију, у знаку Петра Великог, путем уједињења и стварања лепе наше домовине, указивала је нашим генерацијама шта значи истрајати и не клонути. И ми то, и ако смо сада њихови непомирљиви противници политички уметмо да ценимо и да признамо, јер чак и у овако тешким и судбоносним актима, који непосредно тресу судбином и будућношћу нашега народа дужни смо да схватимо противника часно и честито; да не каљамо оно што је за пошту, али да се достојно и мушки

боримо против заблуда и малаксалости, које су поникле чак и тамо одакле су се очекивале чврстине и охрабрења. Југословенска национална мисао најмање је очекивала овако свирепе ударе са тих страна. Да ли је то дошло зато што се није могао да схвати смисао 6 јануарског акта?

Смисао 6 јануарског акта није у томе да се разоре национално политички програми оних странака које су националну мисао одважно изнеле кроз борбу и патње, но да се од стране партијска гложења и њихова немоћ, да ту исту мисао потпуно и трајно осигурају. Распуштајући странке наш Велики Краљ желео је да омогући измирење партијско, и окупљање око заједничког и истоветног националног програма, како би ослобођене партизанског трвеза и уједињене могле ову заједничку основу свих њихових политичких делања потпуно обезбедити.

И уместо да се приђе сарадњи, пошло се путем мржњи и ината. И оно, што је најтеже, те мржње и ометања ове народне политике добијају нарочито оштре форме после смрти великога Краља, које су успеле да изазову спотицања и колебања у извођењу шестојануарске политичке идеологије. У томе знаку већ тада је склопљен један споразум са г. др. Мачеком о истицању заједничке листе за изборе народних посланика а на дан 5 маја 1935 год. И тај споразум имао је за задатак да напада и руши оне велике националне истине, које је историја обележила, а шестојануарски манифест прогласио светим и неприкосновеним. Тај споразум, да се путем избора сруше ове националне тековине није тада успео, благодарећи високој свести народа. Али је ипак успео, да интригама и оптужбама, које су развијане у знаку његовом, обори тадању владу и доведе на власт г. др. Стојадиновића. Рођена у знаку тога споразума, Влада др. Стојадиновића, за ове две и по године, како управља земљом, оправдала је и охрабрила све наде и тежње, тадањих споразумаша. Још од првог дана она је отворила без икаквих скрупула борбу противу националног јединства и државне целине. Свесно или несвесно, она је, као по диктату, оправдавала закључење једног новог споразума до кога је најзад, као што видимо, и дошло. Терен за трку око споразума приуговорио је и утабанао др. Стојадиновић и у тој трци учествовао је и он, само што су наши старци били бржи.

Као што је први споразум по својим застрашивањима довео Владу г. Стојадиновића, тако је г. Стојадиновића својим разграђивањем и разарањем условно и довео до закључења другог споразума. Јер, само под условима и стањима која је створио г. Стојадиновић својом наопаком владавином могао је да се приуговори и закључи овај други споразум.

Према томе, за овај други споразум исто је толико одговоран и г. Стојадиновић, колико и непосредни творци његови. Он је чак и одговорнији, јер оно што хоће споразумаша да изводе путем споразума, његова Влада то изводи већ више од две године без споразума. Како су према томе смешна сва она пренемагања г. Стојадиновића и дружине о разорном раду Удружене опозиције!

Ја нећу да расчлањавам овај споразум; он нам је свима познат и знамо сви чему тежи, и поред свега тога, што га споразумаша тумаче сваки на свој начин. Он предвиђа цепање народне целине. И

да би се то што брже и непосредније извело предвиђа се један нарочити поступак. Споразум, наиме, тражи да Круна све то изведе за рачун споразумаша; да укине садањи Устав и да октроише један привремени основни закон, који они буду поднели. Тражи се дакле, да Круна изврши за рачун једне ситне политичке комбинације преврат; да укине Устав и омогући разарање народа и државе. Међутим, историјски смисао наше Круне је баш у томе да огарантује и очува народно јединство. И сад се тражи да се Круна одрече своје историјске националне мисије, коју је она до сада истински и апостолски вршила. Натерати Круну да се тога одрече, значи свесно рушити најсигурнију спону у југословенском народу, а народ бацити у неизвесност и лутање.

Али има у овоме и једна срамнија улога, која се хтела да потури нашој Круни. Преставници Круне треба да укину Устав, који је земљи подарио Велики Краљ, Ратник и Државник, јер, веле, „нема моралне вредности“. Значи, да данашњи преставници Круне треба да признају да је јучерашњи носилац Круне чинио и таква дела, и да га за то оптуже! То је, господо, уношење раздора тамо, одакле увек зрачи узвишена национална мисао. Али, независно од тога, ми о једноме Уставу можемо говорити да није одговорио жељама и тежњама народа само тада, када се он потпуно спроведе у дело и до ситница испроба кроз живот.

Међутим, овај Устав у основним одредбама његовим, које битно утичу на живот народни и свих његових делова, није оживотворен. Ја овде хоћу да споменем само онај широки самоуправни систем, који се предвиђа а који још није обрађен и спроведен. Шта ће тај систем да даде и како ће се одазвати према стварним и здравим тежњама народним, ми то још не знамо. Стога не може се ни судити о Уставу по његовој најбитнијој грани. Оно што се може са сигурношћу рећи, то је, да је овај Устав у духу и тежњама народне целине и оправданих стремљења народних делова. Како се онда сме и може рећи, да тај Устав нема моралне вредности? Устав, који је дао народу један Велики Краљ, да би сачувао народ и обезбедио срећну садашњицу и велику будућност, нема моралне вредности, а Устав, који би преко леђа Круне протурила једна уска политичка концепција, да би се народ растројавао и парчао, имао би моралне вредности.

Господо, то су посувраћености и несвесна издајства, која су могућа само у једној овако мутној и заглашеној садашњини. То је јасан доказ докле су све допрле болести, које пркосно вршљају по нашем народном телу.

Господо народни посланици, при овако очајно тешким стањима у нашем народном и државном животу, свима национално исправним и оданим синовима југословенскога народа намеће се тек сада велика дужност: остати истрајно и борбено на линији националног јединства, на којој једино могу се створити и остварити сва окупљања, сва измирења и све равноправности, а да уз то целина буде снажна и моћна. Наша садашњица стезање и горко плаче, али не сме да нас порази. Ми смо дужни да покажемо у раду све чврстине и одлучности, али и сва разумевања и све блажности. Јер ми не носимо једну политику краткотрајну и сит-

ну; ми носимо и залажемо се за нешто више, чистије, узвишеније. Ми носимо једну велику и никад малаксалу веру, ми носимо догму о јединству и целини нашега народа као израз векова наше историје. Судбина нам је доделила дивну улогу. Да изнесемо нашим скромним снагама свест о јединству, на супрот свима навалама садашњице, на светлост југословенскога неба и прикујемо га, сигурно и трајно, на садашњим странама наше историје, како би будућим вековима причала о божанској храбрости једне дивне генерације. То је једина и права смисао нашег живота, који нам је дат од Бога као највиша дужност и који према томе мора бити узвишен и испуњен оданом службом Краљу и Отаџбини.

Будућност, коју ми оглашујмо, ево је долази! Јер је носе оне мистичне и циновске снаге, које валовито гурају кроз историју. И ако су те снаге истрошене, изрешетане и поломљене легле у гроб, ипак оне делују духовно, као велики и непресушни извори. Векови су стварали те снаге, и оне кроз векове и дејствују. У сваком раздробљу оне имају свога носиоца који у животу дела и ствара, а позније гробом својим зрачи и осветљава. У наставку тих снага развио се витез Александар и стварао. Сада нема више славног Господара али све прича о Њему. Ослушните све стране Домовине наше и чућете тајанствени шум снаге Александра Мученика. Свуда лебди Он. Убица је угасио само један велики живот, али мисао коју је Он прихватио кроз историју и у дело остварио, и којом је осветлио наше душе, не може да се угаси. Њу су носиле снаге кроз историју и предавале је једна другој прекаленију и очврснулију кроз минуле опасности. Њу диже сад и разноси на све стране Оплепац. И тај Оплепац сад више но икада влада градом и светом. Тек сада отуда светли свим божанским сјајем југословенска национална мисао.

Држимо је, другови, апостолском истрајношћу и у наставку оних историјских снага уздигнимо нацију и опремимо Отаџбину, како би је, срећну и спремну, прихватио наш Бели Орао, Петар II. (Бурно и дуготрајно плескање на левици. — *Радисав Вучетић*: А шта је са Убом, сети се, Вељо, Убских мученика). Слава убским мученицима! — (*Александар Дачић*: Слабо ти је то, Вељо, слабо!)

Велимир Поповић: Нисам ја са Вама, господине, козе чувао да Ви мени кажете ти. Ви би, г. Дачићу, могли бити паметнији.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, ja moram još jedanput da uputim apel na sve vas, da se držite Poslovnika i da ne čitate svoje govore.

Ja vas molim da Pretsedništvo oslobodite te neprijatne dužnosti da mora da primeni sankcije Poslovnika.

Gospodo narodni poslanici, ja sam utvrdio red prvih 30 govornika i dao sam listu raspodeliti po svima klubovima. Očekujem da će ta lista biti iscrpena do utornika u veče. Za to vreme ja ću utvrditi niz i red daljih govornika pa ću vam i to saopštiti. Danas pre podne ima još da govori g. Fran Zupančič. (Pročita listu govornika).

Pre nego što dam reč g. Zupančiču, ima reč g. Oto Gavrilović, koji želi da da jednu izjavu radi ličnog objašnjenja.

Ото Гавриловић: Господо народни посланици, за време мога говора, на једну упадицу мога друга

Миливоја Исаковића, ја сам одговорио њему једним одговором који може да се сматра увреда за г. Исаковића.

Ја, господо, за ових 15 година нисам имао обичај никога да вређам, али ми се то, можда, десило за време мога говора да увредим једног друга, старог друга Миливоја Исаковића, али фактично, збиља нисам имао намеру да га увредим. (Мита Димитријевић: То је твој чест обичај!) Може бити да сам се тиме огрешио и о ред у овоме Дому. Ја молим г. Исаковића да ове моје речи прими као право, истинско извињење и да преко тога пређе.

Pretsednik Stevan Ćirić: Има рећ г. Fran Zupančić.

Fran Zupančić: Gospodo narodni poslanici, prošle godine čuli smo ekspozice g. Ministra finansija o povećanju budžeta prema ranijem budžetu za 625 miliona. Ove godine, na naše zaprepašćenje, to povećanje, prema prošlom budžetu, iznosi već 1.270 miliona tako, da se to povećanje više nego udvostručilo. Ako ide tim tempom napred možemo računati, da će Gospodin Ministar finansija predložiti idući budžet sistemom progresivnog povećanja u iznosu od 2.500 miliona i tako će ići u nedogled. Radi toga potrebno je, da ustanovimo da li je bila za to zaista stvarna potreba, ili da uzrok tome leži u nečem drugom. To pretresati i raspravljati dužnost je svih nas poslanika, jer je budžet za nas najvažnije pitanje. Na budžetu koji je kruna svega parlamentarnog rada, zasnovan je i sam Parlament. Kada gledamo izbliza to stalno povećavanje budžeta moramo ustanoviti našu staru dvadesetogodišnju bolest, koja svake godine više dublje zadire u našu finansijsku politiku. Ta politika nije ni najmanje načelna, a zbog toga ne može biti u njoj ni iskrenosti i realnosti. Ta kronična bolest će nas bezuvjetno skoro dovesti do katastrofe. Tome stanju, u kome se nalazimo, kriv je naš pogrešni ekonomski i finansijski politički sistem, koji ne valja. Nije potrebna samo preorijentacija, revizija metoda, nego je čak hitno potrebna osnovna reorganizacija ekonomsko-finansijske politike u zemlji. Kada nema realne osnove, ne može biti ni budžet nikad realan po pogrešnom starom sistemu koji nije ni najmanje pravičan. Tim starim putem neće doći nikada do smanjivanja poreza, nego ćemo naprotiv imati svake godine samo još povećane terete. Poznato je, da su ti tereti već danas nepodnošljivi. Preopterećen je zemljoradnik i zanatlija, javni i privatni činovnici itd., itd. Kod nas u mome srezu a i u drugim srezovima, imate cirka 200 egzekucija kod našeg zemljoradnika u svakoj opštini, i svakog dana egzekucije u sve većem broju dolaze na dnevni red. Letina je u našoj zemlji prošle godine podbacila, što priznaje i sam g. Ministar u svome ekspozicu. U Sloveniji, u Dravskoj banovini, naročito je stradao seljak, jer je tu zbog elementarnih nesreća: slane perenospora, tuče i poplave, letina strašno podbacila. Tu je potrebna odgovarajuća pomoć od strane Vlade. Ali kako izgleda, seljak postoji za Beograd samo kod prihoda, ali ne postoji za Vladu kod rashoda.

Sem toga, pored navedenog, nepravedan poreski sistem ruši poreski moral u narodu. Uvek se mnogo govori u našoj zemlji o jedinstvu, ali malo se čuje o jedinstvu u poreskoj praksi. Još uvek postoji u našoj zemlji dvostruka mera. Niti je zemljarina pravično razdeljena a kamo li još porez na poslovni

promet. Nikada nije, na žalost, bilo reda u našim javnim finansijama. U neredu ne može da radi ni najbolji gospodar, pa ne može raditi ni onaj, koji ima dobru volju. S obzirom na to, reorganizacija u interesu naše zemlje hitno je potrebna. Ako se u tom pogledu ne napravi red; razdvajanje u zemlji uzeće sve veće i veće dimenzije. Ne govori se samo o tome da postoji dvostruka mera kod prihoda, nego da postoji dvostruka mera i kod rashoda našeg budžeta. Novine u zemlji pak, ima među njima ovakvih, koje pripadaju vladinoj većini, pišu o tome kako Beograd naplaćuje od naroda ogromne iznose ali od sebe daje samo sitnice ili kako naši Slovenci kažu drobtinice.

Moram da konstatujem, da su tome u prvom redu krive centralističke finansije. Zbog centralizma mora zemlja da šalje ogromne iznose novca u Beograd, a da dobija natrag samo siromašne sitnice. Sve dotle dok bude postojao ovaj nepravični sistem ne može se doći do boljih prilika u zemlji. Zato je želja i zahtev ogromne većine, da se državne finansije bezuslovno reorganizuju. Svima delovima naše zemlje treba dati mogućnosti da same upravljaju svojim finansijama. Čisti računi, dobri prijatelji!

Potrebno je, gospodo, pre svega da se jasno prečisti ono što mnogima nije poznato, ili ako im je poznato, oni to pogrešno tumače ili neće da čuju ništa o tome. Pre svega treba utvrditi istoriska dejstva. Pokojna Austrija je lagala samu sebe i zato je morala da plati to svojim raspadom. A nikada se ona ne bi raspala da je blagovremeno u dovoljnoj meri vodila računa o Slovenima u svojoj državi, i da je njihovim težnjama izišla blagovremeno u susret. Sva naša politička javnost dobro zna kako je pokojni car Franjo Josip 1849 godine rasterao veliki sabor u Kromerizu, koji je tamo stvarao nov ustav na federalističkom principu, hoteci da Habsburšku Monarhiju učini savezom slobodnih naroda. Iz toga se vidi da su Sloveni u Austriji bili vrlo razumni, odlučni i hrabri, da sebi izvojuju najpogodniji položaj. Već pre 100 godina, da je ovaj pokušaj uspeo, postala bi Austrija slovenskom državom i nikad ne bi propala.

Dok su Sloveni bili uz Austriju bila je jaka i silna, jer su, doduše, oni sačinjavali većinu u toj državi. Još početkom godine 1918 izjavio je Lojd Džordž: »Da raspad Austrougarske Monarhije nije deo naših ratnih ciljeva«, ipak se Austrija nije mogla održati iz jednostavnog razloga, jer nije poštovala narodno načelo. Ona je tako sama sebe upropastila. Ograničavanje narodnih prava i sloboda kovalo je njezinu sudbinu. Ona se nije mogla održati, jer ju njezini narodi sami nisu htjeli. Ove godine 29 oktobra biće dvadesetogodišnjica koju ćemo proslaviti i mi Slovenci. Toga dana oslobodili smo se svi Sloveni Austrougarske Monarhije od tude vlasti na osnovu 14 Vilzonovih tačaka. Hrvatski Sabor proglasio je razrešenim sve dotadašnje odnošaje i veze između Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s jedne, i Kraljevine Ugarske i Carevine Austrije s druge strane, i proglasio je posve nezavisnu svoju suverenu državu. Istodobno smo i mi Slovenci kao slobodan narod na osnovu načela samoopredeljenja proglasili udruženu Sloveniju za svoju suverenu državu. Mi smo jednostavno, na osnovu poznate majske deklaracije i Vilzonovih načela, kao i Česi i Poljaci, stvorili svoje suverene nacionalne države kao svoje nacionalne ideale. Kad je to bilo sve gotovo, tek onda je bio zaključen pristup u zajedničku narodnu suverenu dr-

žavu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području, bez obzira na makoje teritorijalne i državne granice. Svetozar Pribičević je tada uvjeravao: »Jer kad govorimo o državi Hrvata, Slovenaca i Srba, mi nećemo da ova tri imena zapostavljamo jedno drugome, niti ćemo da ih supstanciramo nekom četvrtom, jer nećemo da dekretom rešavamo pitanje, koje može rešiti samo kulturni razvoj naroda.« Kako je kasnije bilo svi dobro znamo. Danas smo stigli tako daleko, da nije nemoguće hrvatsko ime zamjeniti bilo kojim drugim imenom, nego je čak i moguće, da je došlo i do srpsko-hrvatsko-slovenačkog jezika u čl. 3 Ustava iz godine 1931 kojim se odriče ravnopravnost slovenačkom jeziku u državi. Ja sam uputio već 21 oktobra prošle godine jednu interpelaciju na Predsednika Ministarskog saveta i g. Ministra inostranih poslova u pogledu ravnopravnosti slovenačkog jezika, ali konstatujem, da do danas nisam još primio odgovor.

Danas je posve jasno, da je bila učinjena velika pogreška, kada su bili izigrani Krfska deklaracija i Ženevski pakt, u pogledu unutašnjeg uređenja naše zajedničke države, kada je jednostavna većina izabranih poslanika bila proglašena kvalificiranom većinom koja je oktroirala Vidovdanski Ustav protiv većine Slovenaca i većine Hrvata. To je onaj tragičan dio naše političke prošlosti, čije se posledice osećaju na današnjoj političkoj stvarnosti. Danas se prosto u Hrvatskoj, Sloveniji i drugim prečanskim krajevima narod u ogromnoj većini javno izražava, da u Beograd nema poverenja, da u Beogradu nema pravde, i da smo mi svi bili prevareni. Mišljenja su o toj stvarnosti već dovoljno iskristalizirana i postavljene su medašne crte dvaju protivnih shvaćanja, koja se nalaze u borbi. Nezadovoljni su Slovenci, Hrvati pa i Srbi. Treba ići na teren u seljačke naše kuće, da se tamo svaki lično i duboko uveri o tom tragičnom nezadovoljstvu kod nas. Svi tamo, Slovenci, Hrvati i Srbi duboko osećaju da su potčinjeni u ovoj državi. Naročito se nama Slovencima ne posvećuje nikakvo razumijevanje sa strane Beograda. Ovde se naglašuje, i ja sam to ponovno čuo, da je Slovencima dobro u centralističkoj Jugoslaviji a dobro bi im bilo i u federalističkoj Jugoslaviji. Kaže se i više, da imamo u ovakvoj državi maksimum, i da je time ostvaren naš nacionalni ideal. Da imamo interesa, da ne dode do sporazuma, pod kojim se shvaća ovde samo „Hrvatsko pitanje“, kao da nas Slovenaca, kao trećeg partnera u ovoj državi, uopšte nema. Ja moram u tom pogledu odlučno izjaviti, da smo mi Slovenci vrlo nezadovoljni sa svojim političkim položajem u državi. Još više mogu da izjavim da smo mi Slovenci najnesrećniji narod u Evropi. Raskomadani na četiri države došli smo u predratni položaj Srba. Baš radi toga smo očekivali da će nas Beograd drukčije razumjevati, i da će, barem, ovde obzirom na prošlost biti svakome jasno da ima kod nas opravdano možda još više nezadovoljstva nego kod Hrvata i ostalih prečana. Ja to izjavljujem naročito i zbog toga, jer se ovde i sa samog ovog mesta često govori, da smo mi Slovenci u svakom slučaju dobitnici. Da smo mi Slovenci bili u ovoj državi do danas u maksimalnoj povoljnoj situaciji, jer da je bila politika od 1918 godine do danas takva, da se drže klješte oko Hrvata, i da za ove klješte mi Slovenci služimo Srbima jer sami nisu kadri za takve klješte. Slovenci, nažalost, duboko osjećaju da su bile te klješte u prošlosti ne samo Hrvatska, nego i naša nesreća pod kojim su klještim Slo-

venci još više stradali nego Hrvati sami. Dakle, kako vidite nezadovoljstva ima odviše i kod svih i na samom nezadovoljstvu ne može se očekivati svetlija budućnost. Za to je krajnje vreme da se pristupi političkoj konsolidaciji države. Potrebna je hitna moralna mobilizacija svih pozitivnih elemenata u Parlamentu i izvan Parlamenta. Zato je potrebno da učestvuju u tome velikom pitanju sve naše najbolje sile, materijalne, umne i moralne.

Prošle godine imali smo dva znatna slučaja aktivnosti u pravcu konsolidacije. Prvi je bio slučaj obnarodovanja predloga zagrebačkih intelektualaca u pogledu promene Ustava, a drugi je bio sporazum koji su potpisali dr. Vlatko Maček i Adam Pribičević kao predsednici Seljačko demokratske koalicije, na jednoj strani, i Aca Stanojević, Ljuba Davidović i Joca Jovanović, kao šefovi bivše Radikalne, Demokratske i Zemljoradničke stranke, na drugoj strani. Ja pominjem samo još treći slučaj aktivnosti u tom pravcu a to bi bila aktivnost same današnje Vlade. Ja mislim i uveren sam, da je ne samo pravo, nego i sveta dužnost Vlade, da na osnovu ovlašćenja koja je dobila i ona pokrene pitanje sporazuma. Bez sporazuma konsolidacija i moralna mobilizacija ne može se izvesti. Nezadovoljan je svojim političkim položajem čitav Hrvatski narod koji je složan i solidaran sa politikom dr. Vlatka Mačeka. Isto tako imate i kod nas u Sloveniji ogromnu većinu protiv ovakvog centralističkog uređenja Jugoslavije (Jedan glas sa desnice: Pokazali su senatski izbori!) To će biti drugo! I pre su bili senatski izbori, ali pitajte vi narod, seljake i radnike, pa ćete čuti kakvi su bili. Slovenci i Hrvati ogromnom većinom izjavljuju da ovo nije Jugoslavija koju su oni želeli i za koju su se borili. Ako podete po Hrvatskoj svuda ćete čuti da je ovo lažna Jugoslavija koju niko nije hteo ni želeo, pa ni sami Srbi!

Ima mnogo poštenih Srba, koji isto tako nisu zadovoljni. Zadovoljan je samo jedan deo Srba, kako se kod nas kaže, ili još bolje zadovoljan je tom Jugoslavijom samo naš Beograd. Na osnovi tog stanja nastaje pitanje: šta će tu odgovorni državnici da pokrenu i šta će da vlada: sila ili saradivanje. Pita se: kako da Hrvata nema. Mislim da je potrebno, pre svega, organizovati iskrenu bratsku saradnju Srba, Hrvata i Slovenaca. To se može postići samo bez sile i bez prevare. Nakon toga saradivanja treba da sleduje utvrđivanje apsolutne ravnopravnosti Hrvata, Slovenaca i Srba. Kada bude utvrđena apsolutna ravnopravnost, potrebna je najposle zajednička garancija, da se svakome od triju naroda ujamčuje kolektivna bezbednost za sva tri. Saradnja je moguća na iskrenoj, poštenoj, bratskoj osnovi: Srbima što je srpsko, Hrvatima što je hrvatsko i Slovencima što je slovenačko, a državi što je državno. Ko ovakav sporazum odbije, nije iskren brat, on ne želi dobro otadžbini, on je spekulant, koji hoće da eksploatiše svog brata. (Jedan glas sa desnice: Slovenija nikad nije bila moćnija i veća nego danas!) Odgovoriću vam odmah na to. Znano je našoj današnjoj Vladi, svima nama, celoj Evropi i celome svetu, da smo 29 oktobra 1918 slobodnom voljom i slobodnom odlukom sklopili bratski savez Slovenci sa Hrvatima i Srbima. Zato je potrebno da smo svi složni u tom, da bratski savez, koji smo želeli sklopiti, nikakvu drugu svrhu nije imao u vidu, nego da nama Slovencima, Hrvatima i Srbima ujamči ustavnu slobodu i nas sve ukupno

obezbedi proti svakom nasrtaju, došao on od kud mu drago. Već 20 godina, međutim, pretresa se to najvažnije pitanje naše zajedničke domovine, naš zajednički Ustav, čije će konačno i pravedno rešenje bezuslovno duboko zasjecati u buduću sudbinu naše otadžbine. Nažalost, to pitanje ne pretresa se sa onom ozbiljnošću, svestranošću i temeljitošću, koja dolikuje jednoj narodnoj vladi i poslanicima, svesnim i znajućim koliko ih teška odgovornost čeka pred Bogom i pred ljudima, pred svojim narodima, ne samo danas, nego takode i pred kasnijim našim potomstvom u budućnosti. Kad bi se taj naš cilj konačno srećno postigao iskrenim „Sporazumom“ budite duboko uvjereni, da bi onda nestalo hrvatskog i slovenačkog pitanja. Svakom poštenom Slovencu je za srce prirastao naš najstariji Ustav sa Gosposvetskog Polja. Tamo je naš slovenački vojvoda morao, kada je stupio na presto, kada je bio izabran od naroda, sa svoga prestola položiti narodu zakletvu, koja je glasila: „Da bude svome narodu pravedni sudnik“. Ovom prilikom zamahnuo je mačem na sve četiri strane svijeta. To je naš najstariji slovenački Ustav. Taj Ustav naš narod još danas nada sve poštuje i zato nije smeo niko u njega da dira. I braća Hrvati imaju svoj starodavni Ustav, koji je i njima za srce upravo prirastao, i ko Hrvatima u Ustav dira, taj mu dušu i srce dira. Mi Slovenci imamo svoje posebne zahteve, navike i običaje koje želimo očuvati, i zato se u svojoj domovini osećamo srećni. Isto tako je to kod braće Hrvata i Srba, ali i kod svakog naroda u Evropi. Ko o toj činjenici ne vodi računa nije dobar državnik i nije sposoban da sagradi jaku Jugoslaviju. Oni koji ne priznaju nikakve posebne interese ne rade u pravcu sporazuma. Hrvati i Slovenci imali su uvek isto tako kao i Srbi svoje posebno ime i svoje posebne tradicije. Narodi sa svojom vlastitom kulturom nisu testo, kako nekoji među nama pogrešno misle. Ako bi to tako bilo, onda, doduše, u istini ostaje samo jedan milijon Slovenaca kako se ovde često navodi. To bi bio onaj milijon Slovenaca izvan naših granica, a nas u Jugoslaviji bi u tome slučaju nestalo, jer bi postali kao narod bez prava, a jezik naš, zamenjen srpsko-hrvatsko-slovenačkim, kako to lepo stoji u čl. 3 Ustava Kraljevine Jugoslavije iz godine 1931.

Mi Slovenci smo narod sa svojom narodnom sveću iz davnina i svojom istorijskom prošlošću, kao Hrvati i Srbi. Da to dejstvo ovde utvrdimo nije samo naše pravo, nego je to i naša dužnost da učinimo. Potrebno je gledati političkoj stvarnosti otvoreno u oči, da se sve dobro osvetli i da temeljito do dna dubine raspravimo sve naše teške probleme. Samo tako je moguće da dodemo do jezgra tih problema i da se osposobimo da ih pravedno rešavamo. Dosađnji centralistički ustavni red nikako ne zadovoljava Slovence i Hrvate ni u pogledu osnovnih naših zahteva o ravnopravnosti. Radi toga potreban je sporazum, koji se može postići promenom Ustava. Sporazum se zove ukratko rastumačeno »pitanje pravednog unutrašnjeg uredjenja naše zemlje«. To sporazumno uredjenje mora zadovoljiti većinu Slovenaca, Hrvata i Srba. Pod ovom pretpostavkom bila je stvorena naša državna zajednica. Za tu zajednicu podneli smo mi Slovenci ogromne žrtve. Zemlja naša se uz tu cenu raskomadala na 4 dela. A da sem toga postanemo još izdajnici naše braće u inostranstvu, da se odričemo svoga naroda i svoga samouverenja. Janičari su kod nas omrznuti još iz prošlosti, iz vremena turskih ratova. I nama Slovencima je Vilson

priznao pravo samoopredeljenja. Na osnovu toga prava proglasili smo mi Slovenci svoju vlastitu suverenu državu, udruženu Sloveniju, pre nego što smo pristupili u državnu zajednicu Srba, Hrvata i Slovenaca. Jugoslavija ne može prosperirati ako su Slovenci i Hrvati u njoj nezadovoljni. Centralistička Jugoslavija ne odgovara našim prilikama. Politička ravnopravnost naša ne može se postići bez promene Ustava. Mi Slovenci imamo svoju samostalnu narodnu svest i tako nas je cela Evropa uvek priznavala za poseban narod. Da nismo to bili ne bi bili u stanju proglasiti svoju zemlju za suverenu slobodnu državu sa sedištem u Ljubljani. Niko na svetu nam taj akt nije osporavao. Naročito kada je bilo svima poznato da je naš narod svoju zadaću kao zapadna straža Slovenstva vekovima vršio i časno rešio. Na svima poljima smo se kao najzapadniji slovenski narod borili rame uz rame sa braćom Česima, da se održimo i da očuvamo istočne Slovence od navale Germana i Romana. Naše samouprave bile su uzorne, naša uprava bila je odlična i to nas je osposobljavalo da smo stupili u redove zapadno evropskih kulturnih naroda koji su nas morali priznavati. Zbog toga naš narod ne zaslužuje ono što je doživio u novoj državi. Da pogledamo danas kako izgleda naša uprava u Sloveniji! Mislim da će mi svaki rado priznati, da nam je centralistička država dala na svim poljima goru upravu nego što smo je ranije imali. To vredi ne samo za upravu u političkom pogledu posebice, nego vredi to i za čistu tehničku upravu. Lako je porušiti ono što se vekovima sagrađilo, ali budite uvjereni da nije bilo lako, nego vrlo teško, sve to sagrađiti. Centralizam kod nas dobro ruši, a zamenjuje gorim. Malo još postoji kod nas tradicije u pogledu dobre uprave, ali pobornici centralizma žele da i to upropaste. Ovoj tendenciji treba konačno odlučno stati na put, da se pašovanje onemogući. Ako hoćemo, da spasemo za buduća pokolenja one silne napore i dobra naših dedova na području uprave mi moramo tražiti hitno rešenje našeg državnog problema. Sporazum i saradivanje svih pod centralizmom je nemoguć. Naša centralistička uprava je nesavremena i ceo upravni sistem je nesposoban i nepraktičan da nas sve ukupno unapreduje. Zato je borba Slovenaca usmjerena za izmenu državnog poretka. Ta velika borba izvire iz teških naših iskustava u doba prošlih 20 godina. Uvjerili smo se, da je centralizam u prvom redu po svojoj nepraktičnosti vrlo štetan državnoj celini. Čitava naša zemlja strada pod ovim sistemom. Glavni interes nas svih je i mora biti dobra i moderna i savremena uprava u zemlji. Ekonomska i finansijska pravičnost može se uspostaviti samo samostalnim samoupravnim finansijama. Troškovi administracije u tom slučaju osetno bi se umanjili. Poštteni stručnjaci tvrde, da bi to iznosilo 30% današnjih rashoda. Ovim ogromnim uštedama moglo bi se mnogo dobroga uraditi za sve slojeve naroda. Onda bi bila tek moguća prava socijalna briga za široke slojeve naroda naročito za seljake i radnike. Finansijska autonomija hitno je potrebna. Samo razgraničenjem državnih od banovinskih prihoda i rashoda vodi put do sporazuma i sloge u našoj zemlji. To je osnovno naše državno pitanje i toga najkrupnijeg pitanja treba Vlada da se primi. Poreski sistem u državi je nepravičan. I on ruši moral u narodu. Poreska praksa nije svuda u zemlji i prema svima jednaka. Nekoje delovi zemlje su favorizirani, drugi su teško oštećeni na račun ovakvog

pogrešnog sistema. Naročito porez na poslovni obrt krivično se utjeruje. A na tom sistemu tog poreza oslanja se optimizam Ministra finansija iz godine u godinu. Isto tako zemljarina nije jednako porazdeljena i to iz jednostavnog razloga, da klasifikacija zemlje u državi nije svuda izvedena pod istim pretpostavkama. Tako svi oni, koji su doneli već izvedenu klasifikaciju zemlje i dobar katastar u našu državu, imaju ogromnu štetu, jer ih zemljarina tišti tлом i nisu zemljoradnici sposobni da se zbog toga održe. Ti zemljoradnici propadaju, pa ako im se desi nesreća da im viša sila upropasti plodove zemlje, oni ne nailaze ni na kakvu uvidavnost kod naše Vlade. Prošle godine elementarna sila pogodila je 10 srezova u Sloveniji. Ali potrebna pomoć nije bila pružena iako se sa naše strane učinilo i poduzelo sve. Ja sam uložio osim svojih intervencija i tri interpelacije na Kraljevsku Vladu i posebice na gospodu ministre, finansija, poljoprivrede i socijalne politike. Do danas još nisam dobio odgovora što znači, da pomenuta ministarstva nisu ni do danas još prikupila topoglednih potrebnih podataka. Protiv ovakvog sporog rada i postupanja moram da uložim s ovoga mesta svoj protest. Slovenci, Hrvati i Srbi složili su se u tome da se osnuje demokratska državna zajednica i to tako uređena da Hrvati, Slovenci i Srbi budu u njoj mirni i zadovoljni. Jugoslavija može dokazati i opravdati svoj opstanak samo time, ako bude predstavljala savez ravnopravnih triju naroda: Srba, Hrvata i Slovenaca. Bez Slovenaca nema Jugoslavije. Bez Hrvata nema Jugoslavije i bez Srba nema Jugoslavije. Svojevremeno je trijalizam, i to mnogo ranije, pre svetskog rata, predviđao Jugoslovensku državu pod gore navedenim pretpostavkama i uslovima. Za Slovence je trijalizam, sem toga, pružao garanciju da bi ostali svi Slovenci zajedno u jednoj državi. Sada, kako vidite, doživeli smo najveću katastrofu i to da smo Slovenci raskomadani na četiri države. Ovu našu nama određenu sudbinu najnesretnijeg naroda u Evropi osećaju duboko svi poštjeni Slovenci, što mogu ovde otvoreno i iskreno utvrditi. Ne mogu da nadem reči kojima bih mogao da predočim vama, kao našoj braći, tu našu strašnu bol koja grize našu narodnu dušu već celih 20 godina. Da barem, prilikom 20 godišnjice, konačno shvate naš tragičan politički položaj naši državnici koji su do danas bili hladni prema nama, ali su i oni odgovorni za nama učinjenu nepravdu. Međutim, naši državnici vode svoju egoističnu politiku hegemonije jednog dela. Ni jedan do danas još nije načelno, stvarno i na delu pokazao da je Jugoslovenski državnik širokogrudan, i da upravlja državnom zajednicom Srba, Hrvata i Slovenaca. Sve što se o tome u tome pravcu govorilo nije se iskreno mislilo a još manje u stvarnosti radilo. Oni su uvek sami sebe lagali i lažu. Zato oni, koji su iskreno za pravu Jugoslaviju, ne mogu njima da veruju. Oni treba pre svega da priznaju da je Jugoslavija tvorevina, tj. rezultanta nacionalnih komponenata. Po zakonu mehanike, kada rade više komponentnih snaga, ne može biti nikada rezultanta jedna sama komponenta, kako oni to uvek u svome srcu žele.

Čehoslovačku državu vodi danas dobro nam poznati odlični brat Slovak dr. Milan Hodža, i to sa punim poverenjem, kako Čeha tako i Slovaka u toj državi. To vam je zaista najlepša manifestacija solidarnosti pomenutih naroda, koja je silno odjeknula unutar i izvan granica Čehoslovačke. Treba da nam

taj primer, ta činjenica bude pred očima kao uzor našim državicima, i da oni slede u tom pravcu svojoj bratskoj savezničkoj državi. Što je moguće u čistoj demokratiji Čehoslovačke, nije moguće u reakcionarnoj Jugoslaviji. Kako ta solidarnost kod nas izgleda, poznato je svima dobro. Naši se državnici nisu nikad postarali da upoznaju istinske prilike naše države preko izvesnih uzanih svojih granica. Nikada se nisu brinuli za stvarni unutrašnji položaj, nisu se ni najmanje interesovali za sasvim drukčiji položaj koji je bez sumnje nastao u novoj državi. Kod samih Srba nisu vodili računa o raznim komponentama, a kamo li da vode računa o interesima i o položaju Slovenaca i Hrvata. Ovako se jednom Jugoslavijom ne upravlja i ne može se nikada upravljati. U ovakvoj Jugoslaviji nema ravnopravnosti i ne može je biti. To je ono zlo koje pogoršava naše unutrašnje prilike i koje nas razdvaja. Tim se putem ne može postići cilj jake i složne države, ne može se uvesti zdrava i dobra moderna organizacija uprave, bez koje se ne može doći miru i redu.

Na novo doba, koje je pre svega tražilo da se država prenovi i društveno reorganizira u duhu demokratije, Srbija nije bila spremna. Iznenada je došlo vreme prelaza u novo doba kome vodeći državnici nisu bili dorasli. Kada je zbog te nevidavnosti, posle nesretnog 20 juna 1928 godine došlo do eksodusa Srba, Hrvata i Slovenaca, udruženih u seljačkoj demokratskoj koaliciji, nisu hteli razumeti šta traži od njih zapadna demokratska Jugoslavija. Nisu ni znali šta traži od njih dvadeseti vek. Zbog toga je mrki apsolutizam tištao narod i ugušivao se svaki slobodni pokret seljačke demokratije u pravcu sporazuma, stišavanja i mira iako su poništenjem Vidovdanskog ustava tome cilju bila otvorena vrata.

Gospodo narodni poslanici, ovom prilikom moram istaći i napomenuti da je u ono doba i sam dr. Vlatko Maček, kada je bio kažnjavan pod tadanjim režimom, a ja sam onda bio prvi koji je pozdravio 6 januar, kazao one reči: prsluk je otkopčan pa da vidimo sada kako će se taj prsluk zakopčati. — Dakle volja za saradivanjem je bila, ali kako se je taj prsluk zakopčao svima nama je vrlo dobro poznato.

Sprečen je i onemogućen bio svaki javni razgovor o vladajućim prilikama u zemlji. Radila je sila i prevara. U prošlosti bila je Slovincima u ovako teškim prilikama uvek jedina blaga uteha naša slovenačka nacionalna svest, koja nas je udruživala i naš nacionalni ideal bio je „Udružena Slovenija” osnovana u duhu demokratije. To su bili poznati naši narodni zahtevi, to je bio naš program koji, kako ste čuli, i danas još nije ostvaren.

Konačno da opomenem Kraljevsku vladu na veliki program Vladine deklaracije. U toj svojoj deklaraciji Vlada je naglasila, da je vlada smirenja, da je vlada koja će dati narodu političke slobode u duhu demokratije. Iako je Vlada već tri puta dosada dobila ovlašćenje, te zakone nije donela, niti kani da ih donese. Takode je preko svojih članova i preko svojih organa ponovo izjavila: da će narodu dati široke samouprave, znajući da princip samouprave ima dubokog korena u našem narodu. U tome pravcu o svemu tome nismo dobili sa strane Vlade nikakvog izveštaja. Iz toga izlazi da se i u tome pitanju sa strane Vlade premalo učinilo. Zbog toga danas ponovo podvlačim da ćemo iscrpiti sva zakonita sretstva, da se to naše životno pitanje neće više bagatelisati. Bez samouprave nema pravde u zemlji. Pravda nada sve, onda će biti i država nada sve. Samo

na toj osnovi može se organizirati poštena, pravedna i zakonita vladavina.

Čuli smo često da je za sprovođenje svega toga najpozvanija JRZ i zato narod očekuje ubrzani rad Kraljevske vlade. Ja ponovo izjavljujem: da ukoliko je Vlada preduzela korake za postignuće sporazuma, otvoreno i iskreno pozdravljam taj rad ali dopunjujem da o tome danas nema vidnih rezultata. Bez sporazuma, gospodo, nema Jugoslavije. I nesumnjivo je, da je dužnost svih državnika u ovoj zemlji da o tome vode računa, jer ja mislim da naša Jugoslavija neće slediti tragičnim hodom pokojne Austrije, već da ju je prošlost dovoljno naučila, da će voditi računa da pode putem naprednih zapadnih naroda i očekujem da će Kraljevska vlada, što ja od srca želim, ubrzo uvideti neophodnu potrebu za postignućem konačnog sporazuma u našoj zemlji. Ko će to učiniti, nije u pitanju modus procedendi, glavno je da se taj rezultat ostvari. Ja mislim da smo mi svi dužni i sa levice i sa desnice da idemo tome bratskom cilju sporazuma i donošenju jednoga istinskog Ustava koji će od naše države stvoriti jednu veličinu, jednu silnu jugoslovensku državu u punom smislu te reči, kojoj će pristupiti i ostala braća naša, koja sada nisu u njoj. (Živo odobravanje i pljeskanje na levlci). Ja mislim da je to dužnost ne samo nas sa levice, nego i vas sa desnice. Sve naše sile mi moramo upotrebiti ne diferencirajući ih, nego da integralnim radom kod naših državnika učinimo, i nateramo ih, da sve svoje snage upotrebe da se postigne sjajna budućnost našega naroda i naše države. Ja mislim da je to sveta dužnost svih nas i da toga sretnoga dana, ako to stigne, današnja Vlada bude uverena, da će onda moći računati na sve elemente kako ovde u Parlamentu tako i izvan Parlamenta. Ali kako u tome pogledu ne mogu beležiti nikakve rezultate i pošto nemam uverenja da ova današnja Vlada iskreno to misli, to izjavljujem da ovoga puta ne mogu i neću glasati za ovaj budžet. (Odobravanje i pljeskanje na levlci).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, sada ćemo sednicu prekinuti, a nastavićemo posle podne u 4 časa.

(Sednica je prekinuta u 14 časova).

(Nastavak sednice u 16,30 časova).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, nastavljamo jutros započetu sednicu. Reč ima narodni poslanik g. dr. Riko Fuks.

Dr. Riko Fuks: Već godinama živimo u atmosferi potrebe sporazuma u našoj državi, i u stalnom ponavljanju pritužaba o nedostacima naše uprave. Iz godine u godinu čujemo pritužbe i prigodom pretresanja svakog budžeta uvek slušamo iste pesme. To je dokaz da se ili namerno ili iz neznanja, odnosno nepoznavanja prilika u državi, ili zbog čuvanja i spasavanja potpuno nesposobnog centralnog birokratizma, ne želi pristupiti rešavanju najaktuelnijih pitanja u našoj državi. Depresija, koja muči čitav naš narod zbog ove neuređenosti prilika, postaje iz dana u dan sve veća i gde ta depresija dolazi do izražaja u javnosti, govore nam službeni izveštaji o rovaranju komunizma i konačno zapeva svoju pesmu Zakon o zaštiti države. U opštem nezadovoljstvu tražimo izlaz iz situacije, tražimo rešenje u svim nemogućim i mogućim akcijama, ali taj izlaz ne tražimo tamo, gde bi bilo najpotrebnije i najjednostavnije. Ekspoze Ministra finansija zvuči tako optimistički da može biti svakoubeden, da teče med i mleko po či-

tavoj državi i to istodobno, kada nam čak službeni izveštaji govore o najvećoj bedi i siromaštvu našeg seljaka, koji sačinjava 90% čitavog našeg žiteljstva.

Ministar finansija gleda i na gospodarske prilike u državi vrlo optimistički tako, da je povišio budžet ni više ni manje nego za 1 i po milijardu, garantujući nam da porezi neće biti povećani niukom slučaju, iako se istodobno povisuju carine, izdaju novi strogi propisi za ubiranje poreza, predviđa povišenje železničkih tarifa, što bi trebalo da baci državnoj kasi preko ½ milijarde novih prihoda. Iz svega ovoga vidimo da je tendencija službenog garantovanja o poboljšanju gospodarskih prilika samo ta, da se psihološki pripravi povišenje državnog budžeta. Kako je već spomenuto ova misao nije dosledna, jer službeni izveštaji o strašnoj bedi u nekim krajevima naše države govore nam baš obratno, i nikako nas ne mogu uveriti o istinitosti reči gospodina Ministra finansija. Da, gospodo poslanici, mi zaista ne možemo govoriti o poboljšanom gospodarskom položaju u državi, jer možemo mirne duše utvrditi da sav poreski sistem naše države znači samo ožimanje najslabijih, najsiromašnijih krugova naše države, jer samo na njihova leđa baca najveće terete. Tako od krajnje nesocijalnog i neopravdanog službeničkog poreza do raznih školskih i drugih taksa, do poreza na služavke itd. i trošarine — sve je to samo krajnje nesocijalno opterećivanje siromaha i malih ljudi, međutim, dok velika industrija, velika poduzeća itd. u smehu taru ruke, jer im je baš kod oporezivanja dat slobodan put i toliko izlaza za spasavanje i skrivanje čistog dobitka, kako to ne vidimo ni u jednoj drugoj državi.

Pogledajmo samo naše male zanatlije, trgovce. Danas možemo svuda videti kako ove male zanatlije propadaju pod težinom nepodnošljivih tereta, koje su survali na njih država i samouprave. Njihovi obrti moraju da prestaju radom samo zbog velikih obrta i u korist stranaca, koji prodiru u našu državu. Niko ne možemo govoriti o poboljšanju gospodarskih prilika u državi i raspisivati i udarati nove terete; pravilno bi bilo da već jednom započnemo potpuno temeljito raspravljati o reformi poreskog sistema u Jugoslaviji, jer bi to bila prva i glavna zadaća Ministra finansija, ako želimo da poboljšanje bude stvarno, a ne fiktivno.

Čitava današnja finansijska politika u našoj državi do krajnosti je nesocijalna, nepravedna, i niti najmanje jugoslovenska, jer nije opterećenje svih državljanina jednako, već se jedni opterećuju više, a drugi manje. Tako vidimo, da naročito one banovine, koje su upravno bolje uređene, moraju snositi, uz svoje i državne terete, još i velike svote za izdržavanje drugih banovina, koje nikako ne možemo ubrojati među pasivnije od onih, koje moraju da doprinose i za ostale banovine.

Uzmimo za primer takse koje plaćaju privatni službenici. Vidimo da u svima krajevima preko Save privatni službenici plaćaju deset od sto od plata kao naimenovalnu taksu. Međutim u Srbiji plaćaju samo jedan od sto. Ovakav sistem naše finansijske politike sigurno je neodrživ, i svi merodavni faktori moraju da počnu misliti na uređenje odnosa među državnim i samoupravnim finansijama. Radi se o tome, da se konačno već jednom harmonički uredi finansijsko gospodarstvo samouprava s gospodarstvom države, tako, da ne bi nastalo preopterećenje stanovništva u pojedinim samoupravnim jedinicama, ali da bi za sve to imale sve samoupravne jedinice egzisten-

cijsku mogućnost da izvršuju poverene im zadaće. Ovaj problem ulazi u celokupni sistem naše državne organizacije, te nije samo problem gospodarstva i pravnog uređenja države, već je to najvažnije političko pitanje, jer istodobno rešava i značenje i snagu samouprava.

Iz statistike Ministarstva finansija o samoupravnim finansijama za godinu 1932/33 i 1934/35 tačno se vidi da su na pr. samoupravni tereti u Dravskoj banovini nesrazmerno viši, nego u ostaloj državi. Naravno opasno naglo rastu bremena u našim seoskim opštinama, što nas dovoljno upozorava na činjenicu, da su opštine preopterećene doprinosima prema državi, i treba početi da se misli na to, da se ovi tereti opština olakšaju i da se poduzme sve, što je potrebno za sanaciju naših opštinskih finansija.

Tako ima opština u Dravskoj banovini koje imaju 80,000.000 još preostalog duga za gradnju škola. Dale su taj novac samoupravne hranilnice, koje su sada došle zbog toga u takve poteškoće, da ne mogu da isplaćuju uloge svojih članova. I ja mislim, da bi bilo više no potrebno, da u tome slučaju država priskoči tim opštinama, da ih rastereti i da reši to pitanje, pitanje ovih dugova, jer je to rad koji bi, u prvome redu, morala da vrši država.

Ovo opterećenje samouprava u Dravskoj banovini ujedno je i jasan dokaz, da je investiciona politika države nepravilna, jednostrana i nepravedna. To je dokaz, da se mora u Dravskoj banovini sama samouprava starati za brojne institucije, ceste i t. d. za koje bi se morala starati država, a da Banovina ne dobija od države nikakve ošteće. Već sama činjenica, da, na primer, Dravska banovina ima mali broj kilometara državnih cesta, dok je međutim u drugim banovinama ovaj broj mnogo veći, dokaz je, da mora Dravska banovina i opštine na njenoj teritoriji izdavati ogromne svote za održavanje cesta, ako želi da ima promet koji odgovara današnjim zahtevima, i današnjem položaju stanovništva. Mogao bih nabrajati mnoge druge stvari, koje vapiju za ispravkom, a za koje država nikada nema kredita na raspolaganje, jer to centralni birokratizam ne dozvoljava, jer je slep, jer namerno pospešuje nezadovoljstvo, koje rade razna separatistička nastojanja i stremljenja, koja su baš zbog ovoga mnogo puta sasvim opravdana i osnovana. Nagoveštava se za letos Zakon o samoupravama. Ovom prilikom naglašavam, da je od preke potrebe da se istodobno sa administrativnim uređenjem samouprava reši i finansijska strana samouprava, jer inače neće sve samouprave rešiti sadašnje nezadovoljstvo.

Pri rešavanju finansijskih pitanja jamačno je jedno od najtežih pitanja — pitanje državnih službenika. Od godine 1931 na ovamo, kada je izdan drugi zakon o državnim službenicima, koji je prilično slabiji od onoga iz godine 1923 bez obzira na materijalnu stranu zakona, postaje položaj državnih službenika iz godine u godinu sve slabiji i zapleteniji. Finansijski zakoni, čitava hrpa raznih uredbama, tumačenja Glavne kontrole, presude Državnog saveta o pravima i dužnostima službenika i o stečenim i izgubljenim pravima itd. itd. sve te stvari takav kaos i klupko suprotnih propisa, da se u njima teško snalazi sam referent koji radi na njima, a što da govorimo o običnom činovniku, koji eventualno veseo što je stekao kakvo pravo, koje mu ošiša kakva uredba, kakav član Finansijskog zakona ili tumačenje Glavne kontrole. Sa svakom uredbom itd. prava službenika

skućena su na minimum, i danas ni jedan službenik ne veruje u stalnost, ne veruje u državu niti u njeno pravo jer nije siguran, da mu kakva uredba neće oduzeti ono, što je zakonom stekao. Prava koja je službenicima priznao zakon iz godine 1923 oduzeo im je zakon iz godine 1931, oduzeli ih razni finansijski zakoni i uredbe ili mišljenje Glavne kontrole itd. Ko da više veruje u zakone države, ko da joj veruje, ako se na ovaj način gaze sva stečena prava. Svaki zakon koji izdaje država mora biti jasan i tačan da se predusretne svako izigravanje. Taj zakon mora ostati čvrst, tako da se mogu službenici na njega osloniti, a ne da sve živi u strahu pred sutrašnjicom koja mu može sve oduzeti, što mu je danas priznato. Zakon nije hrpa papira, koja se može svakog trenutka baciti u koš. Ali taj se običaj kod nas tako odomaćio, da niko više ne vidi, da postaje sudbonosan za čitavo naše zakonodavstvo, pa i za državu. Zbog toga opominjem Vladu, da čim pre stane na put takvom stanju i da čim pre spremi novi Zakon o državnim službenicima, ali koji neka ne bude neobično nedonošče, kome u najkraće vreme treba mnoštvo nadopuna i izmena, već neka bude zakon, koji će voditi računa o svim mogućnostima i prilikama službeničkog života. Zakon treba da je dobar i stabilan. Današnji položaj državnih službenika tako je zamagljen i nejasan, da je preka potreba da se ovaj položaj reši, jer ako današnja Vlada toliko teži za time, da uništi sve tragove bivše diktature, onda je u prvom redu potrebno da se poništi Zakon o državnim službenicima iz godine 1931, koji je najslabiji spomenik iz tog vremena.

Moramo biti svesni, da ovakav položaj među državnim službenicima stvara stalno nezadovoljstvo u aparatu, na kojem počiva sav državni aparat. Ne tvrdim, da je dovoljno ako je zadovoljno državno činovništvo, i da je već samim tim zadovoljan i narod i država, ali bez sumnje su državni nameštenici u svakoj državi jedan od najvažnijih faktora, koji mogu odlučujuće uplivisati na zadovoljstvo ili nezadovoljstvo u narodu. U svim, pa i u najdemokratskijim državama teže merodavni faktori za time, da svome činovništvu stvore čim bolju, i njihovoj obrazovanosti primernu egzistenciju, samo kod nas nema odziva na sve opomene i na sve poklike sadašnjih najvećih siromaha u državi, tj. državnih nameštenika. Da je država znala u ovih 20 godina stvoriti dobro i pošteno činovništvo, sa osiguranom poštenom egzistencijom, bila bi pošteđena od mnogih neugodnosti. S pogoršavanjem materijalnog položaja državnih službenika stalno raste, i stalno se širi nezadovoljstvo, koje se ponavlja svakog prvog u mesecu. Kada bi izračunali sve uštede, koje je Vlada ostvarila na račun državnih nameštenika, i kada bi ih usporedila sa izdacima, koji su bili izdani u čisto političke svrhe, bez i najmanje koristi za državu i narod, uvideli bi, da su uštede na račun državnih nameštenika minimalne prema ovim izdacima, da nezadovoljstvo i malodušje među državnim službenicima, iz kojih izvire šteta po državu, nisu ni u kakvom srazmeru prema prihodima. Od klasičnih obustava za poplavljenje pa do zadnjih obustava od plata — samo je sistematsko uništavanje činovničkog staleža bez nacrtu i bez glave, tako da je danas beda među državnim službenicima tako velika, da u njima ubija svaku volju za rad i baca ih u takvu ropšku ovisnost, koja im oduzima svaki ponos i koja im onemogućava vršenje propisane dužnosti, kako bi to bilo u interesu države i

naroda. Temeljito sumnjam, da bi bilo na štetu države i naroda, ako u činovničkom aparatu, umesto ponosnih, poštenih i u svojem osvedočenju doslednih ljudi ima takve ljude, koji su slomljene volje, mizerija, askete, koji su prisiljeni da menjaju svoje uverenje kako vetar dune kod vlade države, bojeći se svakog trenutka za svoju egzistenciju i svakidašnji hleb. Uveren sam da takav kadar činovništva vodi državu i narod u propast, jer tada ne vlada u državi zakon i poštenje, već samovolja slučajnih političara, koji su na krmilu države, od ljudi koje stranke izbace na površinu, a često dolaze na površinu najslabiji elementi, jer dolaze u obzir samo oni, koji imaju talenta da se prilagode svakojakim prilikama, a ne oni koji su poštenu i pre svega sposobni.

S ovim treba jednom svršiti. Pozivam Vladu, da odmah pristupi rešavanju ovog pitanja i donese takav Zakon o državnim činovnicima, koji će stvoriti zdrav, pošten i najbolji kadar sposobnog i poštenog jugoslovenskog činovnika. (Odobranje na levi.) Nezadovoljstvo među državnim činovništvom došlo je do svog vrhunca. O nepravdama koje im se dešavaju, najbolje nam govore onih 9.000 molbi samih državnih službenika, koje leže pri Odboru za molbe i žalbe, ogromno mnoštvo molbi i spomenica, koje leže na pojedinim ministarstvima i nebrojene deputacije raznih udruženja, koje obilaze u Beogradu od ministarstva do ministarstva, od poslanika do poslanika, te čitave godine mole i jadikuju za rešenje u nebo vapijućih krivica, koje im se dešavaju iz dana u dan. Neću nabrajati sve ove nepravde, koje dozvoljava površni, nepotpuni i nesocijalni Zakon o državnim službenicima iz godine 1931 i Zakon o državnom saobraćajnom osoblju — suviše i vreme to ne dozvoljava.

Moram ponova da upozorim na neodrživo stanje naših starih penzionera i penzionera službenika državnih železnica. Već se 20 godina bore ovi jadnici za svoja prava, već 20 godina mole i vapuju da im se smiluje državna uprava i da ih spase neodržljivog stanja, ali sve su vlade imale zatvorene uši za njihove molbe, oni umiru u stradanjima i odlaze na drugi svet sa uverenjem, da za svoje dugogodišnje savesno službovanje nisu bili ni toliko uslišeni, da ih u njihovim starim godinama ne puste da umiru kao isluženi psi.

Najbedniji su jamačno oni, koji primaju neku milost u obliku pomoći i njihove udovice s porodicom s društvenom provizijom, koju su zaslužili svojom službom železnici za vreme od preko 40 godina službovanja. Uprava južnih železnica priznala im je, za slučaj starosti i iznemoglosti, prema svojim propisima, penziju, tako da su bili dovoljno obezbeđeni. Sada primaju osim svoje neznatne penzije još i 2 dinara na dan kao dodatak na skupoću, što iznosi mesečno samo 70—100 dinara. Prepušteni su prosjačenju i milosti dobrih ljudi.

Postupanje s radnicima južne železnice upravo je škandalozno. Oni su imali poseban penzioni fond, u koji su uplaćivali naročite doprinose. Ovaj je fond preuzela naša država, a preuzela je rimskim paktom i sve njegove obaveze. Ali danas moraju ovi jadnici iznemogli radnici posle 30 i 40 godina službe da stradaju te primaju zbog potpunog nerazumevanja položaja u našim centralnim nadležstvima, upravo mizerne penzije. Dok im je Zakon o državnom saobraćajnom osoblju iz godine 1923 priznao sva prava, koja im izvire iz rimskog pakta, zakonodavac je u zakonu

iz godine 1931 zaboravio na sve ove sporazume i utanačenja i jednostavnim potezom pera precrtao im sva prava, te tako moraju posle 30 godina službe ponovo da započnu sa službom i ne dobijaju nikakvu penziju, ako ne služe 10 godina po odredbama tog zakona.

Nečovečno je i neverovatno ovako postupanje naročito ako imamo u vidu, da se ovde radi o kakvih sto trideset do sto četrdeset radnika, koji moraju nakon 40 godina službe prosjačiti. S druge strane to je nečuvano kršenje svih međunarodnih ugovora, i mislim, da će biti najveći skandal za državu, ako budu ovi ljudi morali da traže još ove godine svoja prava pri međunarodnim sudovima, ako se konačno ne uredi njihov službenički odnos u smislu postojećih ugovora.

Isto važi i za železničke invalide, kako državne tako i južne železnice s krunskom rentom. Ovo pitanje još ni danas nije rešeno, te je upravo skandal, što ovi patnici moraju da umiru od gladi, a da im država ne priskoči u pomoć.

Konačno moram da progovorim još par reči o strašnoj sudbini i ogromnoj bedi naših starih penzionera, koji su penzionisani po starim zakonima, ili ih je naša nova država zatekla kao penzionere. Sve njihove molbe su bezuspešne. Svi naši predlozi svršavaju u košu g. Ministra finansija, jer Ministarstvo finansija neće da se potruži ni toliko, da već jednom imenuje komisiju, koja bi ovu stvar prostudirala i stavila konkretne predloge za konačno rešenje ovog pitanja. Već 20 godina slušamo njihove molbe, ali bez odziva na merodavnim mestima. Zar da se zatim ne čudimo što ovi ljudi ne veruju u poštenje naše administracije i u bedi i stradanju zabaćuju sve što je u vezi s njom. Neka ovo budu naše zadnje opomene, jer još je vreme da se popravi ono najgore, jer pomoć je i u najvećoj stisci najbolja. Apeliram na g. Ministra finansija i na celokupnu Vladu, da odmah pristupe rešavanju ovog pitanja. Revizija penzionera je hitna. Izvršite je i uveren sam, da će uspeh biti takav, da će se ovim nevoljnicima moći pomoći bez ikakvih većih žrtava.

Upozoravam merodavne faktore da se revizija penzija ne može izvršiti na način, koji predviđa Finansijski zakon za 1937/38 godinu u članu 94 tač. 3 po kojem je ukinuta penzija svima onima, koji su najveći siromasi, te su svoju penziju pošteno zaslužili u državnoj i samoupravnoj službi. Ovaj je član obični grabež, jer najkraćim putem oduzima službenicima ono, što su teško i po svim zakonima zaslužili i baca ih u bedu i stradanje. Ovako se zakonodavstvo ne može vršiti i krajnje je vreme, da se ovakvim načinom prestane. Pozivam Ministra finansija da ovaj član ukine sa odgovarajućim amandmanom ili da ga nadopuni s propisom koji neće dozvoljavati nikakve krivice. Kod pojedinih slučajeva došlo je do velikih nepravdi tako da je tu nužna jedna remedura.

Moram spomenuti zadnju Uredbu o povišenju plata državnih službenika, i da naglasim, da je ta Uredba proizvela veće nezadovoljstvo među državnim službenicima, jer nije rešila njihovo bedno stanje. To je povišenje tako neznatno u doba skupoće, da je time samo bačen pesak u oči, i ne može nikoga da pomogne. Potrebna je potpuna revizija plata naših državnih činovnika i revizija opšteg stanja naših državnih činovnika. Ja mislim da bi se tako došlo do pozitivnih rezultata, nego da se na ovakav način daju povišice od 50 do 100 dinara mesečno.

Imamo, gospodo, još jedno pitanje koje je neobično važno u našoj državi, a to je besposlica naše inteligencije. Mladi ljudi, koji završavaju svoje studije ne znaju kuda će. Mladi učitelji, učiteljice, mladi profesori i profesorice, puni ideala, puni oduševljenja za rad čekaju da dobiju službu, jer moraju da izdržavaju svoju porodicu, koja ih je u teškim prilikama kao studente izdržavala. Ali ti ljudi ne mogu da dobiju službu, ne zbog toga što nema službe, nego zbog toga, jer nemamo nikakvog sistema u našem radu, jer nema naša uprava nikakvog sistema, jer se sve ostavlja od danas za sutra. (Povici sa levice: Tako je!) Gospodo, ako pogledamo na ovu besposlenu našu inteligenciju, nije ništa čudnovato ako većina tih koji su tri, četiri, pet i šest godina bez posla kreće u levo. Kuda će nego u levo kada nema ništa da jede, kada nema da izdržava majku, sestre i braću! Gospodo, to je jedno pitanje savesti naših odgovornih organa, koji moraju misliti jedanput na to pitanje, koje treba jedanput da se uredi i da se stvori jedan sistem u našoj upravi. Ja ću vam navesti samonekoliko cifara iz Dravske banovine. U Dravskoj banovini u osnovnim školama ima 1150 razreda, a 150 učiteljskih mesta je prazno, a mi imamo nešto oko 160 naših učitelja koji su bez službe i koji već godinama čekaju na službu. Ako ove brojke ne govore da tu nema sistema, ja ću vas upozoriti da je poslednjih dana zatvorena jedna škola na našoj austriskoj granici samo zbog toga, jer je oboleo učitelj a mi imamo na stotine besposlenih učitelja i ne može da se postavi drugi, jer se radi bezglavo i bez sistema, a uz to treba dodati da se ta škola nalazi na našoj granici. Ako uzmemo opet naše srednje škole u Savskoj banovini, vidimo, da je 1936/37 godine bilo prepuno 52 razreda i da je bilo 95 razreda u srednjim školama u našoj banovini, a imalo je profesora koji su imali 382 sata nedeljnih previše časova nego, što je propisano, imaju prepune razrede u pojedinim školama, i onda možete misliti kakav je rezultat. Međutim, imamo toliko i toliko besposlenih profesora, koji čekaju na službu, a ne primaju se u službu, jer treba da se postavi toliko i toliko žandarma i policajaca. Mi vidimo, da se naš budžet povećava za 6.000 novih činovnika, a međutim, veliki je broj žandarma i policajaca. Gospodo, kad bi se rešilo ovo pitanje besposlenih, ja mislim da bi to bilo dosta pametno i dobro za državu, nego da se toliko broj žandarma i policajaca postavi. Imamo nebrojeno pritužbi u činovničkim stvarima i krajnje bi vreme bilo, da se to pitanje već jedanput reši. Naročito bi bilo potrebno da se osnuje naročiti referat u Ministarstvu finansija sa stručnim referentima, gde bi se rešavala sva ova pitanja s jedinstvenog vidika, a ne po uputama pojedinih Ministara, odnosno pojedinih referenata, koji nemaju ni pogleda o čitavoj materiji. Kao što sam malo pre kazao što je zakon iz 1923 godine činovništvu dao, uzeo je zakon iz 1931 godine, a uzela su mu još druga naredjenja iz Finansijskog zakona, i zbog toga bi bilo jedanput već potpuno konačno vreme, da se to pitanje reši jednim jedinstvenim zakonom.

Konačno, gospodo, moram još da podnesem jedan protest o političkim prilikama u Dravskoj banovini, gde se goni sve što nije danas uz vladu ili što nije uz klerikalce. Proganjaju se svi, i pojedinci i društva. Raspuštaju se nacionalna društva; raspuštaju se sve moguće organizacije, koje nemaju nikakve veze sa politikom, koje rade nacionalno, i tera se naša omladina na ovakav način potpuno u levo. (Glasovi sa levice: Sramota!)

Gospodo, moram da protestiram protiv ovakvog rada. Nikako to nije u interesu države, ni u interesu naroda. Krajnje je vreme, da se prestane s tim, da se uvede jedanput pravda u državi i da se poštuje zakon. Sve naše zborove i sve naše korake tamo u Dravskoj banovini sledi policija. Za svaki korak raspuštaju se zborovi, ne dozvoljavaju nam se zborovi i tera se naš narod tako da se svaki, koji učestvuje na jednom zboru, kažnjavava sa 500 do 1.000 dinara. Ja mislim da to nije nikako u interesu države i krajnje je vreme da se prestane s tim.

Ja nemam poverenja u Vladu i izjavljujem da ću glasati protiv proračuna. (Pljeskanje na levice).

Potpredsednik Jevrem Tomić: Reč ima narodni poslanik g. Mita Dimitrijević.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, ако би се хтело поредити са чиме садашња Влада, она би се најбоље могла поредити с једним тркачем, који на свакој препони падне, падне заједно и јахач и коњ. Досад је ова Влада три пута пала, три пут се стрпоштала, и сваки пут кад падне на препонама, увек нађе другог коња и продужи да пада и даље на другој препони. (Смех на левици). Господо, последњи је пад овога јахача, коња и јахача, на катастрофалној конкордатској препони. Јер, на овој последњој препони пао је и коњ и јахач и нисмо га ми оборили него народ те се је показало да је наше гледиште, наше мишљење, наше страховање било оправдано, али Влада о томе није водила рачуна него иде даље. Дошао је народ, дошао је гнев народни, дошло је са сваке стране узбуђење, Министри, где год су се нашли, наишли су на један протест народа, на један врло јак протест народа. На тој препони Влада је капитулирала.

Господо, радикална заједница, Југословенска радикална заједница била је један леп идеал... (Повици са деснице: И сад је!) Југословенска радикална заједница била је идеал када се духовно и политички стварала у опозицији, и када је под дејством једног великог моралног ауторитета изражена била кроз традиције радикалне странке и тиме добила моралну превагу, и одмах после избора дошла на управу земље, и то дејством једног стварног наследника Николе Пашића, дејством једног заиста честитог и правог радикалца г. Аце Станојевића, који је на традицијама радикалне странке скупио и здружио и др. Корошца и др. Спаху. То је било, заиста, сјајно доба Југословенске радикалне заједнице, њено свитање, тако да кажем, њена најсветлија атмосфера.

Господо, када би хтео г. Председник Владе сам у себи без икога мало да промишља о том почетку ЈРЗ, ја мислим да би се у његовој души породила носталгија за том светлом и чистом атмосфером првих дана Југословенске радикалне заједнице, у слози и у друштву са својим друговима из Главног одбора на челу са г. Ацом Станојевићем. Тада се означавало да је долазак његов на управу земље, како је и сам говорио, обнављање нормалног живота и враћање демократији, стварање споразума и отварање новог пута за излаз из једног тешког догађајног стања. Може г. Милан Стојадиновић бити поносом својом става на форуму Мусолини, може се пријатно сетити свечаности у Берлину, али ипак у његовој души мора да је остала жалост, ако има осећаја,

за светле успомене оне атмосфере коју је првих месец два дана имао док односе са својим друговима није он сам прекинуо. Господо, ко је крив што је тај прекинут? До тога је морало доћи, јер је прекинут и сам начин, дух и смисао како се повела даље политика. Ми врло добро знамо да је долазак Владе Милана Стојадиновића био наговештај враћања демократији, нормалном животу, а враћање демократији и нормалном животу могло је бити једино на бази нових избора, а претходно на доношењу нових политичких закона о изборима народних посланика, о слободној штампи и закону о удружењима и зборовима, зашта је по првом пројекту, добио сва овлашћења од Скупштине. Ова Скупштина имала је да иде, и да дође друга изабрана слободном вољом народа и тајним гласањем. До тога се није дошло. То се није хтело. Промењен је правац. И то је све заједно довело до раскида г. Милана Стојадиновића са његовим друговима и са Главним одбором Радикалне странке. Уместо здраве и нове оријентације, остало се на старом, на чему смо још увек. И у томе је цело зло. И зато је дошло до серија апсурдности. Прво у Скупштини, па у целој политици. Од 303 Јевтићевих посланика стварао је своју већину г. Стојадиновић. И тако из једне апсурдности ишло се преко других, и ми целу ову владавину за ове две године имамо само изражену у низу апсурдности, такве апсурдности, да су се оне и ова политичка ситуација могле одржати благодарећи само томе што у нашој земљи нема правог парламентаризма.

Господин Претседник Народне скупштине, који по неки пут бива врло искрен, рече пре неки дан, да има министара, који су за парламентаризам, а има министара, који нису за парламентаризам. Мало је чудно, да у једној влади може бити министара и „за“ и „против“ у питању парламентаризма. Али свакако највећи је део и сви заједно су против парламентаризма. А зашто су против? Зато, што би парламентаризам за ову Владу била препона, коју она већ неколико пута не би могла да прескочи, него би пред том препонам пали у самој Скупштини, како у парламентарним државама и падају владе.

Господо, ако би хтели да говоримо о питању наше унутрашње политике, ми би морали да говоримо о безброј питања, а буџетска начелна дебата отвара сва та питања. Али пре него што бих о томе говорио, ја морам да кажем једну тешку ствар. А то је, да уместо стварне Радикалне заједнице, која би окупила све радикале, ми имамо свуда фрагментне разједињености. Настала је пуна разбијеност на све стране, настало је дробљење радикалне снаге. И, господо, ми сада морамо са болом признати, да и српски народ због тога несрећног цепања радикала, доживљује своју поцепаност. Поједине радикалне групе, или личности, заграбе нешто, покоје парче власти, и цепа се од своје матице, од свог Главног одбора, и због тога ципања у радикалној странци и сам српски народ, који је највећим делом радикал, цепа се, разбија и дроби.

Једна благодарна би била дужност покушај да се прикупљањем радикала почне са стварањем споразума међу Србима. А то се да учинити скупљањем и сабирањем нас самих радикала свих скупа на једном фронту. И у том случају враћена би била у политички живот она жива снага и она жива традиција и српска државотворна сила, која је увек

била изражена кроз радикалну странку. (Гласови на десници: Шта да радимо са демократима? — Хоће Мита да поцепла Радикалну заједницу! — Смех на десници.)

Господо, са збирањем радикалне странке врши се један општи процес, а то је да се саберу и све друге странке. Јер Радикална странке не овде него на оној страни, где стоје праве радикалне традиције, она је тамо у апсолутној дружби и вези са демократима у истим правим традицијама. (Гласови на левици: Тако је!) И према томе није никаква опасност од сабирања једне странке у Удруженој опозицији, кад су они ту сви на једној бази, него се тим самим поставља дужност да се саберу на једном фронту све праве странке које имају корена у народу. Ту они претстављају народну политичку заједницу у најбољем смислу, и то је на једном народном делу права и чиста страна радикала, чиста страна демократа и земљорадника. (Гласови на левици: Тако је!) У томе је, господо, политичка и морална снага Удружене опозиције. То претставља ону живу силу, која иако сада не долази у јавности до изражаја, благодарећи цензури, она има изражаја у народу и у омладини кроз оне трајне димаре правог политичког живота и политичког струјања у широким масама будућег народног фронта. Јер, господо, да кажем отворено, владајућа Југословенска радикална заједница, ЈРЗ, то у ствари и није странка, ту се сабирају људи више од страха да се нешто не изгуби, какав је случај код чиновника, или је апетит да се нешто добије. Господо, о Југословенској националној странци нећу да говорим донде док не будем изазван. (Гласови: Говори, говори!) А ако већ хоћете, онда чујте.

Југословенска национална странка претставља једну политичку замисао о декретирању југословенске нације. Ова се замисао, одозго, као странка стварала од шестојануарског режима. Хтело се пошто пото од Срба, Хрвата, Словенаца да створе Југословени с уништењем народних имена и народних индивидуалитета. Другим речима, хтело се декретом, одозго, стварати и странка и југословенска нација. То се назвало народно југословенско јединство као да Срби, Хрвати и Словенци нису у овој држави уједињени. Али тако створену одозго Југословенску националну странку разбили су сами њени шефови. Ево како. Кад је дошла влада г. Богољуба Јевтића он је одбацио, приликом избора, Југословенску националну Странку, није јој допустио ни да кандидате постави, разјединио се од шефова и од Југословенске националне странке. Ја могу о том слободно говорити, јер се не плашим да може неко демантовати да сам имао благонаклоност владе г. Јевтића на изборима, већ изабран против његове воље и под најжешћим гоњењем полиције, у корист г. Воје Ђорђевића. То можете сви потврдити. Сетите се, господо, каква је онда била Јевтићева парола. Парола је била: Све што је било јуче, све је то старо. Значи све почиње од нас. То значи раскидање владе г. Јевтића са самом Југословенском националном странком и њеним шефовима. Па какав је био резултат? Резултат тога је био то да је цела Југословенска национална странка умртвљена била за изборе и није јој се допустило, ни да дође до изражаја на изборима. Господо, шта је даље било. Даље је било то да се у влади г. Јев-

тића конспирирало против њега од једног највиднијег члана у влади, од г. Петра Живковића па кад су један за другим обојица испали из владе, они обојица улазе у Југословенску националну странку, с којом су се они онако оштро обрачунали и један и други. Тако се једном уништавала и затим обнављала Југословенска национална странка, у којој сте још најискренији ви Хрвати у њој. Ја чујем сад и ваше протесте. Господо, видите, говорећи истину ја сам дошао у положај да имам и на левици и на десници сад противнике. Тежак положај, али је положај утолико часнији јер је истина по среди, а путем истине најбоље се иде.

Господо народни посланици, ја ћу на овом месту уместо серије питања из унутрашње политике прихватити само једно и најважније питање: Узећу га у анализу заједно са вама. А то је питање споразума, закљученог 8 октобра прошле год.

Господо, тај споразум, закључен 8 октобра, има универзалан карактер и сваки онај који би хтео да слуша са пажњом моје речи, уверавам вас, да ће имати по нешто добро да чује и научи. Господо, овде смо јутрос имали прилике да чујемо реч г. Веље Поповића. Говору Веље Поповића свакако ја сада испадам као нека врста опонента. Међутим, и без знања да ће он узети реч, пре мене, ја сам се одлучио да концентришем сав свој говор на питању споразума. Ви ћете ми дати за право, да у питању политике споразума имам нешто искуства и непосредног сазнања. Имам, може бити, за собом, у прошлости, и успеха у томе, као што сам, у доба када се овај споразум стварао са пок. Стјепаном Радићем, имао и својих противника. Говорећи, господо, о споразуму, ја ћу вам изложити извесна документа која нису била позната јавности и која ће овога пута бити у Народној скупштини први пут објављена. Ја ћу вам изложити извесна аутентична саопштења меродавних политичких личности, које су најнепосредније, свака у име своје групе, радиле на закључењу споразума од 8 октобра прошле године. Господо, ући у природу, у смисао, и у дух политике споразума, то не могу они људи који имају уско схватање о нацији и држави на бази шовинизма. А сваки који има шире схватање о томе и о демократији може лакше да уђе у смисао политике споразума. Само са ширим и демократским схватањима о нацији и држави, може се разумети идеја и политика споразума. И ко тако гледа на народ и државу неће, као што је то јутрос рекао г. Веља Поповић, сматрати споразум између Срба и Хрвата да је то уништење државе и државног јединства, него, напротив, сматраће да је споразум наш с Хрватима данас једино спасење, нарочито у ово време кад се налазимо у тешком политичком растројству, и када треба што пре вратити се једном нормалном животу и државе и народа. Верујем да ће ми се признати да сам у питању споразума са Хрватима још од раније, најнепосредније и увек, био обавештен и да је у прошлости, за живота Блаженопочившега Краља Александра, моја улога у томе питању била доста активна и видна. Мојим мишљењима о раду на споразуму и о подражавању споразума поклањала се у то време пажња како са највишег места, тако и од покојног Степана Радића и од Хрвата. (Граја. — *Др. Милован Грба*: Али говори нам о садашњем споразуму!)

Ја видим да сте нестрпљиви и одмах ћу да вас задовољим, и да вам одмах кажем, да ми је баш

тежња и намера да говорим о данашњем споразуму и баш на томе хоћу и да развијем пред вас сву своју тезу.

Господо, говорећи о споразуму са Хрватима, о овоме који је закључен 8 октобра прошле године, ја се и овога пута пред Народном скупштином инспиришем и руководим уверењем да и сада као и раније, вршим своју дужност, један озбиљан задатак према слози и јединству народа, на чему су и темељи, снага и јединство ове земље, а не на декретима о принудном југословенству.

Свима је, господо народни посланици, познат текст споразума закључен између Удружене опозиције и Сељачко демократске коалиције и ја ћу одмах прићи анализи тога споразума.

Првом тачком тога споразума утврђује се и сам дух споразума. Он се заснива на принципу демократије а народни суверенитет сматра се „стожером сваке државне организације, а народ „извором сваке јавне власти.“

На тим принципима увек је стајала и развијала се наша држава а то је: народ је извор сваке јавне власти, а народни суверенитет је стожер сваке државне организације. То је у правој смислу демократски принцип који је у целини својој узет из основне идеје Радикалне странке у прошлости.

Даље се у споразуму тврди да је Устав од 28 јуна 1921 год. донесен без Хрвата. То је тачно. Затим се каже да је Устав од 1931 године не признавајући народни суверенитет у противности са основним демократским начелима. И то је тачно.

У тачци 3 каже се „да је неопходно да се уведу нови уставни поредак који би био заснован на начелима народне владавине и који би се остварио као заједничко дело Срба и Хрвата и Словенаца“. Није ли то истина, господо?

До тога момента, до увођења новог уставног поретка има да се прогласи „Привремени основни закон Југославије“ којим се у исто време Устав од 3 септембра 1931 године укида. (Граја и упадице из већине). Пазите шта у граји говорите да не дођете у противречност са вашим г. Претседником владе јер ћете чути мало доцније и његово мишљење о потреби споразума.

Питање се поставља: какав је и шта садржи тај „Основни закон“? Јавности није био досад познат овај „Основни закон“, нити је био досад објављен у штампи. (*Јосип Цветић*: И док је ове Владе објављен бити неће, у име слободе!) Ја ћу га на овом месту објавити. Прочитаћу га од тачке до тачке, а затим ћу га овде са вама заједно анализирати. Уверен сам да ћу успети да убедим сваког добронамернога да овај привремени основни закон значи само добитак за здраву и стварну заједницу и сарадњу Срба и Хрвата на добру народа. (Гласови: А где су Словенци?) Ја читам овде речи како су записане у томе основном закону јер је споразум створен између Срба и Хрвата. Бар то знате! Ја вас стога молим, господо, да изволите слушати па ћете видети да тај „Привремени основни закон“ претставља један најбоље и најсрећније нађен излаз за прелаз у ново стање правне демократије.

Тај основни закон вели ово:

„Чл. 1 — Краљевина Југославија је државна заједница Срба, Хрвата и Словенаца. Она је наследна, уставна и парламентарна монархија.

„Чл. 2 — У Краљевини Југославији влада Краљ Петар II из династије Карађорђево. Њега наслеђује његово мушко потомство по реду прворође-

ња.” (Јосип Цветић: Је ли то прилог фаркашистичком споразуму?) Ако желиш лојално и разумно да ме питаш, ја ћу ти рећи да није, него је то основни закон о коме је реч у споразуму закљученом 8 октобра прошле године.

Даље се каже:

„Краљ је врховни претставник државне заједнице Срба, Хрвата и Словенаца.

„Краљ је врховни заповедник војске.

„Краљева је личност неприкосновена”.

„Чл. 4 — Сви су грађани Југославије пред законом једнаки. Сви уживају подједнако заштиту власти. Не признају се ни племства, ни титуле, нити каква преимућства по рођењу.

„Лична слобода грађана Југославије зајемчена је. Нико не може бити узет на одговор нити притворен нити ма од кога лишен слободе осим у случајевима које је закон предвидео. Стан је неповредан, сем у случајевима које је закон предвидео и на начин како је закон предвидео. Неповредна је тајна писама, телефонских и телеграфских саопштења, осим у случају кривичне истраге и рата.

„Свакоме југословенскоме грађанину слободно је изразити своје мишљење путем речи, живе или писане, сликом и другим средствима.

„Грађани Југославије имају право удруживања, збора и договора.

„Слобода вере и савести зајемчена је.

„Чл. 5 — Велика Народна скупштина донеће уставне законе о унутрашњем уређењу земље. За сваки уставни закон, да би као такав важио, мора гласати у Великој Народној скупштини већина Срба, већина Хрвата и већина Словенаца, народних посланика Велике Народне скупштине. (Др. Милован Грба: Је ли у три сале или у једној?) Ја сам овде свима казао да немам никакве друге тежње него да озбиљно говорим о једној озбиљној ствари, а Ви, господине Грба, ако имате што противу тога да кажете, имаћете моју пажњу на расположењу, али нећете у томе успети ако добацујете на један начин који је тако видно на Вашу штету. Ја сам казао свима мојим друговима да ћу заједно са вама анализирати споразум од 8 октобра прошле године и знајте добићете одмах одговор на све злонамерне критике и нападе против споразума досад изречене. Ако Вам је пак стало, господине Грба, само до тога да правите упадице, онда се чувајте, јер на те упадице могу да Вам одговорим једном таквом упадицом да ћете се окренути и занемити. Али то још не чиним јер имам жаленење за Вас. (Граја и смех). У исто време, Господине Претседниче, апелујем на озбиљност Вашег положаја и надам се да ћете учинити да се дозове памети и г. Грба, ако му то није немогуће.

Potpredsednik Jevrem Tomić: Опоминјем gospođu да не упадају у реџ, а gospodina govornika такође molim да се не осврће на упадице.

Мита Димитријевић (наставља): И последњи став у члану 5 гласи:

„Велику Народну скупштину чине посланици изабрани општим, тајним непосредним и једнаким гласањем”.

То је све.

Основни закон, или привремени устав, ето ово садржи.

Господо, приступимо сада анализи.

Прво се поставља ово питање: Шта ће бити ако се не сложе да се не промени данашње стање. (Милан Петковић: То је од великог интереса.) Шта ће бити ако не дође до споразума. На то је најбоље одговорио сам др. Мачек. Он је рекао: „Докле се год у Скупштини не постигне сагласност о једном бољем, практичнијем и кориснијем уређењу, остаје данашње стање, остају данашње бановине”.

Према томе земља ни једног тренутка не остаје без Устава. У случају да се не постигне споразум о унутрашњој подели и унутрашњем уређењу, остаје и даље овај основни закон са садашњим уређењем и системом бановина и тај се систем, понављам, господо, може изменити вољом већине Срба у парламенту и пуној сагласности са Круном. Шта боље и шта више тражите од др. Мачека? (Др. Милован Грба: А ако то Хрвати неће?) Ако то Хрвати неће, онда остаје овај основни закон.

Ја вас, господо, опомињем, као што сам у своје време опомињао и Владу и све вас када је био конкордат, да се не нагли са конкордатом. Рекао сам: Господине Претседниче Краљевске владе, немојте наглити, него тражите споразум са српском православном црквом, учините прво да се дође до верског мира у земљи и онда тек мислите шта даље да се ради са конкордатом. Господо, немојте дозволити да вас догађаји и у овом питању о споразуму, као и конкордату, не демантирају, и то нарочито ви тамо хрватски националисти и српски шовинисти! (Показује на левицу. — Смех на десници.)

У сваком случају, погледајмо шта се добива и шта је несумњиво да се добија? Добија се др. Мачек у Краљевској влади. (Узвик са леве: Врло важно!) За вас је све врло важно, а то свакако нешто значи: др. Мачек у Краљевској влади. То врло много значи, јер је несумњиво, да је др. Мачек неоспорни вођа свега хрватског народа, да је г. Др. Мачек достојан да буде примљен од Кнеза Намесника у неколико аудијенција. Ако све то за вас није важно, онда није ништа важно. (Узвици са леве: Немојте да подмећете!)

Споразумом добијају се, дакле, хрватски посланици у Народној скупштини да овде, после десет година отсуности, у миру и слози, раде на доношењу Устава, заједно и са Србима и са Хрватима, Устава који ће бити свенародни Устав и Хрвата и Срба и Словенаца.

А шта се замера? Замера се што се овим основним законом укида данашњи Устав.

Нећу се упуштати у тумачење да ли данашњи Устав има свој правни основ зато што је октроисан, или га нема. Али мислим, да је онај, који га је дао, да би, кад би му пришли Хрвати и добронамерно рекли: „И ми се осећамо равноправним грађанима и желимо да учествујемо први пут у изградњи уставног уређења”, да би он први казао: „Изволите да радимо заједно у пуној сагласности и споразуму, а без обзира на форму, како ће се почети заједнички рад: да ли на основу данашњег Устава или на основу овог основног закона”.

Господо, ја сам у више прилика могао лично констатовати духовну одлучност Блаженопочившег Краља Александра, кадгод се радило о споразуму са пок. Стјепаном Радићем. Ја сам имао прилике да видим често и отпор покојног Краља, кад-

год се ишло за тим да се споразум разним интригама поруши, народни споразум који је једва створен. Сећам се једне оставке владе г. Узуновића, кад се ишло у интригама дотле, да је се тврдило да Радић приликом доласка чехословачких парламентарца негира у Хрватској сувереност Краља. И оставка је пала на томе питању, боље рећи на тој интризи. Ја знам какве су све изношене денунцијације против пок. Стјепана Радића. А вама не може бити непознато да се још теже денунцијације доносе сад и против др. Мачка? Ја ћу да вас потсетим из прошлог говора г. Веље Поповића кад је, као тадашњи Министар унутрашњих послова рекао да су му стизали гласови да ће др. Мачек одмах после избора објавити проглас о оцепљењу Хрватске, да је Италија обећала самосталној Хрватској Ријеку, Трст и Полу, да Мачек ову акцију помажу неке стране силе да Америка даје новац за оцепљење Хрватске и да ће доћи за то, на позив г. Мачка, контрола из иностранства итд. Ја сам имао прилике за времена пок. Стјепана Радића, да побијем на највишем месту кишу таквих недостојних денунцијација против Радића и Хрвата. А имао сам прилике и да видим, како се поносито држи пок. Стјепан Радић према свима тим интригама. Али све те клевете против Радића биле су слабе да разбију компактност Хрватске сељачке странке. Ја сам увек тврдио да је Стјепан Радић за Круну представљао најачу политичку личност. И сада обасипа се г. др. Мачек свима денунцијацијама и сад се чини оно исто што се чинило са покојним Радићем који је, рањен, на болесничкој постељи, у ширини своје душе, са хришћанским опроштајем, изговорио велике речи: „Краљ и народ”.

Да се вратим даљој анализи. Поводом напада на споразум, каже се и то: да би доношење овога основнога закона представљало опет неки државни удар.

Док може бити речи о форми, не може бити речи о суштини, а то је, да овај Основни закон предлаже Круни сам народ, и важи од онога момента, кад га Круна санкционише. Ви ћете рећи да овај Основни закон није ушао у текст споразума од 8 октобра. Аутентично објашњење, које ћу вам сад дати о томе зашто није основни закон ушао у сам споразум, потврдиће јасно и снажно највиши степен помирљивости и добре воље, коју су Срби и Хрвати, нарочито др. Мачек унели и уносе у цео овај посао. И др. Мачек и сви потписници и сарадници на овоме споразуму, сложено су прихватили мисао да се овај основни закон поднесе прво Кнезу Намеснику и осталим Намесницима, да би се он коначно утврдио, у пуној сагласности са Круном. Стало се на гледиште да су у овај основни закон потписници његови ставили оно што чини темеље наше монархије, т.ј. Југославију, монархију, династију, Краља Петра II, политичка права грађана и оно све што сам вам прочитао. И др. Мачек и сви потписници и сарадници сложено су прихватили мисао да се споразум прво поднесе Кнезу Намеснику и осталим Намесницима да би се добила сагласност са њима. Текст тога Основнога закона новог није унет у споразум због тога што се хтело да прво Круна, као други Уставни фактор, да своју одлучну реч да ово или оно што нађе за сходно промени или да унесе нешто што тамо није речено. Ево зашто Основни закон није ушао у текст споразума. И при

свем том каже се да је доношење Основнога закона државни удар. Ја знам мишљење г. Корошца и г. Спахе па и г. Стојадиновића. Нико од њих ни г. Стојадиновић, ни г. Корошец ни г. Др. Спахо није закукао за Видовданским Уставом кад је био укинут, који је, истина без Хрвата, ипак донет вољом народа у Уставотворној скупштини. А сад сматрају државним ударом мењање овог Устава од 1931 године. А знамо да је г. др. Корошец изашао из владе пред доношењем тог Устава са којим се није хтео солидарисати. Тада је из шестојануарске владе прешао у опозицију, па је против стања под овим уставом изишао и са својим познатим пунктацијама, па чак жртвовао се и дотле да је дошао до интернирања. Шта је сад од тог г. др. Корошца? Зашто је променио своје мишљење у погледу Устава од 1931 године. О томе би нам могао нешто рећи и наш стари посланички друг г. Илија Михајловић. (Илија Михајловић: Господин Корошец није напустио владу када је хтео да се прави Устав, него много раније!) Дакле, ипак под страхом од солидарисања у свему томе. (Граја).

Potpretsednik Jevrem Tomić: Molim Vas da nastavite svoj govor, a gospodu molim da ne upadaju u reč.

Мита Димитријевић (наставља): Господо, ми знамо да је и улога г. др. Милана Стојадиновића била такође у томе да се дође до једног споразума са Хрватима. А већ г. др. Спахо делио је сва мишљења са г. др. Мачеком, па и у питању споразума до краја.

Али да сад наставим онде где сам мало пре стао.

Понављам, у питању Основног закона Круна ће имати да каже, као други уставни фактор у држави, своју одлучујућу реч да ово или оно не уђе како је тамо речено или да уђе нешто што тамо није речено. Све то је у тежњи да се мирно и у пуној сагласности с Круном ово питање реши, без икаквих потреса у земљи.

Ја се сада питам, пошто знам да је све ово текло овако, који је тај, или који су ти, који су спречили да се са највишег места учини оно што је било најнормалније и најздравије у овом послу. Ко је онемогућио да се ту не дође до разговора, да потписници овог споразума не буду примљени и да се с њима утврди база за заједнички рад. После објашњења са потписницима овог споразума, могло се узети ово или оно становиште, али ми се чини да је Влада прекорачила своје дужности и по овом данашњем Уставу и своју дужност према земљи и народу, кад се овом договору, да кажем блаже, разговору шефова са Круном онако јако одупрло.

Познато ми је на пример да, када је објављен споразум, када је цензура изволела одобрити штампање текста споразума, да су потписници споразума дали опширне изјаве, са својим потписима за новине, за јавност, где би се по свој прилици видело све ово о чему данас говорим, дух и смисао споразума, а нарочито, како сам уверен, дух помирљивости и добре воље коју је уложио др. Мачек и остали потписници у сав овај посао. Све те изјаве цензура је забранила од почетка до краја, а на против допустила је нападе преко званичне партиске штампе, преко „Самоуправе” и „Времена”.

Познато нам је како је наређивано општинама да се доносе резолуције против споразума и како се све то сервирало на највишем месту као мишљење народа. А сви ми знамо, а и ви у Влади знате, да сте ви са тим изјавама општинских одбора против Споразума морали на крају престати, јер су се сами ваши људи томе одупрли, као што је случај са општинама у Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву, Крушевцу и другим местима. Било је међу тим резолуцијама и таквих где је текст поднесен од средског начелника претседнику општине био примљен чак и без сазива општинских одбора.

Ово је стварно подизање вештачке магле да се спречи да се види у питању споразума право расположење у народу.

Док је овакво стварање вештачке магле, и док је преко цензуре чињено све да се не чује мишљење народа, дотле су сви наши пријатељи на страни, где је штампа слободна, и у Француској, и у Енглеској, и у Америци, да не помињем Чехословачку, најтоплије поздравили овај споразум и сви су били сложни у томе да је овим споразумом за увек онемогућена игра наших непријатеља са сепаратизмом хрватским.

Обраћам вам пажњу, господо, да је споразум топло поздравио сам Черчил, а Черчил је видна личност у парламенту енглеском, и то у неколико чланака који су објављени били у целој светској штампи осим у нашој, где је то цензура спречила. Споразум само појачава снагу и дух наше државе.

Наша се држава у споразуму назива Југославијом а раније се Југославија као име наше државе није тако помињала у хрватској јавности. И сада кад др. Мачек у Споразуму потписује сам реч Југославија, сада се спречава да се споразум доврши на бази Југославије, на бази јединства. Ви можете рећи да нашој земљи није било потребно изречно признање др. Мачека о Југославији, да др. Мачек, хтео не хтео, мора признати Југославију, јер је ова земља једна чињеница. То је факт. Али су, господо, две разне ствари: да ли грађани ове земље искрено и свом душом признају ову земљу, ову државу, или је само трпе. Свакако ћете се са мном сложити да је ово прво признање искрено и боље. Рекло се да је овај споразум такав да разбија јединство народа. Нигде се, господо, то из споразума не да извести, ни закључити. Нити се овим споразумом разбија народно јединство. Али има нешто друго и то се мора признати. Хрвати се осећају расно као народ, осећају своју националну индивидуалност, као што то и ми Срби осећамо. И то је природно. То се не да угушити. И безумно је то чинити, и безумно и злочин то би било. Напротив, и задатак је баш Срба и Хрвата да се ова два национална осећања напоредо развијају и да се стопе интимно, не декретом, већ оном интимном снагом духовне везе, да се та два национална осећања хрватско и српско стопе у једно национално осећање. А тај се задатак баш изводи овим споразумом. Овим се споразумом поставља здрава и позитивна база за стварање једне велике нације, јер нам је историја показала да нема државе где се није створило и заједнички национални осећај, кад су људи интимно везани за државу. Сви видимо да се декретом не може командовати људским осећањима и људској природи. То се није могло створити досадашњим радом. Видели смо у почетку живота уједињене наше државе рад г.

Прибићевића, који је хтео једним крутим догматизмом да каже да нема Срба, да нема Хрвата и да има само Југословена. Тако је пок. Прибићевић чинио док се сам није убедио да то није ни здраво ни корисно, а нити могућно. Приближивши се Стјепану Радићу стварањем Сељачке демократске коалиције, пок. Прибићевић оборио је о том сам своју заблуду. Националне индивидуалности Срба и Хрвата не сметају духовном јединству. Напротив, као две изворне снаге јачају тај дух у истој културној и у заједничкој националној еволуцији, у еволуцији слободној, а не декретованој и насилничкој. То и сељаци у Србији и у Хрватској боље разумеју него сви крути унитаристи, који узимају ово име, да би све друге обележили сепаратистима.

И шестојануарски режим засновао се, у овом погледу, на тај исти крути догматизам народног јединства, по којем нема ни Срба, ни Хрвата, ни Словенаца, као да они својим националним именима могу преко ноћи нестати и под декретом ишчезнути. Ти политичари шестојануарског декретованог народног јединства заборавили су и заборављају да је у једној својој речи, на неколико дана после образовања шестојануарске владе, сам Блаженопочивши Краљ Александар рекао: „Срби ће остати Срби, Хрвати ће и даље бити Хрвати, а Словенци неће престати бити Словенци, а сви скупа биће поносни да су Југословени”.

У држави Краљевине Југославије, са др. Мачеком и Хрватима у влади, заједно с њиховим посланицима у Парламенту, ствараће се неминовно, по природи ствари, један заједнички национални осећај српско-хрватски, или југословенски ако хоћете, без поништења националне индивидуалности, и то ће бити стварни, духовно јединствен национални осећај као израз и као реална гаранција нашег државног јединства. Тим путем иде еволуција, јер сви видимо да се декретом не може командовати људским осећањима и људској природи.

У души нашега народа и српског и хрватског тамо где они живе заједно има свих услова за ово јединство. Господо, овако је говорио велики вођ Хрвата пок. Радић подвлачећи духовно јединство. Тако ми је говорио и један наш Србин у Загребу, интелектуалац највишег степена, универзитетски професор и претседник Академије наука г. др. Гаџра Манојловић: „Било је некада страшно време између Срба и Хрвата. Чупани су крстови са пробова и паљени, није било дана без међусобног убијања. Тако је било све докле се није дошло до свести да сва та мржња и крв међу Србима и Хрватима служи туђину, служи Мађарима. У таквој свести створена је српско-хрватска коалиција, која је спремила духовно Србе и Хрвате у аустроугарској монархији за уједињење и јединство данас у једној држави. Зар те свести може бити мање кад смо у једној држави. Никако! Заблуде, које и политички дејствују, и сувише су слабе да што промене у томе”.

Господо, у нападима на споразум спомиње се и још једна замерка — „федерација” и каже се да споразум води растурању државе. На то могу ово рећи: Хоће ли бити федерална ова држава или не, то зависи од Срба, јер се без њихова пристанка не може створити федеративна држава. Ако се пак Срби у Великој Скупштини увере да место бановина може доћи какав други систем који би био још кориснији за земљу и народ, и ако већина Срба то прихвати, пошто се увери да је такав

систем бољи, шта ко може имати против тога? Ако се Срби пак не увере у својој већини да ће који други систем бити бољи од овога који имамо, онда остају бановине, остаје овај данашњи систем.

Сад, на крају, дозволите ми да кажем неколико речи и о томе да ли Уставотворна скупштина — како тврде противници споразума — претставља какву опасност? Ја сматрам да не претставља никакву, јер док се нормалним путем у парламенту и путем сагласности с Круном не измени садашњи систем, све остаје по старом и остаје садашњи систем бановина, остаје овај данашњи систем, али са новим духом, са слогом Срба и Хрвата, са здравом њиховом сарадњом, са демократијом и нормалним политичким животом, што је све немогуће без поштеног споразума Срба и Хрвата, какав је заиста, овај између Удружене опозиције и Сељачко-демократске коалиције, закључен 8 октобра прошле године.

И г. др. Милан Стојадиновић, Претседник владе, на збору у Београду, нападајући донекле споразум, приказује опасност од Уставотворне скупштине, што пре састанка те скупштине није одлучено питање о унутрашњем уређењу државе. Господин Стојадиновић плаши се да се на Уставотворној скупштини у преговарању неће постићи споразум о унутрашњем уређењу па пита: шта ће се онда радити?! Као одговор на ово његово питање, и на његово страховање може се ово рећи: Пре свега ничим није доказано да се неће постићи сагласност, напротив, пре се може узети да ће доћи до сагласности, јер се мора тражити такво решење које ће прихватити већина Срба и већина Хрвата. Страховање господина др. Стојадиновића није у овом погледу основано кад се има у виду с друге стране Основни закон. Претпоставимо најзад, што је искључено, да се у питању унутрашњег уређења и не дође до сагласности код већине Срба или Хрвата, остаје у сваком случају у пуној снази и даље Основни закон који је у ствари Устав. Још као одговор Господину Претседнику Стојадиновићу може се рећи да и наша Уставотворна скупштина, прва, 1921 године није имала унапред утврђене одлуке о унутрашњем и сваком другом уређењу, па нико није презао од позива и састава Уставотворне скупштине. Господо, ми врло добро знамо, који смо пратили из близа ту политику, да је била настала велика тешкоћа како ће се доћи до Устава, па се ипак нашло решење да се дође до тога. Обавештен сам са најмеродавније стране да су на бази преговора и закључења овога споразума обележена извесна питања, питања као неоспорна и дискусија ће бити нормално оријентирана, тако да ће бити искључен сваки неспоразум, сваки потрес и свако изненађење. (Гласови са левице: То је ужасно комплицирано!) Комплицирано је за вас који немате ни духа ни смисла за реалност. Али признаћете ми то кроз кратко време да ја излажем овде једну велику истину, за коју ви нисте имали смисла, али и без вас и против вас она побеђује.

Господин др. Стојадиновић у осталим својим критикама не одбацује споразум, нити каже иједном речју да је споразум рђав, још мање каже да је штетан по државу и народ. То лично Господин Стојадиновић нити је рекао, нити је смео рећи у своме говору 24 октобра у Београду. Јер његова

прошлост до јуче, док је био у круговима опозиције, из које је и дошао на ово место, његове речи и мишљење о споразуму из те прошлости говоре сасвим друго, он се у томе сасвим слагао са својим дојучерашњим пријатељима, па шта више својим погледима ишао је и даље. (Гласови са левице: Он је онда другојачије мислио и говорио!) Ја ово наводим, да утврдим, да мишљења која се у политици имају, и кад су то умни људи, та се мишљења нити стичу брзо ни површно, па се не би требало ни брзо одбацити. Зато сматрам да на чистој идеолошкој основи г. Стојадиновић мора остати при старом и ранијем свом мишљењу о споразуму, бар у духу ако не у пракси, иако га сад, из других разлога мења. Ја се на критику споразума која је дошла од г. Бехмена и Крека нећу овде обазирати, јер о томе могу бити меродавне речи само др. Корошца и др. Спахе.

На крају да нагласим још нешто: Ово је први пут у нашој историји да Хрвати примају добром вољом Устав и да су готови да сарађују на њему. То је чињеница од особите политичке и историјске важности. Перспектива споразума разведрава, господо, будућност. Перспектива споразума обележава један здрав пут за излазак из ове данашње тешке ситуације, споразум је реална основа за здраву сарадњу Срба и Хрвата на свима државним пословима. Споразум је једини начин да се прекине данашње тешко, очајно и немогуће стање у нашој земљи. (Гласови са левице: Биће још горе са споразумом!) Ако се ви, господо, много радуете садашњем стању, онда се добро запитajte, ви баш који сте хрватски националисти, можете ли казати да је добро овако стање, кад на хрватској и на српској страни настаје оваква разједињеност. Ви не видите шуму, јер сте у шуми. (*Мирко Дошен*: Ми смо међу буквама и не видимо шуму!) Па ако сте међу буквама, останите и даље. Велика је погрешка, господо, што се са мало промишљања хоће да прикаже преко владине штампе, како су са споразумом капитулирали претставници наше Удружене опозиције пред др. Мачеком. Господо, исти је случај и с друге стране. И тамо Франковци и Клерикалци у Загребу нападају Мачека, да је и он капитулирао пред Србима, наводећи да су Срби по своме ауторитету крути централисти и да Срби у Скупштини никада неће пристати на који други систем осим на централистички и да ће према томе Основни закон, ако и дође, остати вечито на снази, а с тим и данашњи систем бановина. Они тако нападају г. др. Мачека наводећи, да је он потписао, да се без пристанка Срба не може мењати ништа у држави. Клерикалци и Франковци сматрају закључени споразум као најфаталнију подвалу учињену целој хрватској нацији. Тако је дакле, с наше стране а тако је исто и у Загребу с њихове стране. Изгледа да противници споразума с наше стране и Франковци са њихове стране на истој су линији. Јер сте ви српски а они хрватски франковци, уски шовинисти и једни и други.

Господо, у говору на једној вечери, на крају, господин Стојадиновић, одговарајући на здравицу др. Мажуранићу, рекао је ово: „После овога ми се можемо сада посветити са више пажње нашим унутрашњим проблемима. Бићу врло срећан“, — завршио је г. др. Стојадиновић — „ако бих могао да и најмање припомоћем да се реши оно,

што је код нас познато под именом хрватског питања, под именом споразума". Господо, оно што се зове хрватско питање то је споразум закључен између Удружене опозиције и др. Мачека у име Срба и Хрвата. Виктор Иго је казао: „Оно што ће бити, доћи ће с победом народа и убиће ово што се силом држи!". Тим речима велики француски песник објавио је победу демократије у Француској. (Граја: Шта је „ово"; а шта је „оно"?) Ово што ће бити — то је, знајте, споразум! Господо, видим да се буните више против истине, него против мене. Али ја вас уверавам да наговештавам једну велику истину. Ја знам да ви сви, с једне и с друге стране, осећате сву тежину положаја, у коме се налази наша земља.

Зар може неко помислити да ова дивна, ова наша красна Југославија, која претставља један букет најлепших изражаја народне душе; зар ова снага наше Југославије у којој се три вере збирају, свака са својим приносом, и свака једна другој дају понешто специфично најлепше своје; зар ова земља у којој имамо таквих спомена великог херојства; зар ова земља која задивљује свет прошлошћу својом и која својом снагом и својим положајем значи много и за други свет; зар неко може мислити да у овој нашој лепој Отаџбини нема животне снаге и морала да се, и поред свих оптужба и свих инсинуација, изађе из ове тешке ситуације у којој се све губи, а ништа не добија. Грешни свако који мисли да у нашој земљи нема снажних ауторитета који ће отворити овим споразумом већ нађени пут, пут у ведру и светлу будућност свих Срба, Хрвата и Словенаца.

Кад бисте дошли у ближи разговор са г. Мачеком, ја вас уверавам да би нашли у њему једну топлину, праву словенску душу, као и у пок. Стјепана Радића што је била, нашли бисте једну моралну чврстину, што је најбоља гаранција да га његове речи ангажују целог, видели би у њему човека пуна срца, пуна искрености, нашли би у њему правог вођу народног, и човека, који ни мало не би служио ове денуцијације којима се он тако подло и глупо обасипа.

Господо, сад се обраћам баш вама који носите одговорност, вама са деснице. Била је као и сад иста оваква прилика за време дискусије Конкордата. Ја сам вам и тада говорио: Ви носите одговорност, пазите се и чувајте се да вас догађаји не демантују. Сада вам опет велим: ви који носите одговорност, знајте, догађаји ће вас опет демантовати, споразум ће победити, али без вас и против вас! (Одобравање међу члановима Југословенског радикалног клуба). Истина увек побеђује заблуде ма како оне биле подржаване. А споразум је велика истина, а та је истина да нема добра, нема среће ни благостања у Југославији без народне слоге, без народног споразума, без заједничке сарадње Срба, Хрвата и Словенаца! (Бурно одобравање код чланова Југословенског радикалног клуба). И зато гласам против.

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Pavao Matić.

Pavao Matić: Gospodo narodni poslanici, mi smo dobili za zadaću da ovde pretresemo budžet za 1938/39 godinu, da ga pretresemo, da ga ocenimo i da ga kritikujemo i, na koncu, da ga i ozakonimo.

Čim uzmemo ovaj budžet u ruke i malo pregledamo cifre prihoda i rashoda odmah nam padne u oči ono veliko povećanje koje u ovom budžetu vidimo.

To veliko povećanje od milijarde 270 milijona dinara u samom jednom budžetu vanredno je veliko i osetno. I gospodin Ministar finansija trudio se u svome ekspozeu a trudio se i ovde u govoru svome da opravda ovo veliko povećanje, znajući da sa tim nanosi nove terete našem narodu i našoj zemlji.

Gospodo, to povećanje odnosilo se ne samo na državna privredna preduzeća, nego to povećanje u znatnoj meri opterećuje direktno sam narod, jer se povećavaju neposredni porezi za 220,500.000; posredni porezi, trošarine, takse, carine za 296,629.000. Prihodi monopola povećavaju se za 88,347.000.— Dakle jedno povećanje na neposredne poreze, posredne poreze i monopolima za punih 605,476.000.— dinara. (Jovan Zdravković: Ministar finansija kaže da nema opterećenja!)

Cifre jasno pokazuju. On se trudi, da dokaže, da to nije stvarno i faktično povećavanje tereta, jer da nisu podignute poreske stope, ali je stvarno i faktično povećanje tereta. Jer izvolite uzeti budžet državnih prihoda, pogledajte cifre kod neposrednih poreza, pogledajte kod monopolskih prihoda, pa ćete videti, da sam ovde cifre tačno citirao.

Gospodo, osim toga povećanja od 605,000.000 ima još i drugo povećanje od 664,000.000 dinara koje povećanje treba da donesu državna privreda i razni prihodi.

U tu državnu privredu računaju se prihodi koje dobija država od železnica, vozarinska taksa koju dobiva od poštanske takse, prihodi koji direktno ne terete narod — prihodi od rudarstva, šumarstva itd. Ali svakako je jedno opterećenje veće za čistu milijardu dinara prema prošlogodišnjem budžetu.

To je jedno ogromno opterećenje, koje još više pada u oči, ako se uzme u obzir, da se nacionalni prihod za godinu dana povećao samo za jednu milijardu 916 i po milijona dinara.

Dakle, to povećanje nacionalnih prihoda iznosi jednu milijardu 916 i po milijona, a povećanje budžeta jednu milijardu 270 milijona. Iz toga se vidi, da dve trećine nacionalnog prihoda, odmah uzima g. Ministar finansija za sebe, tj. za državni budžet. Drugu trećinu tih nacionalnih prihoda odneće banovinski i različiti samoupravni porezi. Tako da celo povećanje nacionalnih prihoda u ovoj godini za milijardu 916 milijona dinara neće doći u korist tih privrednika i nacionalne privrede, nego će samo doći u korist državnog i samoupravnih budžeta. Dakle, od bolje konjunktуре, koja se osetila u privredi, neće imati direktne koristi privrednik, jer mu sve uzima g. Ministar finansija, a uz Ministra finansija i samouprave.

Gospodo, tačno ovako stoji prema računu i prema budžetu koga nam je predložio g. Ministar finansija. Prema tome životni uslovi neće se moći poboljšati iako se popravila ekonomska konjunktura u našoj zemlji. Na taj način ne može doći jugoslovenski građanin nikad na zelenu granu, niti poboljšati životne uslove, niti doći do blagostanja. Ukoliko bi se mogli poboljšati uslovi životni naših građana usled bolje konjunktуре utoliko to smeta g. Ministar finansija, što, iako postoji višak prihoda koji privreda ima od bolje konjunktуре, odmah ga uzme za sebe. Uz Ministra finansija uzimju ga takode samouprave. G. Ministar finansija svojom finansiskom politikom odzima povećane prihode neposrednim porezima, taksama, trošarinom, monopolom, carinom i svime što je moguće u tu svrhu izmisliti. Iako g. Ministar finansija kaže da se ne povećavaju same poreske stope, — to je tačno, poreske stope su ostale iste — ali su

dažbine povećane, kao: neposredni porez trošarina, takse itd. Neki stavovi kod taksa i trošarine povećani su. Na primer trošarina na petroleum povećana je 1 dinar po kilogramu, takse za razne molbe povećane su za pet dinara. Dakle, povećanje postoji, a trebalo bi da se tereti narodu olakšaju, jer su oni preveliki i u mnogome sprečavaju da široke narodne mase dođu do nekoga blagostanja. Ta prilika da narod dođe do nekog blagostanja pružila se g. Ministru finansija i Kraljevskoj vladi sad kad se ekonomska konjunktura poboljšala. Međutim, nisu dozvolili da ono povećanje nacionalnog prihoda ostane privrednicima u džepu. G. Ministar finansija uzima dve trećine za sebe a jednu trećinu prepušta samoupravama.

Ja sam spomenuo u čemu su povećane takse i trošarine i sad još mogu reći da je nova vrsta poreze koja nema ime poreze a fakički je dažbina bačena na narod, a to su prihodi društva „Prizad“ koje je zaradilo sto miliona dinara prošle godine.

Gospodo narodni poslanici, na čiji račun je „Prizad“ zaradio tih sto miliona dinara. Ja mislim da je zaradio na račun seljačkog sveta, na račun poljoprivrednika koji su svoju robu izvezili u inostranstvo preko „Prizada“. Taj doprinos od sto miliona dinara to je namet na seljački svet koji „Prizad“ uzima za sebe kao čistu dobit. Gospodo, kako upotrebljava „Prizad“ taj dohodak od sto miliona dinara? Kažu „u opšte nacionalne svrhe“. Kažu da je podigao deset pušnica za šljive u Sremu, Mačvi i drugim šljivarskim krajevima. To je, gospodo, malenkost. „Prizad“ kani da gradi palatu u Beogradu, „Prizad“ daje dobre tantijeme svojim članovima, a narodu je dao svega deset pušnica.

To je jedna malenkost prema onoj zaradi koju „Prizad“ ima.

Gospodin Ministar finansija izvolio je istaći da poreske dažbine nisu povećane. Gospodo, pa zar socijalni porezi koje treba da uplaćuju i radnik i poslodavac, zar to nisu porezi koje treba da daje narodna privreda? Ti porezi su upravo još i teži, jer se strožije naplaćuju nego li oni porezi koje ubira Ministar finansija.

Uz ovo povećanje poreza ide, gospodo, i povećanje taksa, naročito sudskih taksa. Zar i te sudske takse nisu takode poreske dažbine? Gospodin Ministar finansija pravda to povećanje sudskih taksa time što su osnovani neki novi sudovi, okružni i sreski. Ja sam još u svome govoru kod diskusije Zakona o osnivanju sreskih i okružnih sudova spomenuo da ti okružni sudovi, neću reći svi, ali jedan deo, nije bio od preke potrebe narodu, jer su već postojali okružni sudovi u blizini tih mesta gde su sada osnovani, tako da osnivanje ovih novih sudova ponajčešće ide u korist partija ili nekoga člana vladine večne, a ne u korist naroda.

Gospodo, ove sudske takse inače su velike, a sada će biti još i veće, — bar tako izlazi iz onoga što nam je nagovestio Gospodin Ministar finansija.

Sa velikom emfazom ističe se da je snižena poreza na zemljarinu za jednu trećinu. Da rasmotrimo u koliko je to tačno, i da vidimo ko će od toga sniženja imati koristi. Kao što znate, gospodo, poreza je snižena samo na oranice, a na ostala zemljišta, na livade, na voćnjake, na vinograde, na šume i na pašnjake, kao i na ostale kulture, zemljišta poreza nije sada niža no što je ranija bila, nego je i sada na istoj visini. Budući da se oranice nalaze samo u nekim krajevima, kao na primer u Banatu, u Bačkoj, u Sremu,

u Mačvi i u još po nekim krajevima, dok u drugim, osobito planinskim krajevima, igraju oranice manju ulogu, gde su one zemljišta obično pete, šeste ili sedme klase, onda to sniženje na oranice tu se ništa neće ni osetiti. Ja mogu reći da se ovo sniženje poreze u Hrvatskom Zagorju ništa neće osetiti, jer glavno zemljište tamo su livade, u prvoj, drugoj ili u trećoj klasi. Tamo su livade vrlo dobre a tako isto i vinogradi i voćnjaci, visoko su klasirani kao bašte u okolini velike varoši, i na njima nema nikakvog sniženja nego to sniženje ide samo na oranice koje su tamo 5, 6, i 7 klase. To mora svaki znati, jer je poznato da veći deo onoga naroda tamo mora da kupuje žito da bi mogao da se prehrani kroz zimu i proleće. Radi toga to sniženje poreze, koje se toliko ističe nije fakično i stvarno. Ono je samo toliko da se ljudima zaslepe oči i da se u agitaciji može reći da je zemljarina snižena za jednu trećinu i ako to stvarno nije.

Gospodo, govoreći o zemljarini hteo bih još da spomenem jednu nepravednu stvar koja postoji baš kod određivanja poreza na zemljarinu. U Hrvatskom Zagorju koje je planinski kraj i gde su oranice slabe a livade dobre i vinogradi i voćnjaci, tu postoji još jedna anomalija. Tamo je zemljište klasirano i izračunat je čist katastralni prihod u zlatnim dinarima. Katastralni čist prihod obračunat je po jutru na 150, 250 i 300 dinara i to je, kao što rekoh računato u zlatnim dinarima. Međutim, gospodi u Ministarstvu finansija činio se premalen taj čist katastralni prihod pa šta su uradili? Učinilo im se da je to premala procena i da to povećaju umesto da pomnože sa deset koliki je fakički omjer između zlatnog i papirnog dinara, oni su uzeli kao koeficijent 25, 26 i 28. I to je učinjeno baš u planinskim srezovima Hrv. Zagorju kao što je Ivanec, Krapina, Pregradu, Kranjec itd. da ne nabrajam sve srezove u Hrvatskom Zagorju.

Ja sam g. Ministra finansija upozorio u Finansijskom odboru i upozoravam ga već nekoliko godina na tu anomaliju da se to ispravi, ali neće nikako da se do toga dode. Međutim, to bi se moglo i moralo ispraviti. Jer ako katastralni prihod po jutru od 250 dinara pomnožimo sa 25 to iznosi 5000, 6200 dinara itd. po jednom katastralnom jutru i po tome se odmerava porez 10% i dobije se kao rezultat da se na jedno katastralno jutro plaća 500, 600, 700 i 800 dinara poreze. Da li, gospodo, to može onaj seljak da podnese kome niti rodi dosta kruha niti dosta ruha na njegovom zemljištu, nego mora takoreći umjetnim načinom doći do toga da održava život sebi i svojoj porodici.

Dakle, o tome snižavanju poreza na zemljarinu, o tome olakšavanju poreza narodu ja ne vidim, objektivno govoreći, nikakav fakični efekat. To je samo tako izneto po novinama vladinim, koje moraju za svaki režim pisati, to su samo talambasi, pravljenje reklame, i to je samo jedno zamazivanje očiju svetu da svet bude samo zaslepljen iako u stvari tako nije. I ja, gospodo, ovde protivu ovakvoga odmeravanja poreza, pogotovu u Hrvatskom Zagorju, protivu ovakvog ustanovljenja koeficijenta na zemljarinu, moram ponova da protestujem. Protestovao sam i u Finansijskom odboru i mi članovi opozicije napustili smo sednicu u znak protesta, jer g. Ministar finansija nije hteo izići u susret da donese jednu pravednu meru u tome pogledu. Stoga smo izišli iz sednice, nismo hteli da učestvujemo pri konačnom glasanju iako smo za celo vreme sudelovali u radu Finansijskog odbora. Ja ponova apeliram

na g. Ministra finansija da ispravi tu nepravdu koja se čini narodu toga kraja.

Vi ste nesumnjivo, gospodo, čitali u novinama da je Pretsednik italijanske vlade g. Musolini odredio da se imaju dati 3 milijarde lira za poljoprivredu u Italiji za jačanje poljoprivredne povećane proizvodnje itd. Osim toga 3 milijarde lira za isušenje močvari, usavršavanje obrade zemlje, za seljački kredit i ostale institucije potrebne selu i seljaku. Medutim, gospodo, naša Vlada iz jednog budžeta od 12 milijardi dinara daje za selo i seljaka svega 146 miliona dinara a tih 146 miliona kako je razdeljeno, izvolite pogledati u budžetu Ministarstva poljoprivrede. Ako pogledate razdeobu u budžetu Ministarstva poljoprivrede vi ćete videti da je ta suma većinom raspodeljena na razne birokratske institucije od kojih imaju malo ili ni malo koristi seljak i selo, a osobito kada je g. Ministar poljoprivrede bio tako tensnograd da u našoj državi ne vidi ništa drugo izvan Dunavske banovine tako da iz ovoga budžeta glavnu korist vuku veliki posednici i neki imućniji seljaci a većina našega naroda ima male i gotovo nikakve koristi od toga budžeta Ministarstva poljoprivrede.

Kraljevska vlada misli time što je regulisala seljačke dugove — da li dobro ili zlo u to za sada neću ulaziti, možda ću govoriti drugom zgodom, — i što je u Vojvodini snizila zemljarinu na jednu trećinu, Kraljevska vlada drži da je time rešila sve seljačke probleme i da nema ništa više da uradi za selo i seljaštvo. Medutim, gospodo, polovina našeg nacionalnog prihoda, kako se vidi iz ekspozeca g. Ministra finansija, dolazi od poljoprivrede. Pogledajte na strani 21 gde se iznose glavne privredne grane na prvom mestu vidi se da poljoprivreda, stočarstvo i ribolov donose nacionalni prihod od 22 milijarde i 52 i po miliona, a sve ostale privredne grane ukupno donose isto toliko koliko sama poljoprivreda. Pa šta se daje za tu poljoprivredu, šta se daje za selo i seljaka da se poljoprivreda poveća i tim samim uveća i nacionalni dohodak. Za povećanje te poljoprivrede daje se svega 146 miliona dinara i to je tako birokratski raspodeljeno da će narod od toga imati male koristi.

Gospodo, kad bi se stvarno htelo pomagati poljoprivredi, kad bi se vodilo istinski računa o javnim radovima onda bi na prvom mestu trebala da se reguliše reka Sava. Vi ste čitali tečajem meseca decembra i početkom januara kakve je strahote doživio narod u selima i gradovima na području Save, počev od Siska do Obrenovca sa obe strane i mačvanske i slavonske. Stotine sela i gradova bili su pod vodom, rušene su kuće, seljaci su se morali penjati na krov i morao je biti pozvan jedan ceo puk vojske iz Osjeka da spasava taj narod.

Gospodo, čitali smo u novinama kako su smeštene onolike seljačke porodice koje su postradale od poplave u vagone u Slavanskom i Bosanskom Brodu. Usred one čiče zime, u početku meseca januara smeštene su po dve-tri porodice u jedan vagon. Porodice su morale da beže iz svojih domova, stoka se je razbegla kojekuda, imovina je upropašćena, a Kraljevska vlada je dala tim ljudima svotu od 400 hiljada dinara kao pomoć. Tom svotom trebalo je da bude pomoćeno stotinama sela i gradova, koji su bili pod vodom. Tu je Kraljevska vlada trebala da stvori mogućnost da es reguliše Sava i da taj narod ne pati od takih strahota i muka.

U selu Okučani utopilo se 7 mladih ljudi, koji su ostavili svoje porodice sa decom. Isto tako u Kupinovu utopilo se sedam ljudi, — a koliko ima još drugih koje nisam primetio ni registrovao u novinama, ili koje novine nisu registrovale. Tu je Kraljevska vlada trebala da učini ne samo prvu pomoć, jer se time ne može pomoći, pošto reka Sava redovito plavi te krajeve u proleće i u jesen. U proleće, kada se počne topiti sneg po Slovenačkim i Bosanskim planinama, reka Sava naglo nadolazi i poplavi ceo posavski kraj od Siska do Obrenovca. To se događa u proleće, u jesen i zimu, tako da onaj narod od toga mnogo trpi. Kada bi se regulisala reka Sava ne samo da bi se pomoglo tome svetu koji živi na obalama Save, nego bi se neplodno zemljište privelo kulturi, povećao bi se opšti nacionalni dohodak. Koliko bi tek od toga imao koristi i državni fiskus, kada bi ovi krajevi mogli plaćati porez na njihovu zemlju koja bi bila bolje klasifikovana. Ovako oni su uz svoju zemlju prosjaci, gladni, goli i bos, a pored toga događa im se da ih u najgore doba poplavi reka Sava.

Gospodo, koliko ima ekonomske štete od toga, a koliko bi iznosilo povećanje nacionalnih prihoda kada bi prve, druge i treće godine onaj dobitak od 100 miliona dinara, koji bi pokazao „Prizad“ bio upotrebljen za regulaciju Save, a ta regulacija ne bi koštala više od 4—500 miliona dinara. Narod iz onih krajeva rado bi to isplaćivao kroz 25 godina, samo da jedanput Sava bude regulisana.

Mi vidimo koliko se koristi ima od isušivanja Pančevačkog rita. Od toga će imati koristi i narod koji će tamo da stanuje, a imaće koristi i država. Isto tako od kolike koristi bi bilo da se cela ona pruga od Obrenovca do Siska konačno reguliše.

Radi toga, gospodo, pošto se obećavaju neki veliki javni radovi, ja smatram da je ovo prvi i najpotrebniji rad koji treba da preduzme Kraljevska vlada, pa u tome smislu činim apel na Kraljevsku vladu da isto onako kao što je nastojala da dâ Dalmaciji, Hercegovini, Bosni i Crnoj Gori pijaću vodu, da i ovaj svet u području Posavine oslobodi od poplava i reguliše reku Savu.

Gospodo, uza sve ovo što sam ukratko spomenuo, da pomenem potpuno nehat i nemar Kraljevske vlade za selo i seljaka. Premda ova Kraljevska vlada hoće i kani da istera preko polovine ovoga budžeta, tj. preko 6 milijardi din. ovog predloga budžeta za 1938/39 i uzme od sela i seljaka u formi neposrednih poreza, u formi posrednih poreza, u formi dugovane poreze, u trošarini na vino, kafu, rakiju, esenciju, alkohol, kvasac, u formi carina, u formi monopola na duvan, žigice, petroleum itd., u formi železnica, raznih taksa, onda treba tom seljaku stvoriti mogućnost da bude u stanju svima tim obavezama i da udovolji.

A šta čini Kraljevska vlada, da reši te velike probleme sela i seljaka? Osim one dve stvari, što spomenuh ne vidim ništa drugo. Zato se nemojte čuditi, ako seljaci uz ovolike dažbine idu poderani, goli i bos, deca napola gola, napola gladna i ako su spremni da se priključe svakoj teoriji gde misle da će naći pomoći.

Gospodo, velikih reformama treba selu i za seljaka, bez tih velikih reformi nećete moći imati nikada zadovoljnog seljaka i mirnu državu. (Pleskanje na levici).

Gospodo, sad bih hteo malo sa političke strane da ocenim i kritikujem rad Kraljevske vlade. Ja ću se

zadržati u toj kritici politike Kraljevske vlade specijalno u hrvatskim krajevima i kod Hrvata.

Za nas Hrvate, bili mi unitaristi ili federalisti, bili mačkovci ili u JRZ, za sve nas je jednako otkako postoji ova Vlada dr. Milana Stojadinovića. Gospodo, od vlade Pašić—Pribićević iz 1924/25 godine, kad smo bili pod Obzanom tako loše vlade za Hrvate nije bilo. Gospodo, i ovi Hrvati što su u JRZ za njih nije ništa bolje, oni su kao peti kotač u kolima, kao treće oko na čelu. (Čuje se: Vrbanić i Miletić se ne osećaju tako!) Niti su u vodstvu stranke zastupljeni, niti imaju kakvu reč u stranačkim stvarima, niti imaju kakvu reč u klubu, a u Vladi imaju najvažniji resor — Ministarstvo za fizičko vaspitanje. (Smeh). G. dr. Vrbanić, koliko mi znamo, nije član JRZ, ali ovi drugi koji su članovi dobili su najjače ministarstvo za fizičko vaspitanje. Za senatorske izbore za Savsku banovinu stranka im je nametnula da biraju za senatore dva Srbina i jednog Hrvata iako su i Savska i Primorska banovina hrvatski krajevi.

U Savskoj i Primorskoj banovini za senatore kandidovana su dva Srbina i jedan Hrvat, iako su u tim banovinama nesumnjivo u većini Hrvati. Gospodin dr. Spaho u mnogim, čisto hrvatskim srezovima, u Ljubuškom, Duvnu, Konjicu, Stocu, Tomislav Gradu i drugima, namestio je za banske većnike svoje muslimane. Tako je učinio u svima srezovima gde Hrvati čine 60, 70, 80 i 90% stanovništva. Gospodo, i u onome srezu gde su Hrvati u 90% i tu ne može biti banski većnik Hrvat. Primorska banovina morala je dobiti muslimanski ili turski karakter, ne znam kako oni to misle.

Gospodo, oni Hrvati koji su u JRZ i ako su nezadovoljni ne mogu sebi pomoći ništa. To znači da je ova Vlada protivu svih onih koji su Hrvati pa makar bili oni unitaristi, federalisti, Mačkovci ili Jerezovci.

Da vidimo, kako ova Vlada postupa u Hrvatskoj. Ja sam dobio obaveštenja da je od marta 1936 godine do marta 1937 godine pobijeno 249 seljaka, a gospodo, koliko je njih ranjeno a koliko ih je tek za koje se ne zna. Izvolite pogledajte i potražite statistiku kod okružnih sudova u Savskoj i Primorskoj banovini, i vi ćete se zgranuti sa tim činjenicama i tim faktima. Gospodo, postupa se tako kao da je to strani svet i da je ne znam koje vere. Tako se ne bi smelo ni sa jednim tudim narodom postupati. Ne bi se smele takve nepravde činiti i po zatvorima ljude tući! To je škandal nad kojim se moramo zgražati, i prema svima koji to čine. (Milan Mravlje: Istorija će takode zabeležiti da je u ovo vreme bio Ministar unutrašnjih dela Korošec. — Graja).

Isto tako što se tiče puteva, škola u hrvatskom Zagorju zapuštenih od vremena rata. I tu ništa drugo nije radeno sem onoga što su sami seljaci načinili. Država nije učinila ništa. Glavni put, stara rimska cesta prema Varaždinu od Zagreba je u jednom nemogućem stanju, naročito sada, u zimsko vreme, taj put je u takvom stanju da njime ni obična kola ne mogu proći, a kamoli automobili. Ovaj put, koji bi morao biti u najboljem stanju, izgleda kao kakav seoski put. Škole su takode zapostavljene protiv čega ja upućujem najjači protest.

Gospodin dr. Korošec, koji je član JRZ, bio je Ministar građevina, on je hteo nešto da učini u onim krajevima, hteo je da popravi neke puteve i hteo je

da izvede neke stvari, i baš zbog toga što je to hteo, on je otišao sa tog položaja, jer te stvari ne smeju da se učine u Primorju. Ja ovo smelo tvrdim i niko mi ne može poreći. Ja se usudujem da ovo kažem pred celom Skupštinom i pred celom javnošću. (Jedan glas sa leve: Na njegovo mesto došao je Stošović da premesti puteve).

Gospodo, jedna pikanterija. Godine 1933 donet je agrarni zakon o šumama da se u Slavoniji, onim krajevima gde su kolonisti, može jedan deo šume, do 25%, nadeliti kolonistima i seljacima kao i svima drugim selima, kojima je to potrebno. U selu Okrugljači.....

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine narodni poslanice, obraćam Vam pažnju da ste Vi sveštenik.

Pavao Matica (nastavlja): Zašto?

Pretsednik Stevan Ćirić: Pa da ostavite pikanterije. (Buran smeh. — Milan Mravlje: Gospodine Pretsedniče, ima i privrednih pikanterija!)

Pavao Matica (nastavlja): Ovo je pikanterija koja se i u najotmenijem društvu može reći, ali je za zgražanje. Selo Okrugljača nalazi se u Srezu virovičkom. U tome selu naseljeni su Hrvati i Srbi. Stvoreno je, dakle, novo selo od Hrvata i Srba. Ondašnji Ministar šuma i rudnika g. Đura Janković odredio je i kazao: samo ovi koji su Srbi, pravoslavne vere, smeju dobiti šume, naime šumske parcele, a Hrvati katolici ne smeju ih dobiti. Ljudima su kazali: ovo su — Srbi — državni naseljenici, a vi ste — Hrvati — privatni naseljenici. To je tačno, to je istina, gospodo, izvolite se na licu mesta uveriti.

Ovo se nije dogodilo samo u selu Okrugljači, nego u mnogim selima gde su se iste stvari desile. I ovi ljudi, Hrvati katolici naravno moraju biti ogorčeni, kao što ste i vi na to ogorčeni i kao što i vi osudujete taj postupak, pa kažu: zar mi nismo sinovi ove zemlje, zar mi ne dajemo porezu državi, zar ne služimo vojsku Kralju itd. itd. Naravna stvar da su oni ogorčeni. Ja ne znam da li to zna bivši Ministar šuma i rudnika Đura Janković, ali njegovi činovnici sigurno to znaju.

Dakle, to je, Gospodine Pretsedniče, ta pikanterija, koju sam hteo da spomenem. Ja mislim da se nisam ništa ogrešio niti o svešteničku čast, niti o ponos.

Gospodo, Kraljevska vlada širom zemlje govori o demokratiji, o demokratskim slobodama. A kakve su te demokratske slobode to mi svi svakog dana osećamo. Pogledajte samo novine. U demokratskim državama ovako se novine ne izdaju. Naime izdaju se slobodno, a ne ovako strogo cenzurisane. Pogledajte gradska veća. Ona nisu nigde izabrana, svuda su imenovana, nametnuta narodu. I ti gradski načelnici moraju glasati za onoga kandidata koga postavi Kraljevska vlada. Banski većnici isto tako se postavljaju. Banski većnici isto tako se imenuju. I sada kaže Vlada kako je imala glasače, a međutim pogledajte ko su predsednici gradskih opština i banski većnici. (Aćim Popović: To je nasleđeno!) A, ne, same muslimane imenovao je g. Spaho. To je tačno, izvolite pitati. I onda, gospodo, to znači da je narod pokazao da je sa ovom Vladom zadovoljan kada je kod senatskih izbora Vlada imala ove glasače koje je sama imenovala.

Gospodo, gradske opštine stenju pod različitim teretima. Ne da ova Kraljevska vlada izbore. Pre dve godine ja sam apelirao i u Finansiskom odboru i ovde

u Skupštini. Bilo mi je rečeno da će sigurno biti gradski izbori izvedeni. Njih nema. Ne bi bilo izbora ni u seoskim opštinama da nema zakona koji je donesen o samoupravi opština.

Gospodo, u tim gradskim opštinama već tri godine ova Vlada nema kuraži da raspiše izbore. Nema kuraži da raspiše izbore ni za banovine. Ja kažem da nema kuraži, jer kad bi imala kuraži zašto ne bi to učinila? Kad je mogla u seoskim opštinama raspisati izbore, zašto ne bi mogla raspisati izbore u gradskim opštinama i zašto ne bi mogla raspisati izbore za banovinska veća?!

Gospodo, kakva je to sloboda i kakva je to demokratija. Pa ja ne znam kako se to može nazvati demokratijom. Ona nije ni prema evropskom shvatanju a nije ni po balkanskom shvatanju. Ja ne znam po čijem je shvatanju i kakva je to demokratija. (Jovan Zdravković: To je lažna demokratija!) Pošto ova Kraljevska vlada vodi ovaku finansisku politiku koja iscrpljuje potpuno selo i seljaka, koja tome selu i seljaku ništa ne daje a uzima mu ovim budžetom 6 milijardi dinara, budući da se takva nepravda čini i na finansiskom i gospodarskom i političkom polju narodu čitave Jugoslavije, i budući da se operiše sa tom lažnom demokratijom i slobodama ja ne mogu da dam poverenje ovoj Vladi i za to ću glasati protiv ovog budžeta. (Burno pljeskanje na leviци).

Председник Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Vojislav Lazić.

Војислав Лазич: Господо народни посланици, дозволите да у овој начелној дебати по овом буџету и ја изнесем своје мишљење о томе како ја гледам на овај буџет.

Господо, одмах у почетку свога говора морам да констатујем да је овај буџет повећан према прошлогодишњем буџету са једном милијардом и 250 милиона динара. Укупан буџет износи 12 милијарди и 180 милиона динара. Господо, кад завиримо у те цифре укупног износа буџета и повећања његовог од само прошле године до ове, ми одмах морамо казати, да овај, и овакав буџет наш народ не може издржати. Господо, ова Влада од свог доласка само врши повећање буџета. Прошле године повећан је буџет са 750 милиона динара, и мислили смо да је то повећање веома велико, и народ се запрепастио и запитало: па како ће се издржати ти толики милиони. А шта ће тек народ рећи сада, када се на његову грбачу меће још једна милијарда и неколико стотина милиона? Тако је ова Влада за две године повећала буџет за две милијарде динара. Господо браниоци овог буџета, како г. Министар финансија, тако и већина Финансијског одбора, заснивају своју одбрану овог буџета на ове главне три тачке. Кажу да је велики пораст просперитета, нарочито, од кад је дошла Влада др. Милана Стојадиновића и да зато што је велики пораст просперитета могу да апелују на народ и да повећају буџет. Затим кажу, велики је пораст националног дохотка, па и то дозвољава да се буџет може повећати. Затим кажу, вишак добивен у прошлој години у приходима преко буџетом предвиђених сума огroman је, и ти огромни вишкови дозвољавају повећање буџета. И кажу да ово повећање буџета неће погодити народ ништа, јер народ има да ужива тај лепо просперитет у добротни својој, јер му се неће тражити никакви нови намети. То казује господин Министар финансија, и то каже и Финансијски одбор Влади-

не већине, чији извештај и не личи на извештај буџетског Одбора, него више личи на некакав извештај партијски, јер ћете у томе извештају наћи само речи које хвале режим и хвале господина др. Милана Стојадиновића, али о буџетским цифрама у том извештају одборске већине немате о томе ни речи.

Господо, да пређемо сад ове три тачке, које се нарочито подвлаче од бранилаца овога буџета и да видимо да ли је тако. Ја, господо, хоћу прво да видим да ли постоји заиста пораст просперитета; да ли тај пораст постоји, и да ли је он такав да заиста можемо тражити од народа да поднесе оволики огroman велики буџет. Господо, ако хоћемо да погледамо и да сазнамо: да ли заиста у народу постоји просперитет, да ли је криза већ почела да пролази и да ли смо ту већ на опорављењу, и да ли смо већ при крају оних тешкоћа, и да ли почињемо, како г. Министар рече, да живимо у златном добу, онда, господо, морамо заћи у село. Да видимо како је на селу, јер је оно мерило за напредак у овој земљи. Ми, господо, своје мишљење не смемо базирати на томе, што видимо да се у Београду зидају палате, јер, господо, државу и народ не сачињава само Београд. Можда је, господо, неко за време Владе др. Милана Стојадиновића дошао до неког просперитета, и да је у могућности да зида палате, али господо, треба да зађемо у гро народа где је темељ државе, а то је сељак, па да видимо како се тај просперитет према селу и према сељаку одазива. И да ли у селу има тога просперитета. А, ја господо, тврдим, да се на селу не осећа ништа од овога просперитета! Апсолутно, господо, ништа. Господо, не осећа се ништа ни по нашим паланкама ни по варошицама. Ако, господо, запитате наше омање трговце, ако запитате занатлије, ако уђете у њихове радње и погледате, ви ћете се уверити, господо, да нема просперитета (Гласови са деснице: Има!) Господо, Трговачка комора пре кратког времена држала је овде у Београду своју скупштину. И на тој скупштини је утврђено, да код малих трговаца и код занатлија нема уопште никавог просперитета. И према томе, господо, немојте се ви поводити, као што сам малопре рекао, за београдским богаташима, за повлашћеним увозницима и извозницима, који су, као повлашћени, дошли до капитала, и да онда мислите да је то у целој земљи у целом нашем народу. (Пљескање на левици). Може бити, господо, да има у унутрашњости неких политичких и партиских главешина, који су такође повлашћени увозници и извозници, па путем повлашћења дошли до капитала, али, господо, поштеним радом, радом исправним у овој земљи нема још просперитета! Па, господо, може неко рећи: како онда сељак живи кад нема просперитета?! Господо, како живи?! Живи тако, да никада не саставља крај с крајем. Он никада својим приходима није покривао своје расходе него је гладовао, штедио од својих уста, оно што је најлепше односно у варош да прода, да би добио коју пару да плати порез, да плати прирез, да плати свакодневне дажбине које стижу, а зато је одвајао од својих уста и гладовао код своје куће. Зато је нишао више бос него одевен, више го него што је обучен, и на тај начин покривао свој животни стандард. А, господо, нема он тога задовољства да фактично живи као човек и да покрије своје расходе са приходима (Повици са левице:

Тако јел) И, господо, кад знамо да је такво стање на селу, онда ја не могу да се начудим г. Министру како може овако олако и мирне душе да каже, па могу да апелујем на пореске обвезнике и да повисим буџет за 1 милијарду и двеста педесет милиона динара. Господо, пораст националног дохотка истиче се и у експозеу г. Министра. Ту имамо и нарочите статистичке податке помоћу којих нам Господин Министар показује тај пораст националног дохотка. И г. Министар каже: Па ето имали смо 1936 године 42 милијарде, а 1937 имамо 44 милијарде, и вели, ето, видите национални дохотак је ту. Па, господо, иако би то било тачно, да се национални дохотак за ову годину повећао за 2 милијарде, зар обе милијарде да одузмемо од народа, да оно, што му је Бог дао одмах узмемо и путем пореза, унесемо, у државну касу а њему ништа да не оставимо за побољшање живота. Господо, да на селу немамо још никаквог просперитета и да га у овој минулој години није било, ево вам још једног статистичког податка, и то податка који је дао Министар финансија у његовом експозеу, из кога се види, да је у 1936 години дохотак код пољопривреде износио 12 милијарди и 138 милиона, а у 1937 години 10 милијарди и 885 милиона. Као што видите, просперитет код пољопривреде није ишао унапред, него уназад. Али, господо, ми за оптерећење нашег народа, морамо имати као мерило његову моћ. Да видимо, господо, колико он може да да. Ја, господо, нисам научник и не могу то да критикујем са научног гледишта, али могу то у онолико, у колико сам у своме животу, у пракси, добио, да искажем. Не може се, господо, тражити од народа да даје више од 10% од његовог дохотка. И кад би народ од свог дохотка био оптерећен са 10%, онда би то могло да се поднесе и могло би да се каже: па то је порез, који се може лако поднети, онако, као што г. Летица, наш Министар финансија, има обичај да каже, како наши порески обвезници радо подносе и радо плаћају. Али, господо, наш народ не може лако поднети, кад ви њега оптеретите са 40%, а овај буџет оптерећује нашег пореског обвезника равно са 40%. Ја сам слушао од старијих људи, да Турци кад су управљали некада пре 100 година Србијом, нису тражили више порезе него 10%. Они су нарезивали десетак. Ми у нашој рођеној националној држави, са којом управљамо слободно, оптерећавамо наше пореске обвезнике са 40%.

Господо, забележен је највећи просперитет по овој статистици, коју нам је Господин Министар поднео у 1926 години. Тада је тај просперитет износио 70 милијарди динара, а буџет господо за ту годину износио је свега 12.504.000.000 динара. А данас, господо, кад по овој статистици, коју нам овде Господин Министар износи, имамо 44 милијарде просеритета, имамо државни буџет од 12.180.000.000, имамо по Финансијском закону да се накнадно одобрава 1.405.000.000, имамо бановинске и општинске буџете, који изобсе 4 милијарде, што значи, да народ, за годину дана, има у виду државних пореза, као и бановинских и општинских да да и да поднесе 17.585.000.000! Господо, у 1926 години, кад је био највећи просперитет, он је онда, подносио укупно 16 милијарди. Као што видите, 1926 године порески обвезник био је оптерећен са 25%, а сада, у овој години,

оптерећава се са 40%. Према томе, господо, наш Господин Министар финансија преонтеретио је буџетом наш народ, и ја сам тврдо уверен, да наш народ неће моћи да поднесе овај буџет. (Пљескање на левици).

Господо, да видимо сада хвалу г. Министра и Финансијског одбора већине, где они кажу, да има вишка прихода од прошле године. Г. Министар финансија рече да има 701 милион динара више убраних пара путем досадањших пореза, него што је њему потребан. Значи да имамо вишак. Па ако имамо вишка, требало би Господин Министар да донесе и покаже тај вишак па би му веровали да тај вишак постоји. Али, господо, када Г. Министар финансија каже: ево, ја сам примио више пара, него што ми треба, примио сам 700 милиона више, не требају ми те паре, хоћу да их оставим за идућу годину, онда би ја желео да Министар донесе овде да их видимо и онда би могао да му верујем. Али, господо, овај је вишак само на речима, овај је вишка само написан на хартији, али, господо, њега у ствари нема. Према томе, господо, отпада то што г. Министар каже: имамо 700 милиона готових пара, јер их, господо, нема. Према томе нећемо имати да унесемо нарочите уштеде у идућу годину, па да сада не тражимо нове намете. Мора бити нових намета, мора бити нових пореза, мора бити већег притиска на пореске обвезнике. Господо, ми, одмах, чим завиримо у буџет прихода видимо шта је радио Г. Министар. Он нам је рекао: неће бити никаквих нових намета. То би се могло веровати, када се не би завирило у буџет. Међутим, када завиримо у буџет прихода ми онда видимо да се, непосредни порези повећавају за 220 милиона динара, трошарине са 65 милиона више, него што је до сада било; таксе 111 милијона, царине 120,620.000, монополи 88.347.800 динара. Па, господо, где су ти вишкови када се то повећава? Па онда, господо, повећава се, као што је и сам Министар признао, код привредних установа за 645,143.587 динара, а г. Министар се правда па каже: то није нови намет, то је стари, то су старе дажбине, али хоћемо ове године да више наплатимо него што смо до сада наплаћивали. То би просто било речено „није шија него врат“. Господо, како ће Г. Министар финансија да истера ове паре? Зашто је онда повећао буџет, када има више? Зато што вишка стварно нема и сада мора, господо, да се нареди пореским властима да другачије цене пореске обвезнике, него што су их до сада цениле, и да разрежу више него што су до сада разрезивали. Министар каже: није то повећано на земљиште. Повећано је на друге пореске облике, који не погађају непосредно земљорадника, али ће га господо, погодити посредним путем. Задужиће се порезом трговац, задужиће се извозник, задужиће се дућаница или занатлија, али ће он морати калкулирати свој посао и свој рад и ту порезу пребацити на потрошача. Тим посредним путем, у крајњој линији, сељак ће имати да поднесе ово повећање. Затим трошарине, таксе, царине и монополи. Министар каже: па није то ништа веће. Али ја, господо, питам што је сад, од пре неколико дана, повећана трошарина на гас? Откуд баш то повећање на гас? Откуда динар по литру више, него што је до сад било, ако то није Министар наредио и повећао? Па, господо, ви сте про-

шле године повећали таксе. Повећане су таксе и то огромно много. Може Министар мислити да је то мало, може десница казати, какво је то повећање од 5 на 10 динара. Али, господо, то је дупло. Повећано је од 2 на 4, од 20 на 30 динара, па је онда уведена нека врста наследне таксе при преносу имања која досада није постојала. Ако вам није требало више новаца, онда је Г. Министар требао да смањи таксе а не да повећава буџет. Данас су судови постали у првом реду пореске власти за наплату таксе. Јер, кад дођете пред суд, имате прво да платите таксу, и онај судија се зноји, како ће да обрачуна и колико да наплати таксе и због тога он заборави на правично суђење, јер се сав затрпао око наплаћивања такса.

А колико је наш сељачки народ подложен таксама, ја не знам, да ли Господин Министар то може да појми и да разуме! Кад би отишао и седео у среском суду неколико пута, видео би, колико се судских такса убере од сељака.

Правда је данас, господо, на тај начин постао предмет куповине за паре, јер су таксе толико огромне, да ниједан сиромашан човек, ниједан сиромашан сељак не може да иде пред суд. (Одобравање и плескање на левици). Он мора да напусти... (Гласови са левице: Само богаташи могу да траже правду!) Разуме се, само богати људи могу ићи и тражити правду на суду.

Код привредних установа господин Министар се хвали и каже, да ће оне саме да донесу тај повишетац. Железнице морају донети тај повишетац, кад господин Министар повиси превозну таксу и одмах се убере више пара. Управа монопола такође може лако донети повишетац кад произвођачу дувана плаћа дуван по ниској цени, а продаје га по скупој цени.

Непрестано се неколико година говори, да би требало смањити цену бар тим монополским предметима, да би требало смањити цену соли, јер то сељак највише потражује, да би требало смањити цене гасу и дувану, али господин Министар на то никако не мисли, него каже: Па ја имам довољно покрића за буџет! А овамо кад се затражи смањење неће да смањи ништа.

Најзад каже: То су привредне установе. Јесте, привредне су установе, кад одредите тако велику таксу. Народ мора да плаћа, треба му да пуши, треба му да запали лампу, јер не може у кући седети и вечерати у мраку, треба му соли да посоли хлебац и проју и да своју стоку осоли и мора куповати и плаћати. Господин Министар мисли, да је то лако подносити!

Најзад кад слушате господина Министра, онда би могли казати: Па господин Министар финансија је највећи заштитник села и сељака. Он каже, да све базира на селу и сељаку. Просто га срце боли за сељаком! Али, господо, да видимо да ли је то заиста тако!

Он каже: Па ми смо решили сељачке дугове повољно по сељака. Ми смо сељаку порез смањили на земљиште. С тиме се господин Министар хвали! Да видимо, господо, да ли је ту шта и колико поможено селу и сељаку.

Ја, господо, морам одмах да пређем на то смањење порезе. Господин Министар каже, да је доста смањен порез, а порез је смањен само на ора-

нице, а није смањен на пашњаке, на ливаде, воћњаке и на винограде. Уопште није смањен ни на једну другу културу, него само на ораницу.

Како је то смањење извршено? То смањење иде од године до године, и у овогодишњем финансијском закону ми имамо један параграф, који говори о томе и који каже, да се смањује само за 1938 годину. То је параграф 17, који каже, да важи и за 1938 годину, и то пореску, а не буџетску годину.

Господо, ми чланови опозиције тражили смо у Финансијском одбору, да се ова одредба допуни и да важи и за 1939 годину. Међутим, господин Министар је то одбио. И какво је то смањење, господо, које ће важити још само десет месеци, јер 1938 година се завршава, па се и то смањење завршава, и наравно онда ће одмах у 1939 години повисити и наплатити, према првобитном разрезу, и онда значи да од тога смањења, господо, нема ништа.

Оно је само било обећање и сељаку радовање, али стварно никаво не постоји као стално ослобођење. Али са друге стране добили смо нове порезе. Ми смо добили повећане бановинске прирезе. Дobili смо сад школски прирез, јер је издржавање школа пренето на Бановине, и наплаћује се посебан школски прирез, добили смо верски прирез па коморски прирез, и кад се срачуна све, онда се пореска књижица изравнава онако како је раније била.

Господа кажу: решили смо сељачке дугове и олакшали сељаку његова плаћања. Ја не могу да се сложим са г. Министром и мислим да је он ту ствар преувеличао, јер стварно то ослобођење није било. По Уредби о раздужењу земљорадника, нарочито који су задужени код Агране банке и других новчаних установа, кад се дода неплаћен интерес опет је дошла иста сума, а код Аграрне банке та сума је и повећана. Ко је дуговао код Аграрне банке 10.000 динар, дугује после смањења 12.000 динара. Према томе Уредба о раздужењу земљорадника није помогла земљорадника онако како хоће да претстави г. Министар, али је Уредба дошла као Дамоклов мач над главом земљорадника, јер је укинут § 471 Гр. с. п. у Србији. Укинута је заштита сељака, јер се раније сељаку није могла продати кућа, окућница и алат (шест плугова ораће земље, два теглећа вола, шест оваца итд.), а сад се дуговање код Аграрне банке наплаћује као дугована пореза; сељаку се за овај дуг продаје и пепео из куће. И егзекутори који су до децембра месеца наплаћивали у селу дуговану порезу, сад су се вратили у села и наплаћују сељацима, који дугују новчаним заводима, као да је то пореза. Према томе, господо, ова Влада није ништа учинила ни за село ни за сељака. Никакве олакшице нису дате, и кад би ова Влада хтела сељаку да помогне онда би у првом реду требала да ослободи од плаћања царине све пољпривредне справе које сељак набавља. Ми и данас имамо царину на плуг. Г. Министар није нашао за потребно да га ослободи те царине, па није нашао за потребно ни да смањи ту царину, а сељак не може да купи плуг и нема чиме да оре земљу.

Господо, малопре сам говорио и сада морам да споменем, г. Министар није нашао за потребно да смањи цене соли, гасу, шећеру, дувану и није

нашао за потребно да регулише варошке трошарине, јер сељак, поред тога, што мора да плаћа држави, мора да плаћа и варошима у којима продаје и купује. Код неких вароши та трошарина је врло велика. Имамо даље трошарину на вино, трошарину на ракију, све су то дажбине које сељака срећу свакога дана. Да оставимо на страну оно што се човеку непредвиђено деси кад дође каква болест у породицу и кад сељак има да путује по 20 километара и да плаћа лекару скупе прегледе а и скупе лекове. Браниоци овога буџета кажу како је ова Влада повећала цене пољопривредним производима. Да видимо, господо, у колико је то тачно! Ја одмах могу, господо, да кажем да Влада ту није ништа учинила. Влада је са својим установама учинила само то, да сељак не добије праву цену за своје производе на светским пијацама. Влада ту, господо, као што рекох, није ништа учинила за наш народ. Кад погледамо по којој цени наш сељак продаје своје производе, ми ћемо видети баш противно: да је Влада, преко свога „Призада“, давала мање цене но што су оне биле на светским пијацама.

И извоз стоке организован је тако да повластице за извоз, тако зване извознице, могу да добију само појединци, и ти, који те извознице добију, они се богате и добијају и тај преференцијал, добијају те боље цене, али се те боље цене на нашим сељачким пијацама врло слабо примењују, нарочито у погледу свиња. Ми смо, господо, имали овакве исте цене још пре 7 година, кад је владала највећа депресија. Тада смо још и под таквим приликама имали овакве исте цене које и данас имамо.

Нешто су мало кренуле цене рогатој стоци, али ни зато нема ни мало заслуге ова Влада, него је то само резултат цена на страним пијацама. Кад хоће да се каже да зато повећање цена има и неке Владине заслуге, онда зашто је Влада допустила да пшеница сада добије рђаву цену. Она је била кренула мало напред, али то није било онда када је сељак морао своју пшеницу да прода. Чим је у селу пао на њиви сноп, одмах је дошао у село порезник и сељак је морао са вршаја да носи пшеницу на пијаци, да је прода, и он ју је продавао по 100 до 120 динара, па је тек после цена пшенице кренула напред, али је тада сељак није имао за продају, него ју је продавао онај који ју је купио од сељака. Пшеница је, благодарећи страниј пијаци, била достигла цену до 170 динара, па је опет пала на 140 динара. Кад се каже да ова Влад може да диригује цене, зашто је онда допустила да цена пшенице опет падне. То је доказ да Влада није ништа урадила, него да је побољшање дошло због цена на страним пијацама. А ова Влада учинила је само то, да извозно друштво „Призад“ заради стотину милиона на рачун сељачкога народа. Није то мало, господо, кад оно заради преко сто милиона динара. То је велика сума и она је отргнута из сељачких руку. А да ли ће се то кадког вратити народу, о томе нема ни помена. Он од те зараде никакве вајде неће видети. Ми смо, господо, јутрос овде имали један предлог посланика из опозиције, који је у име њено образложио наш друг г. Др. Коста Поповић. Том смо приликом имали могућност да видимо колики је пријатељ сељаку ова Влада и ова Владина већина. Јасно је, господо, за све да је наш

сељак Уредбом о регулисању сељачких дугова упропашћен укидањем § 471 грађ. суд. поступка, и кад је овде пао предлог да се врати оно што су још наши дедови створили, да се врати § 471 грађ. суд. поступка, преко кога је била дата заштита нашем сељаку и затражено да се та заштита прошири на целу нашу земљу, на предлог Влади Владина је већина тај предлог одбила иако у томе предлогу, нарочито у ово доба, лежи спас за нашега сељака. (Пљескање). Ја, господо, нарочито хоћу да подвучем овога пута да овде у скупштинској Владиној већини има и неколико бивших мојих политичких другова, који, нажалост, носе назив Земљораднички клуб, да су и они данас устаили да гласају противу нашег предлога који се тиче заштите земљорадника. (Одобравање и пљескање на левици). Ја, господо, морам то да зажалим и да истакнем са жаљењем ту жалосну појаву. Морам искрено рећи да се нисам надао да ће се они наћи бар у овоме питању на страни Владиној.

Господо, наше село осиромашава, ми морамо бити свесни тога. Ми морамо нарочито водити рачуна о осиромашавању нашег села. Зашто наше село осиромашава? Зато што не може сељак да добије за своје производе ону цену којом треба да покрије своје расходе, с једне стране, а с друге стране, наше село осиромашава и зато, што парцеле земљорадничког земљишта сваким даном бивају све мање. Народ се умножава, породице се деле и сељак постаје на тај начин све ситнији и ситнији. Ми данас немамо нарочито у Србији богатих сељака. Ја, господо, за ово кратко време мога живота упамтио сам где су биле најбогатије куће, да данас из тих кућа има сиротиње која иде да тражи зараду изван своје куће на другој страни. Поделила се браћа па њихови синови, па опет њихови синови, и тако се дошло за ових 40 година од једне богате куће до сиротиње. И ми данас у селу имамо претежно сиротињу, немамо богатих људи, него имамо по селима много незапосленог света који би тражио зараде кад би могао да нађе, јер нема од чега да живи. Иако је такво стање по нашим селима о њима се не води рачуна, јер код данашње Краљевске владе апсолутно нема разумевања за то. Уосталом ја ћу о томе опширније говорити кад буде на претресу буџет Министарства пољопривреде, а сада да пређем на сам буџет даље.

Ми, господо, у овоме буџету имамо много луксузних издатака. Ја нећу моћи сада све те луксузне издатке да поређам, јер ћу имати времена да говорим о томе у појединостима, али нарочито хоћу сада да нагласим и да упозорим на један такав издатак. Ми имамо, господо, буџетом предвиђен један кредит за који се каже да је одређен за товерљиве циљеве и достојније заступање наше земље на страни. Тај поверљиви кредит износи 60 милиона динара и тај се кредит даје Претседнику Министарског савета и Министру иностраних дела да може с њим руководити без прегледа Главне контроле. Зато имамо одредбу у § 5 Финансиског закона која гласи овако: „Изузетно од члана 22 Закона о државном рачуноводству уноси се редовно у буџет расхода Претседништва Министарског савета кредит на ванредне трошкове и поверљиве циљеве. Овај кредит као и кредит за издавање публикација и података у земљи и иностранству у циљу обавештавања трошине

се по наређењима Претседника Министарског савета, и наређене исплате не подлеже прегледу и одобрењу Главне контроле.”

Е па, господо, кад се даје 60 милиона динара Претседнику Владе да несметано рукује с тим и да не иде на преглед Главне контроле онда, господо, немојте очекивати од тога ништа друго него стварање корупције. Јер, господо, тај кредит неконтролисан не значи ништа друго него давање једноме човеку да може с њим руковати како хоће и онда тај човек употребљава тај кредит на разне циљеве па и на оно што не би требало, а у првоме реду на партиске сврхе. Није онда чудо, господо, када дођу избори, било посланички или општински, да се појављују неке главешине режимске у срезу или у селу да купују гласове. Тако мора бити када имамо један кредит од 60 милиона који се не да контролисати. Значи да се одавде са овога места умножава и ствара корупција на тај начин.

Господо, Министарске уредбе са законском снагом нису оправдане. § 67 Финансиског закона каже да се овлашћује Влада да доноси Уредбе са законском снагом. Ја сам пре неки дан говорио о тим Уредбама, али морам и овога пута да подвучем да је то противно Уставу, јер Устав не дозвољава да се такве Уредбе могу доносити. Устав дозвољава да се могу доносити само Уредбе за извршење закона, а не и Уредбе са законском снагом. Зато, господо, сматрам да овај параграф какав је овде не може да опстане и не може се наћи никаквог оправдања за његово усвајање.

Господо, г. Ото Гавриловић који је био главни бранилац овога буџета, каже да ценимо Владу по њеноме раду: Влада је радила две и по године и можемо сада да оценимо шта је она урадила. Ја се, господо, слажем с њиме да заиста можемо да ценимо Влади рад али не могу се сложити с њиме да је Влада учинила добра дела, као што он то хоће да прикаже. Напротив ако погледамо рад ове Владе ми ћемо видети да је тај рад супротан ономе што је она обећавала и њен рад од две и по године не може дати народу нити земљи икаквог напретка. У погледу економском Влада је штитила велике капитале, штитила је капитале који се нагомилавају, а с друге стране радила је на штету сиромашног света. Ми, господо, и данас имамо људе који су без зараде, имамо људе који лутају и траже зараду а с друге стране имамо велике магацине, Тату и Бату, чији рад Влада помаже да уништавају ситне занатлије и ситне трговце. У државној служби имамо раднике који имају 4 до 500 динара месечно, а на другој страни, да почнемо одмах од министара, имамо људе који имају огромне плате и бесплатне аутомобиле и још 85.000 динара годишње додатка на аутомобил. Наши министри, господо, пре рата нису се возили аутомобилима. Наши министри ишли су пешке, нису хтели да се возе ни фиџакером, а данас имамо пуно господе, не само министара који се возе на аутомобилима. А с друге стране имамо раднике који хлеба немају, не могу да зараде ни онолико колико је потребно за лебац. Има послужитеља који зарађују 4—500 динара месечно. Има ситног чиновничког особља, које годинама ради нерегулисано и прима по 5—600 динара месечно. Има железничких радника, који не могу да зараде ни 400 динара месечно.

(Повици са левице: Тачно!). Па када све ово видимо, да ли се онда може рећи да је ова Влада заштитник радног народа? Не, господо, она је заштитница великог и крупног капитала. (Повици са левице: Тако је!)

Господо, да видимо како је ова Влада решила аграрно питање? Од како је дошла ова Влада она је обуставила аграрно питање и врши више деобу земље и не да земљу сиромашном земљораднику. Ова Влада штити велике поседнике а прогони и одузима земљу од добровољаца и насељеника.

А радничко питање? Како је то питање ова Влада решила? Министар социјалне политике доноси неке уредбе и хвали се како је решио минималне наднице. А, господо, од тих минималних надница нема ништа, и што је главно, код радничког питања, а што се мора најоштрије осудити, јесте то, да ова Влада силом нагони раднике да прелазе у владин синдикат. Поред синдиката који су до сада постојали Влада оснива синдикат Јерезе, и за оне људе који нису у томе синдикату нема хлеба. (Повици са левице: Тако је!). Такви радници налазе се данас у апсу и пребија их жандармерија по буџацима и апсанским подрумима. (Милан Мравље: А други су сви који нису хтели да уђу у Југорас комунисти!).

Господо, Влада, када је дошла, обећала је, и на велика звона раструбила, како ће да врати земљи политичке слободе и како је то њен задатак. Она је то и пред нама изјавила и постоји о томе писмена декларација. Да видимо сада шта је ова Влада за 2 и по године у том погледу урадила?

Господо, прво да видимо шта је са штампом. Свакако да за политичке слободе народа јесте у првом реду потребна слободна штампа, а да ли је штампа слободна или није слободна? Да се Влада не би закљавала, да није имала могућности да донесе закон о слободној штампи, ја морам да цитирам неке одредбе из Устава. У чл. 12 Устава каже се, да је сваком слободно у границама закона да изрази своје мишљење путем речи живе или писане, слика или других сходних средстава.

Господо, ова Влада, када је дошла, затекла је један закон који није хтела да измени и да донесе други који би нормализовао политичке прилике, него баш напротив она све више користи тај закон и нашу штампу све више шиша и шрафи, тако да је ошишала и „Ошишаног јежа”. (Смех).

Господо, када би ова Влада истински била за народне слободе, како она каже, могла је да донесе те законе и промени законе које је затекла, јер она се тиме брани да је те законе затекла, а зар није могла за време од две и по године дана да промени тај закон? Али, господо, ја бих рекао да је земља имала слободнију штампу у време диктатуре, — са којом ја немам никакве везе и нећу да је браним, али ако ту слободу штампе упоредимо у оно доба диктатуре и данас, ми ћемо видети да је наша штампа била слободнија у доба диктатуре него данас. (Пљескање и живо одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, opominjem Vas da Vam vreme pomalo ističe. Još deset minuta, pa da sa tim računate.

Војислав Лазих (наставља): Господо, политичке странке не могу се декретовати озго. Све

странке, које се декретују озго, па и ова странка ЈРЗ, биће краткога века. Ако хоћемо нормалан политички живот у земљи, и ако хоћемо да вратимо земљу нормалном политичком животу, морамо пустити потпуну слободу политичког организовања, нека народ напише програм и нека га брани, и ко добије већину, он ће га изводити, а ко не може он ће изгубити. Без слободног политичког организовања нема политичких слобода.

Међутим, Влада је затекла један закон, по коме странке морају да се пријаве и да буду одобрене од Министарства унутрашњих послова и тек онда могу да постоје. Господо, Влада тај закон није изменила. За две и по године могла је да га измени, ако би хтела да да политичке слободе. Не, она га је напротив искоришћавала. И ко организује странку ЈРЗ? Др. Милан Стојадиновић, др. Коршоец и др. Спахо. Кома пријављују странку? Др. Милану Стојадиновићу, др. Коршоцу и др. Спахи. Ко одобрава ту странку? Др. Стојадиновић, др. Коршоец и др. Спахо. Они су ти, који пишу програм, они су ти који на одобрење подносе и они су ти који одобравају постојање те странке. А ако други ко покуша да пријави своју странку, они ће казати: — То не може.

Зашто би се једна демократска влада служила тим законом? Зашто не би донела измену тога закона и казала: — Ево слободног организовања странака.

Господо, ми смо ту скоро имали изборе сенатора. Али то нису били избори сенатора, сенатори су били декретовани. Видите шта каже Устав за избор сенатора. Устав каже: — „Сенат се састоји од стране именованих и бираних сенатора. Сенатор не може бити млађи од 40 година. Избор сенатора прописује се законом”.

Па да је ова Влада хтела да Сенат буде изабран од народа, не би јој ништа сметало, да сенатори буду изгласани од народа општим тајним гласањем, а не преко претседника општина, преко декретованих банских већника и преко народних посланика.

Господо, ја нисам присталица Сената. Ја кад бих могао да мењам овај Устав ја бих укинуо Сенат. Ја налазим, да за нашу земљу није то потребно. То је скупа институција за државу. Али кад ова демократска влада др. Милана Стојадиновића оће народу да да слободно право избора, зашто онда није дала народу и право да он бира сенаторе, него да се бирају преко претседника општина и банских већника?

Један од другова говорно је о избору народних посланика и рекао је јутрос, како Влада неће да донесе изборни закон пре но што јој буде потребан. Али питање је, како ће га она донети? Био би ред, да та демократска влада, која се кити демократским перјем, донесе закон по коме би се загарантовао избор тајним гласањем и по пропорционалном систему и како би народ слободним избором дошао до правих народних претставника. Јер само путем тајнога гласања, може се заштитити слобода гласања, само путем тајнога гласања могу доћи прави изразити претставници народа. (Пљескање на левици). Господо, Устав се не противи томе. Устав каже овако: „Народну скупштину престављају посланици које је народ бирао слободним општим једнаким непосредним гласа-

њем”. Устав није казао да гласање мора бити ни јавно ни тајно, и према томе Влади Милана Стојадиновића, ако хоће и ако јој лежи на срцу да буде слободно изабрана Народна скупштина, ништа не смета да заведе тајно гласање и народу обезбеди слободу избора. Али ја не верујем да ће то Влада да уради. (Милан Мравље: Влада неће ни овакву Скупштину, она ће нас распустити па ће сама владати).

Господо, чује се често да се са стране Владе говори о бановинским самоуправама. Какве су то самоуправе у којима немате ни једнога човека бираног од народа. Самоуправа је само онда, ако је народ бира. Да ли ви имате у бановини човека кога је народ бирао и тамо послао? Бански већници постављају се декретом Министра унутрашњих послова и зар је то самоуправа, којој Министар декретује чланове. То није самоуправа али је то насиље и реакција. Устав каже: „Бановинска већа бирају се општим, једнаким и непосредним гласањем”. Зашто ова демократска влада Милана Стојадиновића, не донесе закон о бановинским самоуправама, зашто не изврши слободне изборе за бановинска већа? Ја, господо, нисам велики присталица бановина. Знам да је њиховом уставном промашен циљ, али кад већ постоји уставна одредба по којој је наређено бирање бановинских већа и по којој је наређено, да та већа треба да буду од народа изабрана и организована, зашто се онда не врши ова уставна наредба? Значи да ова Влада свесно газује Устав, она газује законе, и због тога ову Владу треба оптужити суду.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice Vaše je vreme isteklo, pa Vas molim da Vaš govor skratite.

Војислав Лазич (наставља): Господо, зашто ова Влада стално врши изборе путем јавнога гласања? Да ли су то та демократска начела о којима нам стално говори. Каже се радикална заједница, ја бих питао вас, међутим, шта имате ви код себе радикалскога, и да ли је у радикалном програму кадгод писало, да гласање треба да буде јавно? Да ли су се радикали борили за јавно или за тајно гласање? Радикали су се борили за тајно гласање и за слободне изборе. Да ли сте ви потомци радикала? Ви обмањујете и себе и овај народ, јер немате ничега радикалскога (Пљескање на левици). Кад би ви били радикали и кад би имали радикалске крви код вас, ви не би овакве реакционарне законе спроводили, и не би спроводили насиље и не би се реакционарним средствима служили. (Један глас са деснице: То нису наши закони).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govornice, Vaše je vreme proteklo, a gospodu poslanike molim da govorniku ne upadaju u reč, pošto i onako treba da završi.

Војислав Лазич (наставља): Кад би устали Богосављевић, Љуба Дидић, прота Ђурић, Ранко Тајсић и други радикалски прваци, они би се згранули какви сте ви радикали. Ви немате право да се служите радикалским именом. (Глас са левице: Они нису радикали, они су ЈРЗ).

Господа кажу радикалска заједница. То би онда, господо, значило да би фактично у тој радикалској заједници требало народ да се зближи,

док међутим та радикалска заједница није за то да народ зближи, него је то ортачина, заједница ортачине, ортаклук др. Милана Стојадиновића, др. Спахе и др. Корошца. (Повици на левици: Тако је!) А, господо, тај ортаклук чему је довео? Довео је до тога да ми имамо раздор у земљи. Имамо заваду. Ми данас имамо у Босни толико велики јаз између Срба и Муслимана какав је јаз постојао само 1914 године. Зар је то заједница која је створила тако дубок јаз између једнокрвне браће?!

Господо, да не говорим даље оно што је овде већ речено пре подне. Хоћу само да укажем каква је то заједница. То су три ортака, по коме ортаклуку Спахо нека ради у Босни шта хоће, нека буде везир босански, Корошец нека ради у Словенији шта хоће, а они ће помоћи Милану Стојадиновићу да у Србији ради шта хоће. Према томе то није заједница, то је ортаклук, политика ортачине, која не води земљу добру, него води само земљу пропасти.

Господо, Влада је чинила рђаве ствари за све време њене владавине, па и поред осталих, господо, једна од најболнијих њених ствари јесте њен рад на Конкордату. Ни један рад ова Влада није могла да спроведе без крви. (Гласови са деснице: Конкордат је скинут с дневног реда!) И за Конкордат проливено је највише крви. И, господо, тај Конкордат, који је Влада др. Милана Стојадиновића на силу спровела овде у Народној скупштини.....

Председник Stevan Ćirić: *Gospodine poslanice,* zbog ove tvrdnje opominjem Vas na red. (Prigovori na lewici). Vlada nije na silu sprovela Konkordat kroz Narodnu skupštinu, nego su g. g. poslanici glasali po svome uverenju. Ako poštuјete Narodnu skupštinu kao takvu, morate i vi sa lewice biti toga mišljenja. Inače to je ponižavanje za Narodnu skupštinu kada se pretpostavlja da Skupština može na silu da glasa.

Војислав Лазих (наставља): Ја сам, господо, на силу казао.....

Председник Stevan Ćirić: Treba poštovati izjavu Председника Народне скупштине, јер ово је изјава u ime cele Народне скупштине.

Војислав Лазих (наставља): Ја сам, господо, казао на силу зато што је онога дана, када је Конкордат гласан, био овде пун ходник жандарма. Исто тако све улице око Народне скупштине биле су препуне жандарма. Па онда, кад није на силу гласан, зашто ће жандарми овде у Скупштини, зашто ће жандарми на улици.

Према томе, господо, тај Конкордат Влада је спровела без воље народа, спровела га је против народа, а народ је морао тај Конкордат да одбаци и народ је, својом мушком десницом, тај Конкордат одбацио. А шта је онда Влада радила? Влада остаје и даље, господо, па ни лук јела ни лук мирисала, а, господо, не само по парламентарном узусу него по општој логици, једна влада када се залагала за један законски предлог и на том предлогу пропала, та влада треба заједно са тим предлогом да падне. Али, господо, на жалост, Влада није пала. Влада није пала, наоко је морала да потуче Конкордат не по својој вољи него по притиску народном. Она, господо, није пала, остала је и даље да ради. Не могу се лако заборавити оне

жртве у Младеновцу, не могу се лако заборавити ни жртве у Ваљеву, у Бјелини, у Хрватској, жртве широм ове земље које су пале за време ове Владе. За те жртве ће Влада морати одговарати кад тад. Али Влада ревносно организује своју партију ЈРЗ. Капетани су ти који морају да организују. Капетани данас не служе народу, не служе закону; они служе партији и служе само Јерези, они имају да организују ЈРЗ. Капетани иду од општине до општине и питају председнике: Колико имаш уписаних чланова? Господо, ако се нешто догоди неком грађанину у срезу па дође да се жали капетану он му каже: ја нисам надлежан иди жандармерији. Његова је надлежност нешто друго, он има само да води политику. То је надлежност средских начелника за време ове Владе.

Па, господо, да би се објаснило то, да видимо сада посете нашег Председника Владе Риму и Берлину.

Председник Stevan Ćirić: *Gospodine poslanice,* o tome ćete moći govoriti za vreme pretresa u pojedinostima budžeta Ministarstva inostranih poslova a sada Vam je vreme već isteklo. (Jedan glas: Pustite ga neka govori!) Ja ne bih imao ništa protiv toga da govori o tome i u načelnoj debati, ali u okviru zakonom određenog vremena. Ja Vas molim, gospodine govornice, pošto je Vaše vreme proteklo da to ostavite za debatu u pojedinostima. (Jedan glas: Govori u ime grupe!) Ne govori u ime svoje grupe, već u svoje ime, a govor traje već 10 minuta više nego što bi mogao. Molim da svoj govor skratite.

Војислав Лазих (наставља): Господо, осовина Рим—Берлин некако се омишела г. Стојадиновићу. Ваљда сигурно спрема пелцери за употпуњавање своје партије ЈРЗ а ти пелцери, господо, само су фашизам. И, господо, ако једног дана видимо организацију фашизма, онда немојте, господо, да вас то изненади, јер народ неће то допустити, народ то неће да прими. Наш народ, господо, познат је као народ који може много да трпи, али кад изиђе из стрпљења он је онда најопаснији. Господо, Влада већ почиње тај свој фашизам да приводи у дело. Издате су наредбе општинама да децу од 12—18 година попишу, да их лекарски прегледају и да почну са вежбама. Па, господо, шта ће нашем сељаку то? Зар то није фашизам, зар то није припрема за фашизам? Наш сељак је човек који мора физички много да ради, он ради од јутра до мрака, он је вечито запослен, вечито је у покрету и њему не треба да се тим путем вежба. Пустите народ нека се слободно физички васпитава, нека ствара своја спортска друштва, а немојте чинити насиља путем који значи фашизам. Господо, кад ме већ господин Председник опомиње да завршим свој говор, ја ћу то и учинити.

Наш друг г. Зупанчић говорио је данас са овога места о тешкоћама у Словеначкој. Ја њега потпуно разумем. Није му лако, јер знам како је тешко овде нама, тако исто мора бити тешко и тамо њима. Кад је г. Корошец са његовим реакционарним поступцима дозлогрдио нама, мора да је дозлогрдио и тамо њима. Али г. Зупанчић је учинио неправду нама Србима, нарочито Србијанцима. Он је казао да Србија не може да разуме шта тражи од ње западна југословенска демократија. Ја на то нашем другу и пријатељу Зупанчићу могу да одговорим ово: Србија зна шта је демократи-

ja. Србија је имала бољу демократију него што је данас имамо. Србија је била слободија, и нама је тешко што се нама пребацује за свако зло које се у овој земљи деси. Ја, господо, знам да је у Словенији тешко и несношљиво стање, али нисмо ми за то криви и не носимо ми за то одговорност. Ми смо у Србији имали такве политичке слободе да су нама могли позавидети и најнапреднији народи. Ми смо имали законодавство тако савршено да ми, господо, морамо да зажалимо за нашим уређењем и за нашим законодавством. Међутим, господо, кад ми то данас немамо, онда је то нама тешко, нама је много штошта одузето и стога немојте мислити да ви само тога немате, него немамо и ми много штошта што смо имали и што нам је после рата одузето. Не треба, господо, само сваљивати грех на Србију, него се треба обратити овима што седе на овим клупама министарским позади нас и њих запитати шта они раде, јер су они одговорни за то. Међутим, господо, као што знате на овим клупама министарским не седе само Срби, него и Словенци и Хрвати, и господо моја, ако је рђава управа у земљи, немојмо да кривимо Србију, немојмо ударати по народ једнога краја наше земље него кривимо оне који управљају овом земљом, кривимо режим и кривимо Владу. По њима треба ударати, и зато ја на завршетку свога говора позивам све вас без обзира на коме се крају наше земље налазите да сви сложено устанемо за одбрану својих права, својих политичких слобода, своје лепе Југославије... (Бурно плескање на левици)... да устанемо у одбрану противу свакога зла које долази путем насиља, па макар оно долазило и са ових министарских столица, а оно једино и долази од њих. Господо, са разлога које сам изнео у своме говору, ја изјављујем да ћу гласати против овога буџета. (Бурно одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Milan Blažić.

Milan Blažić: Gospodo narodni poslanici, u toku ove tri poslednje godine mnogo je tretirano tako zvano hrvatsko pitanje. (*Manfred Paštović:* Niko ga nije ni spomenuo!) Ako želite ja mogu da ne govorim. (*dr. Časlav Nikitović:* Gospodine Paštoviću, učtivost nalaže da ga saslušate! — Graja). Ja vas molim da dozvolite i meni da iznesem svoje gledište po njemu. Ja mislim, gospodo, da je to pitanje i danas aktuelno, a možda aktuelnije nego što je bilo, a uz to, gospodo, u toku ove godine desili su se izvesni događaji koji nam možda imperativno nalažu da o tom pitnju što više govorimo, i iznesemo svoje gledište narodu tako, da bi narod mogao doneti svoj pravedni narodni sud po tom pitanju.

Da vidimo, gospodo, prvo, sa koliko se osnova uopšte to naziva danas hrvatsko pitanje. Možda nikada nije bilo osnova da se ovo pitanje naziva hrvatskim pitanjem. To je bilo u ono doba kada je to pitanje zastupala jedna grupa čisto hrvatskog po-

rekla i koja je nezadovoljna... (Objašnjenja između narodnih poslanika Živojina Dačića i Ante Kovača). Gospodo, ako nećete da govorim, ja ću da prekinem. (Govornik napušta govornicu).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo, da gospodina govornika u miru saslušate. Gospodine Blažiću, izvolite nastaviti! *Milan Blažić* silazi u poslaničke klupe). Da li Vi, gospodine Blažiću, odustajete od reči? Izvolite nastaviti. (*Živojin Dačić:* Ako se Vi, g. Poštoviću, popnete na govornicu nećete govoriti! — *Manfred Paštović:* Hoćeš li ti to da mi zabraniš? — Graja i objašnjenja).

Gospodo narodni poslanici, ja sam vas danas već više puta opomenuo da se uzdržavate od upadica! (Graja i objašnjenja između poslanika sa levice i desnice.) Mloim vas da saslušate predsednika. Ako postupate vi tako da ni Predsednik u ovoj kući ne može govoriti, pa ko će onda braniti parlamentarizam! Zar ovo znači parlamentarni režim kad jednog slabog čoveka, fizički slabog čoveka neće gospoda da slušaju, nego ga nadvikuju! Zato apelujem, gospodo, ko ima srca, ko ima ljubavi prema čoveku, prema drugu, prema kolegi, ko ima ljubavi prema parlamentarnom režimu, da dostojanstveno sasluša govornika!

Molim g. Blažića da nastavi. (Pljeskanje. — *Ante Kovač:* Niko ga nije smetao! Glasovi iz većine: Upada li ste mu u reč! — Glasovi sa levice: Uzrujan je on!) Molim Gospodina Blažića da nastavi svoj govor. (*Milan Blažić:* Ja odustajem od govora.) Dobro, gospodo, uzimam na znanje da g. Blažić za sada odustaje od reči zbog uzbuđenja. Predlažem, gospodo, da ovu sednicu zaključimo, ali još jedanput apelujem da g.g. narodni poslanici, koji vole parlamentarni režim, koji žele da se vratimo u potpuni demokratski život, koji žele iskreno da se ostvari ono, što je maločas narodni poslanik g. Vojislav Lazić govorio, — sve te molim da prema tome i postupaju u ovome visokom Domu i da olakšaju Predsedništvu, da se ne dogada ovakav incident, da jedan čovek slabijeg zdravlja mora trenutno da odustane od govora zato, što ne može da podnese te upadice.

Za dnevni red naredne sednice, gospodo, slobodan sam predložiti kao prvu tačku... (Poslanici sa desnice i levice živo se među sobom objašnjavaju)... Gospodo, molim vas da slušate! Nemojte sada međusobno raspravljati!

Za prvu tačku dnevnog reda predlažem: Izveštaj Verifikacionog odbora, koji je danas saopšten Narodnoj skupštini;

Za drugu tačku dnevnog reda predlažem: Produženje pretresa u načelu zakonskog predloga o budžetu državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1938/39 godinu. Prima li Narodna skupština ovaj dnevni red? (Primal) Objavljujem da je Narodna skupština ovo primila.

Ovu sednicu sa vašim pristankom zaključujem, a iduću zakazujem za sutra u 8 časova pre podne.

(Sednica je zaključena u 20,40 časova.)

PRILOZI

PREDLOG ZAKONA

O ZAŠTITI ZEMLJORADNIČKE SVOJINE

§ 1.

Odredbe § 471 t. 4a Zakona o postupku sudskom u građanskim parnicama od 20 februara 1865 godine koji je važio za Kraljevinu Srbiju proširuje se na Kraljevinu Jugoslaviju, a ukidaju se svi propisi koji bi s tim bili u suprotnosti.

§ 2.

Ovaj zakon stupa na snagu kad ga Kraljevski Namesnici potpišu, a obaveznu snagu dobija onoga dana kad se obnaroduje u »Službenim novinama«.

Za ovaj zakonski predlog tražimo hitnost.

9 februara 1938. godine
Beograd

Predlagači:

Milivoje D. Isaković, s. r., dr. Srpko Vukanović, s. r., Ilija Mihajlović, s. r., Kosta Dimitrijević, s. r., Velimir M. Popović, s. r., Milan Đ. Nikolić, s. r., dr. Dragutin Kojić, s. r., Ignjat Stefanović, s. r., Dragoljub J. Ivanović, s. r., dr. Živojin Popović, s. r., Jeremija Protić, s. r., dr. Kosta Popović, s. r., Bogoljub Jevtić, s. r., dr. Mirko Došen, s. r., Dušan Ivančević, s. r., dr. Aleksandar S. Butorka, s. r., dr. Mirko Kosić, s. r., dr. Nikola Šiljak, s. r., Miloje Marcikić, s. r., dr. Janko Baričević, s. r., Radivoje Nanović, s. r., Nikola Preka, s. r., Jovan M. Zdravković, s. r., Luka Avramović, s. r., Živojin Rafajlović, s. r., Vojislav Lazić, s. r., dr. Jordan Aćimović, s. r., Rastko Petković, s. r., Bogdan N. Ercegovac, s. r., Milan Petković, s. r., Petar Galogaža, s. r., Sekula Zečević, s. r., Milinko R. Milutinović, s. r., Milovan Lazarević, s. r., dr. Svetislav Popović, s. r., Pavao Matica, s. r., Branko Pautnović, s. r., dr. Vasilije Jovanović, s. r., Milenko Glišić, s. r., Lukačič Avgustin, s. r., Stjepan Novaković, s. r., Ibrahim Sarić, s. r., Josip Cvetić, s. r., Risto Grdić, s. r., Manfred Paštović, s. r., dr. Kosta Kumanudi, s. r., Mustafa Mulalić, s. r., dr. Ivan Jančić, s. r., dr. Luka Šoški, s. r., Radoje Jovičić, s. r., Strahinja Borisavljević, s. r., Milivoje Rafailović, s. r., Vojislav Nenadić, s. r., Dimitrije Vujić, s. r., Vladimir Tišma, s. r., Nikola Sokolović, s. r., Simo B. Budimir, s. r., Muhamed Preljubović, s. r., Stavra K. Trpković, s. r., Ante Kovač, s. r., Mijo Kaić, s. r., dr. Fuks Riko, s. r., Rudolf Plesković, s. r., Ivan Prekoršek, s. r., Albin Koman, s. r., Milan Mravlje, s. r., Pavle Gašić, s. r., Radoje M. Jovičić, s. r., Mihailo Durović, s. r., Jovan Jovanović, s. r., Radivoje Nikolić, s. r., Jovo Zagorac, s. r., Milan Božić, s. r., Ljubomir Jovanović, s. r., Stanko Hočevar, s. r., Životije Jevtić, s. r., Viktor Fizir, s. r., Rajko Turk, s. r. i dr. Dragan Kraljević, s. r.

NARODNA SKUPŠTINA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Verifikacioni odbor

VI Bp. 43

9 februara 1938. god.
u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI KRALJEVINE JUGOSLAVIJE BEOGRAD

Verifikacioni odbor ima čast dostaviti Narodnoj skupštini na rešenje sledeći izveštaj:

I

Verifikacioni odbor primio je preko Pretsedništva Narodne skupštine pod Br. 6328 od 26 novembra 1937 godine izjavu g. Josipa Cvetića, narodnog poslanika, da zadržava mandat sreza Gospičkog. Tim povodom Odbor je konstatovao, da je nastupio slučaj upražnjenja mandata predviđen u § 66 Zakona o izboru narodnih poslanika, te da se i odluka o tome ima doneti po propisu istog paragrafa.

Povodom ovog slučaja g. Ministar pravde, koji je bio umoljen od Pretsedništva Verifikacionog odbora da prisustvuje sednici Odbora, izjavio je:

„Grad Zagreb po st. IV § 4 bira 4 narodna poslanika.

Po st. III § 18 svaki od kandidata za narodnog poslanika mora imati zamenika.

Prilikom izbora za narodne poslanike objavljenih 5 maja 1935 godine zemaljska lista g. Bogoljuba Jevtića dobila je sva 4 poslanička mesta u Zagrebu. Jedan od izabranih kandidata u Zagrebu bio je i pok. dr. Ivan Juriša, njegov zamenik g. Cvetić. Gospodin Cvetić je bio jednovremeno i sreski kandidat za srez Gospički, u kome je bio izabran i koga se mandata primio.

Kako bi se imala izvršiti popuna u ovom konkretnom slučaju tekst zakona ne daje jasnu odredbu.

Ipak iz § 4, stava II § 66 jasno proizilazi, da je očigledna namera i želja zakonodavčeva bila da dodeljeni mandat jednoj izbornoj jedinici (administrativnom srezu ili banovinskom sedištu) ostane u toj izbornoj jedinici, dok se god ne iscrpe liste kandidata i zamenika, te jedinice vezanih za istu zemaljsku listu. Ovo u toliko pre što je logičnije, da dotičnu izbornu jedinicu zastupa neko od kandidata odnosno od zamenika istih te izborne jedinice, nego kandidat kakvog drugog sreza dotične banovine. Drukčije tumačenje smanjilo bi stvarno broj poslanika u Zagrebu, kome je izborni zakon dao pravo na 4 poslanička mandata”.

Posle duže diskusije Odbor je, usvojivši mišljenje g. Ministra pravde doneo sledeću odluku:

Da se u smislu propisa § 66 Zakona o izboru narodnih poslanika, a na mesto poč. dr. Ivana Juriše, pozove i proglasi za narodnog poslanika za grad Zagreb g. Vidaković Miloš, industrijalac iz Zagreba.

II

Verifikacioni odbor primio je izveštaj preko Pretsedništva Narodne skupštine Br. 6699 od 17 decembra 1937 g. da je Videc Anton, narodni poslanik za srez Čakovac, Savske banovine, umro na dan 3 decembra 1937 godine.

Odbor je pregledao sva izborna akta i konstatovao, da se na mesto umrlog Videca Antona u smislu propisa § 21 Zakona o izboru narodnih poslanika ima pozvati i proglasiti za narodnog poslanika, njegov zamenik g. Škvurec T. Ive, posednik i gostioničar iz Čakovca.

III

Verifikacioni odbor primio je preko Pretsedništva Narodne skupštine izveštaj pod Br. 351 od 2 februara 1938 godine, da je Ratković T. Branko, narodni poslanik za srez Ljubinjki, banovine Zetske, umro u Beogradu 20 decembra 1937 godine.

Rasmotrivši sva izborna akta, Odbor je konstatovao, da se u smislu § 21 Zakona o izboru narodnih poslanika, ima pozvati i proglasiti za narodnog poslanika njegov zamenik Pero Đ. Kristić, građevinski preduzetnik iz Orahovog Dola, Sreza ljubinjskog.

IV

Verifikacioni odbor Narodne skupštine primio je preko Narodne skupštine izveštaj pod Br. 3511 od 2 februara 1938 godine, da je Arandelović Živojin, narodni poslanik za Srez oraški, Dunavske banovine, i državni savetnik u penziji umro u Beogradu na dan 30 decembra 1937 godine.

Odbor je rasmotrio sva izborna akta i konstatovao, da se u smislu § 21 Zakona o izboru narodnih

poslanika, ima pozvati i proglasiti za narodnog poslanika njegov zamenik g. Šulkić M. Vladimir, zemljoradnik iz Velike Plane, Sreza oraškog.

V

Verifikacioni odbor Narodne skupštine primio je preko Pretsedništva Narodne skupštine Ukaz K.Ad.br. 7601 od 25 decembra 1937 godine o postavljenju za Bana Vrbaské banovine Lazarevića dr. Todora, narodnog poslanika za grad Banjaluku.

Odbor je rasmotrio sva akta ovog slučaja i u smislu §§ 13 stav III i 21 Zakona o izboru narodnih poslanika i konstatovalo se da se na mesto Lazarevića dr. Todora ima pozvati i proglasiti za narodnog poslanika Hasanbeg Džinić, posednik iz Banjaluke, njegov zamennik.

Odboru je čast umoliti Narodnu skupštinu, da izvoli ovaj izveštaj primiti.

Za izvestioca većine određen je g. Dimitrije Mirković, narodni poslanik;

Za izvestioca manjine g. dr. Ljudevit Auer, narodni poslanik.

Sekretar,

Dimitrije S. Mirković, s. r.

Pretsednik
Verifikacionog odbora,

Dr. Đorđe Marković, s. r.

Članovi:

Danilo Radojičić, s. r., Rudolf Pevec, s. r., Stanko Čosić, s. r., Velimir Jojić, s. r., Stevan Simić, s. r., Lazar Crljić, s. r., Marko V. Ružičić, s. r., Bori-voje D. Antić, s. r., Tihomir Vasić, s. r., Todor Živković, s. r.

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova, — o načinu dočeka francuskog Ministra inostranih poslova g. Delbosa u Beogradu 12 decembra 1937 g.

GOSPODINE PRETSEDNIČE,

Na dan 12 decembra 1937 godine, prilikom dolaska g. Delbosa, Ministra spoljnih poslova Francuske republike, narod je najvidnije i najsrdačnije manifestovao svoje prijateljstvo prema velikoj saveznici i prijateljici Francuskoj republici. Organi uprave grada Beograda ne samo da su pomutili narodnu radost i manifestacije prema prijateljskoj naciji, već su izazvali takve skandale i brutalnosti, da su bez potrebe prolili narodnu krv. A manifestanata, čije je ponašanje bilo savršeno korektno, bilo je mnogo prebijenih od policijskih organa.

Tražim od Gospodina Ministra spoljnih poslova objašnjenje: da li je Kraljevska Vlada ovim načinom htela da zabrani narodu da ne manifestuje svoju ljubav prema Francuskoj, ili je pak htela da natera narod, da manifestuje za koju drugu zemlju? I zar je na ovakav način, kakav je priredila beogradska policija, trebalo dočekati savezničkog Ministra? Da li se narodnom krvlju i batinama po ledima naroda učvršćuje prijateljstvo prema Francuskoj? Ili se ipak

prijateljstvu udara glogov kolac? Ili, da ovakav brutalni postupak policijskih organa nije vraćanje zahvalnosti Francuskoj za sve ono što je od 1915 god. do oslobodenja učinila za našu naciju i stvaranje ove države? Ili je pak Francuskoj trebalo pokazati: da će naša zvanična politika batinama naterati narod, da ne sme voleti Francusku i njenu demokratiju?

Kad je Vlada htela ovaku krvavu priredbu, zašto Gospodin Ministar nije sprečio dolazak g. Delbosa, a to je mogao lako učiniti, mnogo lakše, nego mu prirediti ovakav doček, koji je naneo sramotu zemlji i naciji, a sigurno uvredio i Francusku, te bi odricanjem posete zemlja bila pošteđena od blamaža.

Molim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Primate, Gospodine Pretsedniče, i ovom prilikom uverenje moga osobitog poštovanja.

22 januara 1938 godine
u Beogradu

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova, — o postupanju policijskih organa prema građanstvu prilikom dolaska u Beograd francuskog Ministra inostranih poslova g. Delbosa 12 decembra 1937 godine.

GOSPODINE MINISTRE,

Na dan 12 decembra 1937 godine, kada je u Beograd došao g. Delbos, Ministar spoljnih poslova Francuske republike, na beogradskim ulicama desili su se mnogi nemili događaji. Ti nemili događaji izazvani su neumešnim, brutalnim i divljačkim ponašanjem policiskih organa. Bio sam prisutan događajima pred Ministarstvom unutrašnjih poslova i kod hotel »Londona« i pratio ceo tok događaja. Manifestanti su išli u savršenom redu, kličući: »Živela Francuska! Živeo Delbos! Živeo mir! Živela sloboda! Živela demokratija!

Ni jednog pokliča protivu Vlade, ili režima, ili ma protiv koga drugoga. Bez ičijeg izazivanja, bez ikakve potrebe, organi Uprave grada Beograda naredili su žandarmima juriš i tuču. Ono što smo mnogi posmatrali, naročito pred »Londonom«, prevazilazi sve što čovečiji um može zamisliti. Policiski organi sa žandarmima, koji su otpočeli tuču golorukog naroda, toga trenutka nisu ličili na ljude, to su bili pobesnili zverovi pušteni iz kaveza u arenu, pušteni da kolju goloruki narod.

Veći stid, veću sramotu i veće poniženje nije se moglo prirediti ovoj zemlji, nego što su ga toga dana priredili policiski organi tučom i prebijanjem građana, koji su manifestovali svoju ljubav prema Francuskoj. A to što se desilo pred Ministarstvom i »Londonom«, ponovilo se pred crkvom Sv. Marka i drugim mestima Beograda.

Ako je Vlada nameravala zabraniti manifestacije za g. Delbosa i Francusku, zašto to nije i objavila narodu? Zašto nije sprečila dolazak narodu? Ako je Vladi bilo potrebno, da se kliče nekoj drugoj zemlji i naciji, zašto nije dovela same agente i žandarme, —

a njih hvala Bogu ima u izobiljnom broju, — a narodu zabranila pristup, pa bi se tako izbeglo oskrnavljanje našeg slovenskog gostoprimstva, jer po našim narodnim običajima, mi lepo dočekujemo i neprijatelja, kad nam u kuću dođe, a kamo li prijatelja. Francuska sa svojim narodom sigurno je jedan od najvećih prijatelja koja naša zemlja ima, jer njoj pre svega i svakoga imamo mi da blagodarimo za svoj vaskrs i opstanak. Svedok je tome naša katastrofa 1915 i naš Vaskrs 1918 godine. Ako pak Kraljevska Vlada nije želela dolazak g. Delbosa, zašto mu to nije dostavila do znanja?

Da li je Gospodin Ministar preduzeo što god protivu policijskih organa, koji su 12 decembra počinili sva pomenuta nedela, ili je pak nagradio svoje organe, što su onako revnosno počinili sva pomenuta nedela vršeći njegovu volju, da bi tako narodnom krvlju obeležio dolazak prijateljskog i savezničkog Ministra?

Tražim da se pred Narodnom skupštinom dadne objašnjenje: ko je kriv za ove nemile događaje i šta je uradio Gospodin Ministar, da se sa prouzrokovanim postupi po zakonu, te iskuse zakonske posledice? Da li je Gospodin Ministar šta preduzeo, da se skine sramota sa države i nacije nanete im od nerazumnih policiskih organa?

Molim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Primate, Gospodine Ministre, i ovom prilikom uverenje moga osobitog poštovanja.

22 januara 1938 godine
u Beogradu

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova, — o raspuštanju Središnjeg odbora i Plenuma Narodne odbrane u Beogradu i o postavljanju policiskog komesara za istu.

GOSPODINE MINISTRE,

Rešenjem Uprave grada Beograda br. 4440 od 2 septembra 1937 godine, raspušten je Središnji odbor Narodne odbrane, kao i Plenum Narodne odbrane, a time i smenjeni najviši funkcioneri Narodne odbrane. Mesto Središnjeg odbora i Plenuma postavljen je policiski komesar. U samoj stvari to je raspuštanje Narodne odbrane.

U samom aktu Uprave grada Beograda br. 4440, kojim se rastura Narodna odbrana ne navodi se nijedna stvarna činjenica zbog kojih je trebalo uništiti Narodnu odbranu. Istina, tu se spominje dolazak g. Ilije Trifunovića u Vranje i održavanje jedne konferencije sa 15 prijatelja. Zatim kao naročiti greh Narodne odbrane navodi pasus iz saslušanja g. Trifunovića, koji je kazao, da je na tom sastanku govorio sledeće: „Da uveri prisutne u potrebu grupisanja svih Srba za odbranu ugrožene jugoslovenske

misli, za odbranu države, koja je krvavi plod najboljih naših pokoljenja”.

Drugi je greh Narodne odbrane pismo g. Trifunovića, kojim je skrenuo pažnju crkvenim velikodostojnicima: da budu složni u pitanju Konkordata i da ne dozvole da ih ko podvoji na tom pitanju.

Treći je greh, zbog koga je rasturena Narodna odbrana, govor njenog predsednika g. Ilije Trifunovića na pogrebu Patrijarha Varnave. Premda je g. Trifunović tada govorio u ime svih kulturnih i patriotskih udruženja u Jugoslaviji, i ni jedno udruženje nije za to imalo neprilike sem Narodne odbrane.

Navodi Uprave grada Beograda, „da se Narodna odbrana ogrešila o svoja pravila i da Središnji odbor nije u stanju da vodi poslove Središnjeg odbora u duhu i prema težnjama pravila Narodne odbrane”, apsolutno su netačni i neistiniti. Nikada i ni u jednoj prilici Središnji odbor i Plenum nisu se ogrešili o pra-

vila Narodne odbrane, sem, možda, u tome, što nisu pokazali dovoljno energije u zaštiti narodnih prava koja im se nameću pravilima Narodne odbrane.

Iz celog rešenja i postupka policijskih organa jasno je jedno: da je Narodnu odbranu trebalo rasturiti po svaku cenu. A njena je krivica jedino u tome: što Narodna odbrana smatra, da može i sme služiti samo Kralju, narodu i državi i njihovim idealima; služiti Otadžbini van svih partijskih interesa i nikada ne služiti ni jednoj partiji.

Današnji režim nije hteo takvu Narodnu odbranu i zato joj je odrubio glavu.

Ako su se Narodna odbrana i njeni funkcioneri ogrešili o postojeće zakone, zašto ih gospodin Ministar unutrašnjih dela i njegovi organi nisu optužili, da po zakonima odgovaraju? Ministar unutrašnjih poslova, a u ovom slučaju Vlada, nisu smeli optužiti Narodnu odbranu, jer je nisu imali zašto optužiti. Pribegli su kraćem postupku — rasturanju Narodne odbrane. Ona je htela da se oslobodi jednog jakog nacionalnog udruženja, koje nije htelo da savije svoju grbaču i stavi je u službu režimu koji ruši sve što valja u ovoj zemlji, praveći svoje koterije od najnižih društvenih slojeva.

Pitam gospodina Ministra: da li je Uprava grada po njegovom znanju i odobrenju rasturila Narodnu odbranu? Ako pak Narodna odbrana nije rasturena sa njegovim znanjem i odobrenjem, šta je gospodin Ministar preduzeo, da se kazne policijski organi koji su priveli u delo ovako nezakonit akt, kao što je rasturanje Narodne odbrane?

Misli li, i kad će gospodin Ministar predati sudu Središnji odbor Narodne odbrane za narušenje pravila, kako to kaže Uprava grada Beograda u aktu br. 4440/37? I zašto već ne raščisti situaciju stvorenu komesarijatstvom u Narodnoj odbrani?

Bilo ma šta od ovoga, tražim, da gospodin Ministar o ovome obavesti Narodnu skupštinu.

Molim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Primate, gospodine Ministre, i ovom prilikom uverenje moga osobitog poštovanja.

22 januara 1938 godine

u Beogradu

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova, — o ličnostima koje zauzimaju položaje časništva i službenika Opštine baranske, Srez pećski, i o odlaganju opštinskih izbora u pomenutoj opštini.

GOSPODINE MINISTRE,

U opštini Baranskoj, srez Pećki, još nisu izvršeni izbori opštinske uprave. Pretprošle godine u novembru mesecu izvršeni su izbori u ovoj opštini. Ali zbog nesavesnog i nezakonitog rada opštinske uprave i biračkih odbora, Upravni sud je poništio izbore. Zakazani su drugi izbori u februaru 1937 god. ne kako je opštinska uprava predložila nego kako je nesavesni načelnik Rakuš usvojio. On je postavio sve same problematične ličnosti za predsednike biračkih odbora, tako da je prilikom izbora došlo do krvoprolića jer narod nije mogao mirno da gleda kako se hajdučki krađu glasovi, te je polupao prozore nabiralištima. Tom prilikom državni žandarmi i žandarmi gradske opštine, koje je doveo sa sobom Miro Protić, predsednik opštine Pećske, i predsednik sreske organizacije J.R.Z., pobili su i teško ranili 30 ljudi, a o lakše ranjenim i da se ne govori.

Izbori su opet bili određeni za 28 februara 1937 god. Na ove izbore Banovina je poslala komesara. Ali predsednici biračkih odbora, videli su da ne mogu da krađu narodne glasove pred komesarom, prosto su odbili da dođu na biralište i na taj način osujetili izbore. Od tada pa sve do 28 novembra 1937 god. ostala je uprava kojoj je mandat istekao 22 novembra 1936 god. Konačno Banovina je naredila, da se izbori izvrše 28 novembra 1937 god. ali na dva dana pred izbore Banovina je, prema naredenju Ministarstva, opet odložila izbore.

Ovo odlaganje vrši se sa planom, da bi na položaj predsednički bio zadržan Manojlo Manojlović, bivši dugogodišnji robijaš Leskovačkog prvostepenog suda, osuđivan za razne krađe i razbojništva.

Više je od godine dana kako ovaj bivši robijaš žari i pali u ovoj velikoj opštini koja ima oko 2000 pravnih glasača. No pored ovog predsednika bivšeg robijaša, u ovoj nesrećnoj opštini prvi član uprave je Alil Jonuz, dugogodišnji hajduk i kačak. Delovođa je jedna retka problematična ličnost, a za ubistvo priltvorenik je Pećskog okružnog suda. Pisar opštinski, Jovica Đukić, takode je bivši robijaš. Kao što se vidi, sve gori od gorega, sem ako se ne smatra da su se na robiji okvalifikovali za položaje koje zauzimaju.

Pitam Gospodina Ministra, da li mu je poznato: šta se radi sa ovom nesrećnom opštinom? Po kom pravu i zakonu vrši dužnost predsednika opštine Manojlo Manojlović i ko ga postavi? Po kom pravu i zakonu može vršiti prireze i budžete bivši robijaš Manojlović i u ime koga on može suditi poštenim građanima i upravljati opštinskom imovinom? Je li to sistem, da se ovako stavlja i iskušava strpljenje građana pomenute opštine ili sve ovo nije poznato Vama, Gospodine Ministre? A ako je poznato, Gospodine Ministre, da li ste voljni, da se ovom bezakonju stane na put i da građani, koji su već skoro godinu dana stavljeni van zakona ove zemlje, opet dođu pod zemaljske zakone, te da naredite, da se izbori odmah izvrše u pomenutoj opštini.

Molim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Primate, Gospodine Ministre, i ovom prilikom uverenje moga osobitog poštovanja.

31 januara 1938 godine

Beograd

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Ministra vojske i mornarice, — o dopuni Zakona o odlikovanom ordenom Karadordeve zvezde sa mačevima tako, što bi iste povlastice, koje su predviđene u ovom zakonu, dobili i oni ratnici koji su u Crnoj Gori odlikovani zlatnom i srebrnom Obilićevom medaljom, kao i oni koji su u Srbiji bili odlikovani u godinama 1876—78 i 1885 ordenima koji su imali značaj Karadordeve zvezde.

GOSPODINE MINISTRE,

Donošenjem Zakona o povlasticama i beneficijama nosiocima Karadordeve zvezde htelo se odati priznanje najhrabrijim junacima istaknutim u ratovima za oslobođenje i ujedinjenje ove zemlje. Pri donošenju pomenutog zakona Narodna skupština bila je jednodušna.

No donošenjem ovoga Zakona nisu obuhvaćeni svi oni koji su isto tako zaslužili narodno priznanje i imaju ravne zasluge sa onima koji su odlikovani Karadordevom zvezdom. Jer ovim su ordenom odlikovani samo oni koji su služili vojsku u Srbiji i to samo u Balkanskom i svetskom ratu. Na taj način data je nagrada ljudima samo iz jednoga dela naše ujedinjene otadžbine, pa i tom jednom delu ljudima samo iz jednoga perioda ratova.

Crna Gora je vodila borbu za iste ideale za koje i Srbija, a od 1876 god. te su borbe vođene u zajednici sa Srbijom, jer se išlo istom zajedničkom cilju — oslobođenju i ujedinjenju. A odlikujući samo učesnike iz Srbije u Balkanskim ratovima 1912—1913 godine i u svetskom ratu zaobidjeni su ljudi dostojni priznanja narodnog iz ratova 1876—1878 i 1885 godine kako u Srbiji tako i Crnoj Gori, a koji su takode bili odlikovani tadašnjim najvećim odlikovanjima za pokazanu hrabrost.

U Crnoj Gori bila je Obilića medalja najveće odličje za hrabrost. Ovaj orden mogli su dobiti samo najhrabriji među hrabrima. Jer Obilić je uvek predstavljao inkarnaciju viteštva, pregalaštva i junaštva u srpskom narodu. Osnivač ovoga ordena Vladika Rade, uzeo je baš Obilića zato jer je njegovo ime zajednički ponos svih nas i njegovim se imenom nije izazivao partikularizam, naprotiv, odgovaralo je i duhu vremena i interesima ne samo ondašnjih dveju državnica, Srbije i Crne Gore, već interesima celokupnog srpskog naroda.

Zlatna Obilića medalja imala je rang Karadordeve zvezde II stepena, a srebrna Obilića medalja imala je rang Karadordeve zvezde sa mačevima III stepena.

Iz ratova 1876—78 g. ima nekoliko nosioca zlatne i srebrne Obilića medalje, dok ih je iz Balkanskih ra-

tova 1912—13 godine i svetskoga rata dobilo svega pet lica iz Crne Gore, jer i ako je bilo njih dosta koji su zaslužili ovo odlikovanje, odlikovanja u Crnoj Gori nisu deljena dok se rat ne dovrši. A za vreme svetskoga rata ovo visoko odlikovanje dobili su: engleski Kralj Đorđe V, Žorž Klemanso, maršal Foš, maršal Peršing i grad Verden.

Moralna strana zahteva, da se svi oni koji su dobili u Crnoj Gori Obilića medalju, izjednače sa nosiocima Karadordeve zvezde s mačevima.

Isto tako, moralna strana zahteva, da se i onim junacima, koji su u ratovima Srbije od 1876—78 i 1885 g. bili odlikovani ondašnjim visokim odličjima za hrabrost — Belim Orlom ili Takovskim krstom, priznađu ista prava kao i nosiocima Karadordeve zvezde. A učesnika i u Srbiji i u Crnoj Gori, u ratovima iz 1876—78 i 1885 g. na žalost vrlo je malo u životu, naročito onih odlikovanih.

Ako bi se ostalo samo pri tome, da se dade moralna nagrada samo nosiocima Karadordeve zvezde s mačevima, stvorilo bi se nezadovoljstvo kod onih, koji njima po junuštvu ne ustupaju, a imaju ordenje nekadašnje svoje države — Srbije i Crne Gore. To nezadovoljstvo imalo bi svoju duboku psihološku posledicu i neželjene rezultate.

Da li je Gospodin Ministar voljan da dopuni Zakon o povlasticama nosioca Karadordeve zvezde s mačevima time, što će podneti nov zakonski predlog, da se dadu ista prava i povlastice onim junacima, koji su u Crnoj Gori odlikovani zlatnom i srebrnom Obilića medaljom za hrabrost, kao i onima u Srbiji, koji su odlikovani ordenima koji su u 1876—78 i 1885 godine imali značaj, koji je docnije imala Karadordeva zvezda.

Tražim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Primite, Gospodine Ministre, i ovom prilikom uverenje moga osobitog poštovanja.

22 januara 1938 godjine
u Beogradu

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Ministra prosvete, — o penzionisanju dr. Marka Krstića, direktora Učiteljske škole iz Beograda.

GOSPODINE MINISTRE,

Ove jeseni, u septembru 1937 god. penzionisan je dr. Marko Krstić, direktor Učiteljske škole u Beogradu. Tačno je, da Gospodin Ministar ima diskreciono pravo jednoga područnoga činovnika penzionisati, ali ovo se diskreciono pravo ne sme zloupotrebiti. A u

slučaju penzionisanja g. Krstića, ovaj je zakonski propis zloupotrebljen.

G. Krstić je naš poznati pedagog i stručnjak. Čovek velike kulture i zaslužni nacionalni borac. Sem toga još u punoj snazi stvaranja i rada na podizanju učiteljskog podmlatka. Svi se prosvetni radnici ove zemlje pitaju: šta je Bogu skrivio Marko Krstić da

bude penzionisan? Da li zbog nespreme? Da li zbog neuspjeha u školi? Da li zbog kakve neispravnosti u službi? Ništa od toga. Jedina njegova krivica: što je bio Predsjednik Oblasnog odbora Narodne odbrane za grad Beograd i što je bio Urednik časopisa »Narodna odbrana«. I pošto se dušmanski nasrnulo na Narodnu odbranu, to je i g. Krstić nastradao kao njen ugledan član. Ako je pak g. dr. Krstić penzionisan zbog svoga stava protiv Konkordata, a on to nije nigde objavio, pošto je Kraljevska vlada i sama priznala da je pogrešila u pitanju Konkordata i povukla ga, da li je sada Gospodin Ministar voljan da g. dr. Krstića reak-

tivira i školi vrati jednoga od najvaljanijih poslenika, ili će g. dr. Krstić i dalje ispaštati lični kapris predašnjeg Ministra prosvete, koji je sa školom i prosvetom imao tako malo ili ni malo veze?

Molim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Prinite, Gospodine Ministre, i ovom prilikom uverenje moga osobitog poštovanja.

22 januara 1938 godine
u Beogradu

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Velimira Jojića, narodnog poslanika, na Ministra prosvete, — o regulisanju položaja Rusima, našim državljanima, koji su zaposleni u našim školama kao honorarni i kontraktualni činovnici.

GOSPODINE MINISTRE,

U našoj prosvetnoj struci nalazi se veliki broj Rusa. Ovi Rusi zaposleni su neki kao državni, ukazni, činovnici, dok ih je jedan veliki broj zaposleno kao honorarni ili kontraktualni. Ovako njihovo zaposlenje škodi ugledu države naše, a ove Ruse i njihove porodice dovodi u materijalnu bedu i nezavisnost za opstanak njihov i njihovih porodica. Ista je sudbina većine Rusa zaposlenih u raznim službama naše države.

Većina ovih Rusa, nastavnika, u državnoj je službi još od oslobođenja i ujedinjenja, ali u isto vreme oni su naši državljani. Njihovo službovanje na ovakav način protivno je Ustavu, jer državljani ne mogu biti kontraktualni činovnici. A i kad bi mogli biti, moralna je obaveza naše države ovim Rusima izaći u susret i dati im sva prava kao građanima ove zemlje, pošto su naši podanici. No, sem toga, mi znamo, da su ovi ruski emigranti ovde došli radi nas. Spasenja našega radi vodili su borbu i izgubili svoju Otadžbinu

braneći nas. Pravo je da im ukažemo puno gostoljublje, slovensko, bratsko gostoljublje. A sem toga, to je i njihovo pravo, jer su se za ovu zemlju borili.

Da li je g. Ministar prosvete voljan, da u ovogodišnjim amandmanima unese jedan amandman, kojim se svi Rusi, zaposleni u našim školama kao honorarni ili kontraktualni, zbrinjavaju na taj način, što će im se dati činovnički položaj prema kvalifikacijama i prema provedenim godinama službe u prosvetnoj struci?

Da li i na koji način misli Gospodin Ministar zbrinuti ove ljude i njihove porodice?

Molim da se ovoj interpelaciji prizna prvenstvo.

Prinite, Gospodine Ministre, i ovom prilikom uverenje mog osobitog poštovanja.

20 januara 1938 god.
u Beogradu

Velimir Jojić, s. r.
narodni poslanik

INTERPELACIJA

Mite Dimitrijevića, narodnog poslanika i drugova, na Ministra poljoprivrede — o davanju pomoći za sanaciju Središnjeg saveza Hrvatskih seljačkih zadruga.

GOSPODINE MINISTRE,

Ovih dana imali smo prilike da iz novina čitamo, da je Kraljevska vlada dala Zadružnoj Zvezi u Ljubljani novčanu pomoć od dinara 60,000.000.— za njezinu sanaciju.

Međutim, Središnji savez Hrvatskih seljačkih zadruga svojevremeno je od Savske banovine dobio pomoć od 6,000.000.— dinara, a to naravno premalo za njegovo saniranje i za uspješan rad. Treba znati, da je ovome Savezu od njegovog veleposeda bilo oduzeto u Cabuni zgrada u vrednosti od 7,000.000 dinara, zatim da mu je iz hambara oduzeto pšenice u vrednosti od 3,000.000 dinara, a pre toga mu je bilo oduzeto zemlje u vrednosti od 20,000.000 dinara, kojom su zemljom nadeljeni dobrovoljci i drugi agrarni interesenti, a Savez je morao da plati za izradu elaborata i planova 2,000.000 dinara. Sve ovo, što je Savezu oduzeto, čini 32,000.000 dinara.

A Savez za to imade dobiti delimičnu naknadu, ali ne u novcu već u papirima, koji bi se polako isplaćivali. Kada se uvaži, da će ti papiri notirati na berzama ispod nominale, onda je iz toga jasno, koliko će pretrpeti štete ova ustanova, a nije svejedno, da li će on dobiti novac odjedanput u gotovini, ili sa zakašnjenjem od 15 godina.

Naše zadrugarstvo bi trebalo kreditirati u srazmeri prema njegovim tražbinama, koje su one ili njihovi Savezi predali PABU. Središnji savez Hrvatskih seljačkih zadruga predao je PABU oko dinara 70,000.000 seljačkih dugova, a to je svakako više nego što je predao Zemaljski savez zadruga za poljoprivredni kredit naprosto radi toga, jer on nije predao ništa.

Mnogo se kod nas govori i piše o ravnopravnosti, a naročito se ističe briga za selo i poljoprivredno podizanje, zatim se piše o vrednosti zadru-

garstva i o njegovoj korisnosti, ali se, moramo konstatovati, pravi razlika između Zadruga i Saveza u Srbiji, Hrvatskoj i Slovenačkoj.

Bilo bi i pravedno i pošteno, da se Kraljevska vlada ozbiljno pozabavi pitanjem davanja pomoći Središnjem savezu Hrvatskih seljačkih zadruga za njegovu sanaciju, jer on na to ima pravo, pošto mu je oduzeto, kako gore rekosmo, 32,000.000 dinara, a da se Savez sanira trebalo bi mu dati novčanu pomoć od dinara 40,000.000 što je manje od onoga već datog Zadružnoj Zvezi u Ljubljani.

Mi Vas, gospodine Ministre, iznoseći Vam sve ovo, pitamo: da li ste voljni izneti predlog pred Kraljevsku vladu, da se čim pre Središnjem savezu

hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu za njegovu sanaciju dade novčana pomoć od dinara 40,000.000.

Molimo Vas, gospodine Ministre, da nam u Narodnoj skupštini date odgovor na ovu interpelaciju.

Za ovu interpelaciju tražimo prvenstvo.

7 februara 1938 godine

Beograd

Narodni poslanici:

Mita Dimitrijević, s. r.; **dr. Hafizadić Sulejman**, s. r.;
Stamenko Stošić, s. r.; **Mirko Komnenović**, s. r.;
Boško Zeljković, s. r.; **Ljubomir Jovanović**, s. r.

